

Aposolo Yengât Den Pat

Yesuje Aposololupŋe den makyengim himbimân âgâep.

1 ¹O galane Teopilo, nâ emelâk den kulemgo giŋân are âmâ Yesuje hin dâm luâk âmbâle makyengim makmâ malep aregât den pat hârogâk makŋimâ meteân. ²Aregât keiŋe âmâ hin. Anutugât Heakŋande Yesu tângombo âi keiŋe katmâ arim Aposolo luâk are mem oloŋyekmâ lauje bâiŋe makyengim himbimân âgâwerâm agep. Aregât den pat kulemgom meteân. ³Akto aregât nengât akmâ hâk hilâlâm nâŋgâm mondo sumân katbiâ golâ akmâ momoŋânba agatmâ mando hilâm 40 akto ain miawak yengim Anutuŋe damunyeŋe akbiap aregât keiŋe makyengim mando ekmâ nâŋgâyi. ⁴Akto mendugum yâk olop tatmâ manbiâ den hin dâm makyengiep, “Yerusalem kepia hinŋe dowâk bo hepunbi. Ulikŋân hin makyengiân. Ewenande ikiŋe Heakŋe are huŋgunanŋo gewiapgât manbiâ gem tân yengumbo ariwi. ⁵Luâk kotŋe Yohane yâkŋe tu mem puliyegep. Hain akto sop kâlep bo akto Anutuŋe ikiŋe Heakŋe are huŋgun anŋo gem meme akyengiwiap.” Yesuje hain dâep.

⁶Akto hilâm siân Aposololupŋe mendugum mali ain hin dâm aikoyi, “Humonenŋe, ulikŋân bâgilupnenŋande kepiaŋe kepiaŋe damun akyengimini hainâk gâŋe hain akŋet dâm hinŋe maknengimenâ miawakbiap me siân dâmenâ miawakbiap?” dâyi. ⁷Hain dâmbiâ hin makyengiep, “Are miawakbiapgât sopŋe ye bo nâŋgâi. Ewenande nâŋgâm miawagâk dâmbo ain miawakbiap. ⁸Hin konok makyengire nâŋgâŋet. Anutugât Heakŋande gem kârikŋe akyengimbo âmâ nâŋgât den âlepŋe makyengiwaigât dop akbiap. Akto Yerusalem kepia ain manmâ keiŋe katmâ nâŋgât pat sambelem biken biken arimbo nâŋgâm metembiâ Yudaia hânângen me Samaria hânângen makmâ arimbiâ nâŋgâmbiâ hân bâiŋângen ârândân akmâ ariwiâp.” ⁹Hain dâm makyengimbo ekmâ kinbiâ dewunyeŋân owâiŋe akmâ âgâep. Âgâambo hamandatŋe mem tigimbo undâgâli. ¹⁰Undâgât mâ himbimân tâŋâk ekmâ kinbiâ ainâk luâk lâuwâ mâronyetŋe kau golâ golâ arekŋe yâk yengâlân dowâk miawagiat. ¹¹Miawakmâ hin dâm makyengiŋiat, “Galilaia hânân gâtŋe, ye wangât

dewunyege egon panmâ tânjâk ekmâ kindâi? Yesuŋe hepunyekmâ himbimân âgâmbo ektâi ina benŋe hainâk himbimângenba purik katmâ gewiap.” dâyiati.

Aposolo purik katmâ ariyi areyengât kotyeŋe.

¹²Hain dâm hepunyekmâ arimbela Aposololupŋe Oliwa gimbânânba geyi. Akto Oliwa gimbânge amâ Yerusalem kepia ewumâk tatâp arewa purik katmâ ariyi. ¹³Arim Yerusalem kepiari âgâm emet tali ain âgâyi. Akto Aposolo mali are amâ kotyeŋe hin, Petoro, Yohane, Yakobo, Anderea, Pilipo, Toma, Batolomaio, Yakobo siâ Alipaiogât nanŋe, Roma yeŋgât hâkânŋe agi are yeŋgâlân gâtŋe siâ kotŋe Simoŋ akto Mataio. Akto Yudasi siâ Yakobogât nanŋe.

Ulikŋân Yudasi bâlimbo yâkgât gewâkŋân siânge kilâkgât Anutu ulilani.

¹⁴Aposololupŋe, Yesugât memeneŋe, emilupŋe akto âmbâle bikŋe menduguyekbiâ olop tatmâ biwi konok akmâ tatmâ Anutu den maganŋi. ¹⁵Sop ain biwiyenŋe Yesugâlân katmini are yeŋgât galalupyenŋe 120 arekŋe mendugum kinbiâ Petoroŋe tânâmyenŋân agatmâ kinmâ hin makyenŋieŋe, ¹⁶⁻¹⁷“Galalupne, Yudasigât makyenŋieŋe nânŋeŋet. Yesugât hoŋ bawa kotŋe Yudasi yâkŋe nen olop manmâ âi miep ina gasa ulik gulik akmâ hekat yeŋgimbo Yesu meyi. Amâ Anutugât Heakŋe Dawidi den maganŋo den dâm kulemgoep are bunŋe agep. ¹⁸Akto Yudasinŋe Yesu bâleŋe aganŋbiap aregât puli wanŋbiâ mem hamewakmâ palep. Hain akto kautŋande purik dâmbo tepŋe okotŋe hârogâk hindakmâ hânân giep. ¹⁹Hain akto Yerusalem kepia ambolupŋande puli are mem yâkgât pat are nânŋâm metem amâ hân aregât kotŋe Akedama dâm koli. Kot aregât purikŋe amâ, “Hepŋaet hân” are puligoyi. ²⁰Akto Anutugât keŋŋe siâ hin yendâp, “Luâk iregât emet hewukŋe akbiap. Akto luâk siânge togom yâkgât dumpŋân âi membiap.” akto Anutugât keŋŋe siâ hin, “Luâk siânge yâkgât dumpŋân miawakmâ welamŋân kinmâ yâkgât âi damunŋe akbiap.” ²¹Aregât Yesu hutnenŋân olowâk malion nengâlân gâtŋe siâ mem miawakberen. ²²Akto ulik gulik Yohaneŋe âi keŋŋe katmâ tu puli yeŋgieŋe are egion. Sop ainba Yesuŋe maknengim manmâ himbimân âgâep are egion. Nengât hut nenŋânba luâk siâ mem miawakberen.” dâep.

²³Petoroŋe hain dâm makyenŋimbo luâk lâuwâ mem miawakyelegi. Luâk siâ kotŋe Matia, akto siâ kotŋe Yosepe. Yosepegât kotŋe irakŋe Yusito akto kotŋe siâ Basaba dâm koli. ²⁴Hain mem miawakyelekmâ hin dâm Anutu maganŋi, “O Kembu nenŋe, gâ luâk hârok yâk yeŋgât biwiyenŋe ekmâ nen hârok keinenŋe nânŋemat aregât luâk lâuwâ yu kindat ire siâ me siâ gugak mem miawakmâ maknengimenâ ekberen. ²⁵Yudasinŋe Yesugât Aposolo malep ina âi are hepunmâ amâ manman bâleŋân ariep aregât yâkgât welamŋân kinmâ âgâwiap yâkgât kotŋe maknengimenâ

nângâne.” dâm ulilaŋi. ²⁶Hain ulilaŋbiâ kulem esenje mem kotyetje lâuwâ lâuwâ kulemgoep. Kulem esenje lâuwâ kulemgom umbâ kâlegen kato giep. Gembo mem oloŋdo Matiagât kotje kulemgoep are miawagep. Mem miawakto benje Aposolo keiân konok yâk yengâlân dewatimbo keiân lâuwâ agi.

Anutugât Heakŋe arekŋe gem memeyene akyengiep.

2 ¹Hilâm kotje Pendekosi hombaŋ dâm koli sop are ewumâk akto luâk âmbâle biwiyene Yesugâlân kali yâk hârogâk emet siân âgâm menduguakmâ tali. ²Tatbiâ himbimânba mun humo siâ seru munje panmap mun hainâk dowâk sân sânâk giep. Gembo emelan tali luâk âmbâle are hârogâk nângâyi. ³Akto yâk yengâlân wan siâ kâlâp ululunje hain arekŋe miawakmâ hogoakmâ kautyenân ârândâŋ giep. ⁴Hain akto Anutugât Heakŋande humo akmâ tânyengumbo denyene siâ siâ magi.

⁵Hain agi sop ain Yuda luâk Anutugât den lokom bikenba bikenba mendugum mali are togom Yerusalem kepiân âgâm mali. ⁶Ain manbiâ siâkâ denyenân denyenân makmâ manbiâ nângâyi. Are nângâm togom mendugum sân sân mem bâtyene dâtyenân igim kili. Hain akbiâ luâk âmbâle Yesugâlân biwiyene kali arekŋe siâkâ denyenân denyenân makmâ mali. ⁷Akto are nângâm aregât biwiyene agato bâtyene dâtyenân igim hin dâyi, “Luâk den aktâi ire Galilaia hânân manmai ⁸arekŋe gain gain akmâ nengât den hain are makbiâ nângâen? ⁹Nen togom yu mendugum kinden ire nengât keinenje hin. Nen Pata hânân gâtje, Mede hânân gâtje, Elam hânân gâtje, Mesopotamia hânân gâtje, Yudaia hânân gâtje, Kapadokia hânân gâtje, Ponto hânân gâtje, Asia hânân gâtje, ¹⁰Prigia hânân gâtje, Pampilia hânân gâtje, Aigita hânân gâtje, Afrika hânân gâtje, Kirene hânân gâtje, akto Roma kepiân gâtje. Nen kepia ya yengonden ain gâtje. ¹¹Akto bikŋe Kreta ain gâtje akto Arabia hânân gâtje. Akto nen kepia ya yengonden are bikŋe kâlewângen akto bikŋe ewumâk nen ain gâtje. Nen âmâ bikŋe Anutugât den nanaŋ nenânbank nângâyion akto bikŋe Yuda yengâlân dewatiyion hain arekŋe manden. Akto Anutuŋe kulem siâ siâ âlepŋe akmap aregât nengât dennennân dennennân dâm maktâi are nângâen.” dâyi. ¹²Hain dâm nângâmbiâ dâtje akto kautyene gulip akto hin maganŋi goanŋi agi, “Iregât keiŋe gain gain?” dâyi. ¹³Hain dâmbiâ bikŋande Aposolo yekbiâ yânŋe akto girinyengim hin dâyi, “Luâk ire waiŋ tu are nemiâ biwiyene gulip akto hain aktâi.” dâyi.

Petoroŋe agatmâ kulem agi aregât keiŋe makyengiep.

¹⁴Hain dâmbiâ Petoroŋe Aposololupŋe keiân konok are hutyenânba kinmâ den humo hin dâm makyengiep, “Galalupne, akto Yerusalem kepiân togom mandâi ye kulem iregât keiŋe makyengire nângâŋet. ¹⁵Yu

nenektâi nen âmâ waij tu are bo nenden akto biwi bo gulip akten. Hinje âmâ hândâktâgâk waij tu are bo nenden. ¹⁶Nen yu aktenje nenektâi ire propete kotje Yoelerje kulem ire miawakbiapgât den ire kulemgoep are kârikje aktâp.

¹⁷Anutuje hin dâep, “Hâmbâi humogât sop are tâlâgumbo âmâ nâje nunaet Heakne are huŋgun aŋdere gem luâk hârok ârândân akyeŋgiwiap. Huŋgun aŋdere gembo âmâ luâk âmbâle biwiyenje nâŋgâlân katmâ manbai arekje nâŋgât den dâm makyeŋgiwai. Akto luâk wan siganlupyenje yeŋgât biwiyenje purik âgâambo giwelân siâ me siâ ekbai. Akto luâk âmbâle sâmbâne asiŋ yem âmâ giwet ekmâ nâŋgâwai. ¹⁸Akto sop ain nâŋgât Heakŋande nâŋgât hoŋ akto âi âmbâle ârândân meme akyeŋgimbo nâŋgât den dâm maganŋiwai. ¹⁹⁻²⁰Akto Kembu togowiap aregât hamep hâwâlîje humo sopje tâlâguwiap ain maktere âuren himbimânba kulem siâ siâ miawakbiap. Dewutâ golaŋe hândâk akbiap. Akto hândâkgât dewutâ arekje gilâm miawakbiap. Akto hânân hin miawakbiap. Kâlâp dâwokŋande gilâm akmâ emet me hân hârok tigim om derewiap. ²¹Sop ain luâk bikje Kotdâgât kotje konmai are âmâ Anutuje bo hilip yeŋguwiap.”

Petoroje Yesugât den ulikŋân kulemgoyi aregât keije makyeŋgiep.

²²Israe luâk, den siâ makyeŋgire nâŋgâŋet. Anutuje Yesu Nasarete kepijan gâtje are ekto ârândân agepgât humo agaŋdo hut yeŋân manmâ kulem keije keije mendo ekmâ nâŋgâyi. Yesugât keije hain agâkgât Anutuje makmâ hâriep. ²³Hain dâm hârembo wan me wan are agaŋi. Agaŋmâ luâk Anutu kotje bo konmai are yeŋgimbiâ mem hâk hilâlâm waŋmâ lâwinân kombiâ moep. ²⁴Hâk hilâlâm nâŋgâm mondo sumân kali. Dâ sumânâk tatbiapgât dopje bo agep aregât Anutuje nâŋgaŋdo golâ akmâ sumânba agalep. ²⁵Akto aregât keije Dawidiŋe kulemgoep are kârikje aktâp amâ hin,

“Nâje kotdâ bâte bungen tatmap yâk dewunnande ekmâ tatmâ mandân aregât bo hepun nekmap. Wan me wan nâŋgâre umatje akbopgât yâkje tân nugumap. Tân nugumbo kârikje akman. ²⁶Aregât biwine âlepje akto gâŋgât heroje aktân. Akto kep keŋgu mendân. Akto siân agatbiangât biwine owâiâp. ²⁷Dâ mombian âmâ momoŋe yeŋgât manmanân tatbomgât bo hepun nekbiat. Akto nâmâ gâŋgât akmâ huragumangât aregât hâkne hagitne sumân tatmâ hambuwomgât menekmenâ agatbian aregât momogât bo hamep akman. ²⁸Gârâmâ gâŋe manmangât dâp katniŋen. Akto gâ olop manmâ kambiamne âlepje akto manmâ âgâman.” Den are Dawidiŋe kulemgoep. ²⁹Galalupne hakunenje kotje Dawidi miawagep yâkgât keije makyeŋgire nâŋgâŋet.

Yâk mondo hangoyi yâkgât sumnje are ekmaen. Are ekmâ hin nângâmaen. Dawidi hambuep dâmaen aregât Dawidiŋe ikiŋaet bo magep. Dawidi âmâ Propete luâk siâ mando Anutuŋe den kârikŋe maganeŋe aregât ³⁰yâkŋe âmâ hin dâep, “Anutuŋe hakulupne yâk yengâlân gâtŋe siâ mem kato luâk kotdâ akmâ manmâ nângât dumnân kinbiapgât makmâ hâreniŋep.” ³¹Are nângâm kinmâ Anutuŋe huŋunaŋdo gewiap are momoŋânba agatbiap aregât hin dâm magep, “Nâ mondereân otnene sumânâk tato hâkne higenje akbopgât dâm menekto agatbian.” dâep. Dawidi hain magep. ³²Haingât Anutuŋe Yesu are mem agatmâ kindo Aposolo nenŋe egion. ³³Anutuŋe Yesu mem agato ikiŋe bātŋe bungen âgâ kindo eweŋande ikiŋe Heakŋe katmâ yâkgât nângâm den kârikŋe magep are miep. Hain akmâ benŋe huŋun aŋdo gem tân nengumap aregât kulemŋe yu ektâi. ³⁴Dawidi âmâ ikiŋe himbimân bo âgâep aregât hin dâep,

Anutu kotdâŋe nângât kotdâ hin dâm maganeŋep, “Gâ togo bātne bungen tatmenâ ³⁵gasalupge mem ge katyektere tâliyekbiat.”

³⁶Israe luâk âmbâle hârokŋe hain nângâmbiâ biwiyeŋe kau akbiap. Yeŋe Yesu moâk dâm lâwinân kombiâ moep are Anutuŋe nanŋe are mem agatmâ, “Kotdâ yeŋe ak.” dâm damun nenŋe kalep.” dâep.

Luâk âmbâle dondâŋe biwiyeŋe Yesugât kali.

³⁷Petoroŋe den hain dâm makyenŋimbo den arekŋe biwiyeŋân ewumbo Aposolo bikŋe hin aiyenŋuyi, “Galalupnenŋe wan aktenŋe ârândâŋ agâkgât maknenginet.” dâyi. ³⁸Hain dâmbiâ Petoroŋe hin dâep, “Ye hanyeŋe purikatmâ biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ tu puliyektenŋe bâleŋeyeŋe bo akbiap. Bo akto Anutuŋe wâtgât memeneŋe yenŋimbo manbai. ³⁹Akto Anutu Humonenŋe arekŋe ye akto nanlupyeneŋe akto hânŋe hânŋe manmâ ariâi are oloŋyekbiap areyengât den makmâ kalep.” ⁴⁰Petoroŋe hain makyenŋim bennŋe dewatim hin makyenŋieŋep, “Luâk yu mandâi imâ pâit pâitŋe aregât yengât hâu âmâ Anutuŋe makto bâleŋân manbai. Ye hain akyenŋiwopgât hepunyekmâ biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ Anutuŋe meyekbiap.” ⁴¹Hain dâambo sop ain luâk âmbâle 3,000 yâkŋe Petorogât den are nângâmbiâ humo akto are tu puli yengimbiâ Yesugât kâmot are yengâlân dewatiyi.

Biwiyeŋe Yesugâlân kali arekŋe mendugum biwi konok akmâ mali.

⁴²Hain akbiâ aregât Aposoloŋe Yesugât keiŋe makyenŋim potatmâ yengimbiâ nângâm kârikŋe akmâ mali. Hain akmâ biwi konok manmâ Anutugât kotŋe konmâ sot mendugum katmâ Yesugât pat nelâm nengiwop dâm nem heroŋe akmini. Heroŋe akmâ Anutu ulilaŋmini.

⁴³Hain akbiâ Aposoloŋe kulem keiŋe keiŋe kenuŋmâ mali are luâk

âmbâle hârokŋe ekmâ hamep akmâ sâŋ sâŋ meyi. ⁴⁴Akto biwiyenŋe Yesugâlân kaliŋe biwi konok akmâ manmâ yenŋaet puli me wan me wan hârok mem mendugum kâmot konogân katmâ mali. ⁴⁵Akto bikŋande wan me wan hârogâk are bo gangerâmbiâ siâŋe puligombiâ puli are potatmâ galalupyenŋe yân manmâ puligât umburuk agi are bikŋe potatmâ yenŋiyi. ⁴⁶Hilâm ain sumbe emetŋân âgâm biwi konogâk akmâ mendugum den maganŋi goanŋi akmâ mali. Akto sot bikŋe emetyenŋân âgâm âmâ menduguakmâ nem mali. Akto ain kambiamyenŋe heronŋe akto Anutu âlepŋe dâm kotŋe konmâ mali. ⁴⁷Hain akbiâ luâk hârokŋe yekmâ heronŋe agi. Akto Humonŋe hilâmŋe hilâmŋe luâk âmbâle bikŋe memenŋe akyenŋimbo biwiyenŋe Yesugâlân katmâ manmâ Yesugât kâmolân dewatiyi.

Petoronŋe luâk keiŋe bâliep siâ ekmâ mem heŋgemgoep.

3 ¹Hilâm siân enŋaiŋe akto Anutugât kotŋe konminigât sopŋe ain Petoro akto Yohanenŋe sumbe emetŋân âgâwerâm agiat. ²Hain akbela âmâ luâk siâ memenŋaet tepŋânbaŋ keiŋe bâleŋe miawagep luâk are galalupŋande sumbe emetŋaet hânŋi siâ kotŋe âlep âlepŋe dâmini ain katbiâ talep. Katbiâ tatmâ hilâmŋe hilâmŋe luâk sumbe emetŋân âgâm gemini are puli siâ siâ ekmâ egâlianmâ aregât ulityenŋim tatminep. ³Hain akmâ mando Petoro akto Yohane yâkŋe sumbe emetŋân are âgâmbela yelemâ âmâ wan me wan siâ niŋlet dâm aregât ulityetkiep. ⁴Ulityetkimbo ekmâ âmâ Petoronŋe hin dâep, “Gâ net nelek.” dâmbô ⁵luâk keiŋe bâliep arekŋe puli siâ siâ niŋberâm aktat dâm biwiŋe heronŋe akto enem dewunyetŋân yelegep. ⁶Yelekto Petoronŋe hin dâm maganŋep, “Sikum siâ siâ me puli me ito are bo tatniŋdâp gârâmâ konok tatniŋmap are giŋberânŋât maktere nânŋâ. Yesu Anutuŋe huŋgun anŋo giep Nasarete kepian gâtŋe, yâkgât kârikŋân makŋiŋbe. Agatmâ bam ari.” dâep. ⁷Hain dâm bânŋe bungen mem agalep. Mem agato ainâk keiŋe âlepŋe akto bin bin kinmâ agatmâ sopanmâ agatmâ sopanmâ agep. Hain akmâ Anutu nânŋanŋep. ⁸Hain akmâ agatmâ kindo yâk olowâk sumbe emetŋân âgâyi. Âgâm luâk arekŋe heronŋe akmâ agatmâ sopanmâ agatmâ sopanmâ bam gutmâ Anutugât kotŋe mem agalep. ⁹Hain akto luâk âmbâle hârokŋe yâk bam gutmâ Anutu mepainŋe miep are egi. ¹⁰Ekmâ hin dâyi, “Sumbe emetŋân luâk keiŋe bâle bâleŋe tatmap ina bin bin kindâp. Luâk are ulikŋân bo arim togominep. Sumbe emetŋaet hânŋiân kotŋe âlep âlep dâmini ain tatmâ puli me sikumgât ulitnengim tato ekminion are ina hinŋe âlepŋe akmâ bin bin kindâp.” dâm nânŋâmbiâ bimbiâk agep. Bimbiâk akto gain gain aktâp dâm âmâ nânŋâm bâtyenŋe dâtyenŋân igiyi. ¹¹Akto luâk arekŋe Petoro akto Yohane yetgâlân dewatim meyelekto hetakŋe siâ kotŋe Salomo ain kinbiâ hârogâk ekmâ biwiyenŋe agato aregât maganŋi goanŋi akmâ kili.

Petoroŋe Yesugât keiŋe makyenŋiep.

¹²Hain akbiâ Petoroŋe yekmâ hin dâm makyenŋiep, “Israe luâk, ye wangât luâk ire ekmâ bâtyeŋe dâtyeŋân igim kindâi? Yu miawaktâp ire netŋaet kârikŋân bo mem âlepŋe ketuguet. Akto netŋaet nâŋgâ nâŋgân bo. Bo kârikŋe aregât wangât net tâŋâk nelektâi? ¹³Keiŋe hin tatâp. Abraham, Isaka, Yakobo yâk yengât Anutu akto nengât hakulupnenŋe yengât Anutu, yâkŋe hoŋ bawaŋe Yesu ekmâ yâkgât kotŋe mem agatŋet dâm yâkgât kulem are luâk iregâlân mem miawakto kindo ektâi. Yeŋe Yesu are hâkâŋe akmâ Anutugât kotŋe bo konmai yengâlân kali. Katbiâ Pilatoŋe, “Yesu huŋgun aŋdere yânŋâŋen geâk.” dâmbô âmâ yeŋe kârikŋe akmâ, “Borâen. Luâk aregât hâkâŋ akten.” hain dâyi. ¹⁴Akto Yesuŋe bâleŋe siâ bo akminep are ina hâkâŋe akmâ kuk agaŋi. Akto luâk koko kotŋe Baraba yâkgât ukenŋe nâŋgâmbiâ Pilatoŋe wato hâkŋâŋen gembo yâkgât dumŋân Yesu are koyi. ¹⁵Hain akmâ luâk âmbâle yeŋe manman kârikŋe aregât amboŋe ina koyi. Kombiâ mondo hangombiâ âmâ Anutuŋe momoŋânba mem agato kinmâ mando egion. ¹⁶Luâk irekŋe âlepŋe aktâp aregât keiŋe makyenŋiep nâŋgâŋet. Yesu yâkgât kolân dâetŋe Yesuŋe meme agaŋdo biwiŋe yâkgâlân hikom âlepŋe aktâp. Âlepŋe akto ektâi.

¹⁷Akto galalupne nâ hin nâŋgân. Ye akto humomolupyenŋande Yesugât keiŋe pâpkom aregât hain agaŋi. ¹⁸Akto emelâk Anutuŋe Yesugât den hin dâm Propetelupŋe yengât biwiŋenân kato kulemgoyi are kârikŋe agep. Den are âmâ hin. Anutuŋe huŋgunanŋdo gewiap arekŋe hâk hilâlâm nâŋgâm mombiap. ¹⁹Hain akto benŋe Anutuŋe dosayeŋe puli yengimbo bo agâkgât biwiyeŋe hulaŋ akmâ Anutugâlâŋen arimbo agak memeyeŋe bâleŋe are hepunmâ manbai. ²⁰Hain akbiâ Kembu Yesu yâk olowâk manmâ Anutugât kârikŋân kinbiâ âmâ Humoŋe memeŋe akyenŋimbo biwiŋenân ârândâŋ akbiap. Akto hâmbâi Yesuŋe damunyeŋe akbiap aregât huŋgun aŋdo gewiap. ²¹Uŋak âmâ Kembu Yesu yâk himbimân mandâp. Anutuŋe propetelupŋe den biwiŋenân kato kulemgoyi are bunŋe agâk dâm wan me wan are heŋgemgom mem hulaŋ nenekbiap. Aregât sop tâlâguwiap ain Yesu purik katmâ lâuwâŋe gewiap. ²²Aregât Moseŋe Israegât kâmot den hin dâm makyenŋiep, “Kembu Anutuŋe galalupyenŋe yengât hutyeŋân propete luâk siâ nâ hinare mem miawakto arekŋe den makyenŋimbo are bo hepunmâ âmâ nâŋgâmâk manbi. ²³Gârâmâ siâŋe yâkgât denŋe are hâkâŋ akbiap are âmâ yeŋe mem siâŋen katmâ watbiâ hâkŋâŋen gem manbiap.”

²⁴Are Mose ikinjak akbiapgât bo magep. Propete luâk hârok Samue malep sop ainba kulemgom gayi benŋe hinŋe âkâ den areâk makmâ kulemgoyi. ²⁵Akto Anutuŋe propete mali yâk yengât makmâ katyenŋiep. Are nengât pat agep. Akto Anutu yâk olop den akbiâ biwiyeŋe kepik

agep. Aregât bunje hainâk nengât agep. Haingât Anutuŋe Abraham hin maganep, “Siân gângât kâmot sambelem ariwai areyengâlân gâtŋe konok arekŋe luâk âmbâle hân biken biken manbai are hârok tân yengumbo heronje akbai.” dâep. ²⁶Den aregât bunje miawak nengimbo Anutuŋe Yesu Anutu ikinje hoŋ bawa manmâ bâleŋaet dâp are hepunŋetgât huŋgunanjo Israe luâk âmbâle nen soŋ mem oloŋnenekberâm giep.” dâep. Petoroŋe hain dâep.

Petoro akto Yohane kala busi kâlegen katyelegi.

4 ¹Petoro akto Yohane yâkŋe den hain dâm makyengim kinbela sumbe kat kat luâk akto tembe loko yengât humomolupyene akto luâk kâmot siâ kotyene Sadukaio arekŋe yâk yetgâlân togoyi. ²Togombiâ den makyengim kinmâ Yesu are momoŋânba agalep hainâk nenâkâ agatbaen dâm aregât den âlepŋe makyengimbela are nângâm hin dâyi, “Are bo agakŋe” dâm nângâmbiâ bâlimbo ³aregât emet eŋgaine agepgât hole aknerâm meyelekmâ arim kala busi kâlegen katyelekbîa yeyiat. ⁴Akto Petoroŋe den potatmâ yengimbo nângâyi are yengâlân gâtŋe oyanjeŋe 5,000 arekŋe nângâm agatmâ Kembangât kâmot yâk yengâlân dewatim mali.

Petoroŋe Israe yengât humomolupyene makyengiep.

⁵Emet hauŋdo Israe yengât humomolupyene akto sumbe emetjaet damun akto Mosegât den kârikŋe makmâ kepigi yâkŋe Yerusalem kepiân âgâm ⁶sumbe kat kat yengât luâk kautŋe kotŋe Anasi akto laumatŋe kotŋe Kaipa akto galalogâtŋe Yohane siâ akto Alesande akto kâmotlupyene olowâk den emetjân âgâm menduguyi. ⁷Mendugum tatmâ Aposolo lâuwâ are yetgât dâmbiâ meyelekmâ gambiâ den âiân katyelegi. Hain akmâ aiyetkum hin dâyi, “Niŋande kârikŋe yetkimbo uran kulem are membela egion? Akto niŋaet kotŋe konmâ kinmâ hain agiat?” dâyi. ⁸Hain dâmbiâ Anutugât Heakŋande Petoro kârikŋe waŋdo kinmâ hin dâm makyengiep, “Israe, nengât humomolupnenŋe hin dâre nângâŋet. ⁹Netŋe luâk keiŋe bâliep are maganŋetŋe âlepŋe agep aregât yeŋe hin dâm ainetkuâi, “Niŋande kârikŋe yetkimbo mem kinmâ luâk are heŋgemgoyiat.” dâi, ¹⁰aregât keiŋe hin dâm makyengire yeŋe nângâm Israe luâk hârok ari makyengiwi. Akto aregât keiŋe hin. Anutuŋe huŋgun aŋep Nasarete kepiân gâtŋe kotŋe Yesu are lâwinân kombiâ moep. Mondo Anutuŋe momoŋânba mem agalep are golâk mandâp yâkgât kârikŋân kinmâ dâetŋe luâk keiŋe bâliep arekŋe âlepŋe agep are dewunnennân yu kindâp ire. ¹¹Akto Dawidiŋe Yesugât nângâm den siâ hin dâm kulemgoep are kârikŋe agep,

“Emet kenuŋmai arekŋe kun kun ire bâleŋe dâm hepuli arekŋe agatmâ kun kun kârikŋe akmâ kindâp.”

dop hainâk yeŋe âmâ emet kenuŋmai hainâk akmâ Yesu ina bâleŋe dâm hepuli. ¹²Ire nânġâŋet. Luâk siâŋe kârikŋe nengimbo himbimân âġâwaengât dopŋe bo tatâp. Bo kârikŋe. Anutuŋe Yesu nengât dâm huŋgunanġo ġiep yâkŋe ikiŋe wâtŋe nengimbo bâli bâligât pat boân manmaen.” dâep.

Israe yeŋġât humomolupyeŋande Aposolo makmâ hâreyetkiyi.

¹³Hain dâmbo ain kili arekŋe Petoro akto Yohane yâk luâk yânŋe nânġâ nânġâġât emetŋân bo maliat areġât bo hamep akmâ den kârikŋe magiat are nânġâmbiâ dâtŋe akto hin dâyi, “O luâk ire âmâ Yesu olop mali.” hain dâyi. ¹⁴Akto luâk âlepŋe agep are yâk yetġât hutyetŋân kindo ekmâ hin dâyi, “Den hâuŋe gain gain makne?” dâm yân kili. ¹⁵Hain akmâ areġât huŋgun yetkimbiâ emet kâlegenba betgen ge kinbela yâk yetġât hin dâm maganġi goanġi agi, ¹⁶“Nen luâk lâuwâ ire gain gain akyetkine? Yâkŋe makbela kulem humo miawakto luâk ire âlepŋe agep. Akto areġât den pat Yerusalem kepia ambolupŋande emelâk nânġâm meteâi areġât gain gain akne? Denŋe bo agâġġât dop bo tatnengiâp? ¹⁷Akto den arekŋe sambelemba kepianŋe kepianŋe nânġâm metewâigât Yesuġât kotŋe lâuwânŋe bo konbiandatġât kârikŋe makyetkiweren.” dâyi. ¹⁸Hain dâm kinmâ gaet dâm yetkonbiâ âġâmbela hin dâm makyetkiyi, “Yetŋe Yesuġât kotŋe bo konmâ yâġġât keiŋe lâuwânŋe bo makyenġiwiandat.” ¹⁹Hain dâmbiâ Petoro akto Yohane yâkŋe hin dâm makyenġiyiat, “Yeŋeak nânġâŋet. Netŋe Anutuġât den are hepunmâ yeŋġât den lokom kindetŋe Anutuŋe nânġâmbo bo ârândân akbiap. Areġât yeŋġât den bo lokoweret. ²⁰Net Yesuŋe âi mem hekat netkimbo ekmâ nânġâyiot are yeŋe makmâ hâre netkiwaigât dop bo tatâp.” dâyiat. ²¹Hain dâmbela yâkŋe wârakmâ den kârikŋe lâuwânŋe makyetkim benŋe yeŋaet hin dâm maganġiyi, “Luâk âmbâle kâmot humo arekŋe ²²luâk âlepŋe agep are kopa akmâ manmâ gambo hombaŋ 40 agep areġât nânġâmbiâ humo agep areġât nenŋe gain gain akmâ hâre yetkiweren?” dâm nânġâmbiâ umatŋe akto hepuli.

Biwiyenŋe Yesuġâlân kali arekŋe hamep akbâen dâm Anutu ulilanġi.

²³Petoro akto Yohane yâkŋe arewa gam galalupyetŋe yeŋġâlân arim sumbe kat kat luâk yeŋġât humomolupyeŋe akto Israe yeŋġât humomolupyeŋe yâkŋe den makyetkiyi areġât den pat are hârok makyenġiyiat. ²⁴Makyenġimbela nânġâm biwiyenŋe heronŋe akto nânġâ nânġâ mendugum Anutuġât kotŋe mem agatmâ hin dâyi, “Kembu Humo, himbim hân haru akto hânġât wan me wan keiŋe keiŋe kalen areġât ambonŋe ġâ. ²⁵Ġânġât Heakgande hakunenŋe Dawidi ġânġât den lokom malep yâġġât biwiŋân kato Dawidiŋe Anutuġât hin dâep,

“Anutuġâlân biwiyenŋe bo katmaiŋe Anutu ewangim kinmâ yâk mem ge katbaigât dop bo tatâp areġât wangât gasa aganġâi? ²⁶Akto

hânân luâk kembu akto humomolupyene yâkne menduguakmâ hin dâmai, “Anutu kembu yâkne damunye ne ak dâm hungunaŋdo giep are gasa agaŋmâ siângen katne.” hain dâmai.”

²⁷Dawidiŋe den hain dâep aregât bunje miawakto Herote akto Pilato kotŋe siâ Ponto yâkne galalupŋe akto Israe luâk bikŋe yâk olop kepia ain mendugum magaŋgi goaŋgi agi aregât âmâ damun nenŋe akberâm aregât nange hoŋ bawage âlepŋe are hungunaŋmenâ giep yâkgât hâkân akmâ wan me wan bâleŋe agaŋberâm menduguyi. ²⁸Are âmâ yeŋe hanyenjaet bo agi. Gâŋe emelâk nâŋgâm kalen are miawakbiap dâmenâ miawagep. ²⁹Kepia iregât ambolupŋande den kârikŋe maknengimbiâ hamep akbâengât den are nâŋgâm nen hoŋ bawalupge kârikŋe aknengimenâ denge makberâm hamep bo akbaen. ³⁰Akto nange Yesu hoŋ bawage âlepŋe yâkgât wâtŋân kinmâ luâk kundatdâ âlepŋe akbiâ kulem keiŋe keiŋe miawagâkgât tân nenguwen.” ³¹Hain dâm ulilaŋbiâ emet mendugum tali are duwuŋ agep. Hain akto Anutugât Heakŋe arekŋe kârikŋe akyeŋgimbo hamep hepunmâ arim Anutugât den are owâiŋeâk makyeŋgim mali.

Yesugâlân biwiyeŋe kali yâk han biwi konok akmâ mali.

³²Hain akmâ sop ain sikum me puli me wan me wan tatyengep aregât, “Ire nâŋgât are gâŋgât.” hain bo dâm konogâk mendugum katbiâ tânyenguep. Biwiyeŋe Yesugâlân katmini arekŋe biwiyeŋe konogâk akto nâŋgâ nâŋgâyeŋe konok akto agak memeyeŋe konogâk akmini. ³³Akto Aposolo yâkne Yesu Humo momoŋânba agalep aregât den pat âlepŋe are makyeŋgimbiâ kârikŋe akto hamep bâlâk makyeŋgim mali. Hain akmâ manbiâ Anutuŋe damunyeŋe akto luâk âmbâle hârokŋe herone akyeŋgiyi. ³⁴Akto hutyeŋân siâŋe umburuk me mop bo mali. Akto hân me kalamân gâtŋe me emet me kotŋe siâ siâ are luâk bikŋe togombiâ are yeŋgiyi. Yeŋgimbiâ aregât hâuŋe puliyenŋimbiâ puli are kâmot humo yâk yeŋgât pat Aposolo yeŋgâlân katbiâ talep. ³⁵Akto luâk bikŋe puli me kotŋe siâ siâ umburuk manbiâ arewa mem potatmâ yâk yeŋgiyi. ³⁶Hain akmâ manbiâ hutyeŋân luâk siâ kotŋe Yosepe are malep. Akto Aposolone yâkgât kotŋe irakŋe Banaba dâm koli. Kot aregât purikŋe amâ hin, “Luâk siâ wan me wanŋe hâkŋân âgâambo dowâk tângomap.” Akto yâk âmâ Lewigât kâmolân gâtŋe kepia siâ haru tânâmŋân talep kotŋe Kipiro ain gâtŋe. ³⁷Akto luâk arekŋe ikiŋe hân are luâk siâ wanŋo puligombo puli are mem aposolo yeŋgâlân togom ârândânâk katmâ metiep.

Anania akto Sapira yâkne Anutu hiangiat.

5 ¹Akto luâk siâ malep kotŋe Anania akto âmbenŋe kotŋe Sapira yâkne magaŋgi goaŋgi akmâ hân yetŋe are puligât yeŋgimbela hângât puli me sikum dondâ yetkimbiâ kalakbela tatyetkiep. ²Akto bikŋe âmâ mem netŋe

dâtâŋe dâm katbela tato luâkŋande bikŋeâk mem arim Aposolo yengâlân katmâ, “Hârok mem togoân.” dâm heyengiep. ³Hain dâmbo Petoroŋe hin maganep, “Anania gain gain akmâ Niambiŋe biwige mem gulip ketugumbo Anutugât Heakŋe hianmâ hângaet puliŋe are bikŋe mem heambuktât? ⁴Akto hânyetŋe bo yengiyiat sop ain âmâ yetŋaet tatyetkiep. Gârâmâ yengimbela puli yetkimbiâ puli are hanyetŋaet ukenŋe waliat amâ ârândânâk yiep. Akto puli ire netŋeâk hârok dâm togombela umatŋe aktâp. Aregât gâŋe luâk henengiât are bâliâp amâ Anutu hianjât amâ dondâ bâliâp.” dâep. ⁵⁻⁶Hain dâmbo Ananiaye den are nâŋgâm ainâk kuŋ kârui ge yiep. Ge mom yendo luâk sigan ain mali arekŋe sâŋgumŋe katipkom lokom arim hangoyi. Akto Anania moep aregât den pat nâŋgâyi arekŋe hamep agi.

⁷Akto sop ainâk âmbenŋande luâkŋaet pat bo nâŋgâm pâlâmŋe togoep. ⁸Togombo Petoroŋe hin dâm aikoep, “Hânyetŋaet puliŋe luâkge hârogâk mem togoâp me?” dâmbo hin dâep, “Âo, are hârogâk mem togoâp.” dâep. ⁹Hain dâmbo Petoroŋe hin aikoep, “Wangât yet biwi konok akmâ Humogât Heakŋe are hianjat aregât luâkge mondo lokom arim hangoâigât togom betgen ya kindâi. Arekŋeak gâ betgen kat gekberâi.” dâep. ¹⁰Hain dâmbo ainâk keiŋe pindiŋ âgâmbo ge mom yiep. Akto luâk siganŋe luâkŋe lokom arim hangoyi arekŋe emet kâlegen âgâm momoŋe are lokom arim luâkŋaet sum ginŋânâk hangoyi. ¹¹Akto luâk bikŋe Yesugâlân dewatiyi arekŋe patyetŋe are nâŋgâm hamep humo agi.

Aposoloŋe kulem keiŋe keiŋe ketugumbiâ egi.

¹²Akto sop ain Aposoloŋe luâk âmbâle hutyeŋân manmâ kulem keiŋe keiŋe membiâ egi. Akto Yesugât kâmot yâkŋe sumbe emetŋaet sombeim humo siâ kotŋe Salomo ain âgâm biwi konok akmâ hilâmŋe hilâmŋe mendugum Anutu manŋanmâ den agi. ¹³Menduguakbiâ luâk bikŋande nâŋgâm aregât hamep akmâ are yengâlân bo togoyi. ¹⁴Dâ luâk âmbâle bikŋande biwiyeŋe Yesugâlân katmâ Yesugât kâmolân dewatiyi. ¹⁵Akto Aposoloŋe kulem keiŋe keiŋe akbiâ aregât galalupyene kundatdâ are tem dâgâm katmâ lokoakmâ arim dâwân katyegi. Katyekmâ hin dâyi, “Petoroŋe togombo âmâ otneŋande galalupnenŋe yendâi ire loŋgaiyekto âlepŋe akberâi.” dâyi. ¹⁶Hain dâm Yerusalem kepia ewumâk ewumâk ainba galalupyene kundat agi me sinduk baniara bâleŋande meme akyengimini are kewuguyekmâ Aposolo yengâlân togombiâ kundatdâ akto sinduk baniara bâleŋande meme akyengimini are watyekbiâ âlepŋe agi.

Anutugât aneloŋe kala busi kâlegenba Aposolo kewuguyekto hâkŋângen gem ariyi.

¹⁷Akto Aposoloŋe kulem keiŋe keiŋe meyi are nâŋgâm Anutugât sumbe kat kat luâk areyengât humoyeŋe akto galalupŋe Sadukaio kâmolân gâtŋe

arekne nângâm Aposolo yengât kot agato nengât kotnenje gewop dâm aregât biwiyene bâlimbo humoyenande kinmâ hin dâep, ¹⁸“Aposolo are meyekmâ kala busi kâlegen katyeknet.” dâmbo mem kala busi kâlegen katyegi. ¹⁹Katyekbiâ hândâk akto âmâ yembiâ hândâgân Humogât anelo siâne hângi hindâm kâlegen âgâm kewugu yekmâ ge betgen katyekmâ hin makyengiep, ²⁰“Ye sumbe emetjân âgâm luâk hârokne manman âlepne aregât den pat makyengim kinbi.” ²¹Hain dâmbo emet haunjo sumbe emetjân âgâm Yesugât den makyengim kili.

Akto Anutugât sumbe kat kat areyengât humo arekne galalupne olojyekto den emetjân âgâyi. Âgâmbiâ tembe loko hin makyengiep, “Kala busi kâlegen uran katyegi are oloj yekbiâ ganet.” dâep. ²²Hain dâmbo sopanmâ gem kala busi kâlegen âgâm undâgât yengimbiâ bo akto purik katmâ gam hin dâyi, ²³“Nen arim kala busi emetne kâlegen are âgâm ektenje hângi tigiwi are hainâk hârok kârikneâk kindâp akto hângi ârândân tembe lokoje ariwâirâm kinbiâ yekten. Akto Aposolo meyekberâm arim hângi hindâm âgâm undâgât yengienje bo aktâp.” dâyi. ²⁴Den hain dâmbiâ Anutugât sumbe kat kat areyengât humomolupyne akto tembe loko yengât kautne arekne nângâm hin dâyi, “Are bo agakne, aregât wan miawakberâp.” hain dâyi. ²⁵Hain dâmbiâ ainâk luâk siâne togom hin makyengiep “Nângâi. Luâk kala busi kâlegen katyegi ina arim sumbe emetjân âgâm den makyengim kindâi.” ²⁶dâmbo sumbe emetjaet tembe loko arekne arim luâk âmbâle kâmot humo arekne nenguwâirâm aregât hamep akmâ yeukjân Aposolo are hin me hain bo akyengim yeukjân meyekmâ purik katmâ den emetjân âgâyi.

Aposolone luâk humomone menduguyiân âgâm hamep bâlâk kinmâ den makyengiwi.

²⁷Âgâm dewunyenân katyekbiâ kinbiâ âmâ sumbe kat kat luâk are yengât den emetjaet humo arekne hin makyengiep, ²⁸“Uran Yesugât keje bo makyengiwi dâm den kârikne makyengiwi ino ina yeje yâkgât den are makyengimbiâ Yerusalem kepiân mandâi hârokne nângâyi. Akto yeje nengât Yesu kombiâ moep aregât dosa nengâlân katnengiwerâm aktâi.” dâyi. ²⁹Hain dâmbiâ Peto akto Aposolo bikne yâkne den kakjân hin makyengiwi, “Nenne luâkgât den lokom âmâ Anutugât den hâkân akmâ manbaengât amâ bo ârândân akbiap. ³⁰Yeje dâmbiâ Yesu lâwinân kombiâ mondo hangombiâ hakulupnenjaet damunyeje Anutu arekne momonânba mem agato mandâp. ³¹Akto yâkne Israe luâk nenne biwinenje yâkgâlân katenje dosanenje hepun nengiwiapgât Anutune mem agato himbimân âgâm Anutugât bâte bungen mandâp. ³²Akto luâk âmbâleje biwiyene Yesugâlân katmâ Anutugât den lokomai yâk yengât dâm Anutune Heakne are hungunanjo nengâlân dewatim Yesugât keje maknengim tân nengumbo olowâk manmâ Yesune wan me wan

akmâ miep are ekmâ nângâyion aregât keiŋe makyenŋim manden.” dâyi. ³³Hain dâm makyenŋimbiâ nângâm biwiyenŋe bâlimbo Aposolo are yenŋuwerâm agi.

Parisaio luâk siâŋe agatmâ kinmâ galalupŋe hanyenŋe mem giep.

³⁴Yenŋuwerân akbiâ Parisaio yenŋâlân gâtŋe luâk siâ luâk âmbâle hârokŋe ekmâ luâk âlepŋe dâmini are kotŋe Gamalie yâkŋe hutyenânba agatmâ kilep. Agatmâ kinmâ, “Aposolo are yogan betgen ge kinŋet.” dâep. ³⁵Hain dâmbo meyekmâ betgen gembîâ galalupŋe are hin makyenŋiep, “Israe gâtŋe, ye luâk ire gain gain yenŋiwerâi? Ye siâ me siâ akyenŋiwerâm âmâ nângâm hengemgom kinmâ akyenŋimbiâ ârândân akbiâp. ³⁶Ulikŋân luâk siâ kotŋe Teuda yâkŋe, “Nâŋe luâk kembu aktân.” dâmbo luâk 400 akmâ yâkgâlân dewatiyi. Hain akbiâ tembe lokoŋe humo akbop dâm kombîâ mondo galalupŋe are awam akmâ ariyi. Akto yâkgât âi are yân gem bo agep. ³⁷Akto aregât hamiŋân kiapŋe luâk âmbâle oyanyenŋe nângâwerâm oyaŋ yekto sop ain luâk siâ Galilaia hânân gâtŋe kotŋe Yudasi yâkŋe ikiŋe kotŋe mem agato luâk bikŋande yâkgâlân dewatiyi. Akto areâkâ hainâk kombîâ mondo luâklupŋe are hârok yenŋum watyekbiâ hanâk hanâk awam akmâ ariyi. ³⁸Aregât den hin makyenŋire nângâŋet. Yenŋe aposolo are hepunyekbiâ arim manŋet. Manmâ yenŋeak nângâm âmâ siâ me siâ akbiâ âmâ bo akbiâp. ³⁹Dâ Anutuŋe tânyenŋumbo âi are memai akto âmâ yenŋe gain gain akmâ hilip yenŋuwai? Dâ hilip yenŋuwai âmâ Anutu gasa agaŋbai.” dâep.

⁴⁰Hain dâm makyenŋimbo nângâmbîâ ârândânŋ akto Aposolo gaŋet dâmbîâ meyekmâ hutyenân âgâmbîâ tâk dâtâ dâtânŋe oreyegi. Oreyekmâ pat âlepŋe are bo makyenŋiwi dâm makmâ hâreyenŋim watyegi. ⁴¹Watyekbiâ arim Yesugât pat âlepŋe are makyenŋimbiâ aregât hâuŋe tâk dâtâ dâtânŋe arekŋe oreyegi aregât Anutuŋe ekto ârândânŋ akto nângâm biwiyenŋe âlepŋe agep. ⁴²Hain akto hilâmŋe hilâmŋe sumbe emetŋân akto luâk âmbâle yenŋât emelan âgâm Anutuŋe Yesu huŋgun aŋdo giep aregât pat âlepŋe den makyenŋim mali.

Luâk nâmbulân lâuwâ meyekmâ Aposolo âi tânyenŋuŋet dâm yenŋiyi.

6 ¹Sop aregât kakŋân luâk âmbâle dondânŋe biwiyenŋe Yesugâlân katmâ yâkgât kâmolân dewatimbiâ dondâ agi. Dondâ akmâ yâk yenŋât sikum siâ siâyenŋe mem konogân katbiâ tatyenŋiep ainba mem potatmâ yenŋim mali. Hain akmâ manbiâ Girik den nângâmai areyenŋât hutyenân umatŋe siâ miawagep. Amâ hin. Puli damunŋande Yuda yâk yenŋât kambut yenŋim âmâ Girik yâk yenŋât bo yenŋimbiâ Girik luâkŋe ekbiâ ârândânŋ bo akto nângâm bâliaŋi. ²Hain dâmbîâ aregât Aposolo keiân lâuwâ arekŋe Yesugât kâmolân dewatiyi are hârok mem menduguyekmâ hin makyenŋiyi, “Nenŋe sot me kotŋe siâ siâ ire mem

potatmâ yengim manmâ aregât Anutugât den ire hepundenje ârândân bo akbiap. ³Aregât Anutugât Heakñande tân yengumbo kâmot arewa luâk bân biken lâuwâ nânghâ nânghâyene olop are mem katyekbiâ nenje âi yengienje sot me kotje siâ siâ are yâkne potatmâ yengiwai. ⁴Yâkne hain akbiâ benje nenjeak âmâ Yesugât keñe makyengim Anutu olop maganji goanji akmâ manbaen.” dâyi. ⁵Den hain dâmbiâ dondâ kili arekne nânghâmbiâ ârândân agep. Akto luâk mem miawakyegi are yengât kotyene hin. Stepano, yâk biwiñe hanje hârok Yesugâlân katmâ malep. Hain akmâ mando Anutugât Heakñande tângombo malep. Akto Pilipo, Porokoro, Nikano, Timonj, Pamena, akto Nikolao. Nikolao âmâ Antiokia kepiân gâtje ulikñân Yuda luâk yengâlân dewatim Anutu nânghâ anmâ malep. ⁶Luâk are mem miawakyekbiâ Aposolo olop mendugum tatbiâ kautyenân mem âmâ Anutu maganmâ mem kârikne ketuguyegi.

⁷Akto Yerusalem kepiân Anutugât den pat are makyengim arimbâ luâk âmbâle dondâne sambelem biwiyeñe Yesugât katmâ yâk yengâlân dewatim ariyi. Akto sumbe kat kat luâk yengât humomo mali are yengâlân gâtje dondâne denyene are nânghâm hainâk biwiyeñe Yesugât kali.

Stepano meyi.

⁸Stepanoñe luâk âmbâle gala akyengim mando Anutune ekto ârândân akto tângombo kulem keñe keñe ketugumbo egi. ⁹Akto ainâk Yuda gâtje bikñande Stepanogât den mem ge katberâm Stepano olop den maganji goanji agi. Are âmâ nânghâmbiâ âgâep yâk yengât den emetñân mendugum mali yâk yengâlân biken biken gâtje amâ hin, bikne Kirene hânân gâtje akto bikne Alesandria kepiân gâtje arekne mendugum tali, aregât bikñande kot konmâ hin dâmini, “Wan siâñe bo dâgâ nenekmap.” dâmini. Luâk hainare akto Yuda luâk Kilikia kepiân gâtje bikne akto bikne Asia hânân gâtje arekne mendugum kinmâ Stepanogât den mem ge katberâm âi humo meyi. ¹⁰Hain akmâ maganji goanji akmâ tatbiâ Anutugât Heakñande Stepano tângoep aregât gain gain akmâ den hâuñe maganje dâm umaley. ¹¹Hain akmâ âmâ den halowân luâk bikne makyengimbiâ luâk arekne miawakmâ kinmâ hiangim hin dâyi, “Stepanoñe Mosegât den kârikne akto Anutugât kot pat are makmâ hilipkombo nânghâyion.” dâyi. ¹²Hain dâm hanân gege akbiâ Israe yengât humomolupyene akto Mosegât den kârikne kepikmâ makyengiyi are akto kepiâ ambolupne yengât humomolupyene yengât hanyenân gembâ biwiyeñe kâlâp akto kuk agi. Hain akmâ gam Stepano are mem den emetñân âgâm luâk dondâ kili areyengât hutyenân katbiâ kilep. ¹³Ain katbiâ kindo ulikñân galalupyene hanyenân gege agi are yengonbiâ Stepanogât hiangim hin dâyi, “Luâk irekne nengât sumbe emetne aregât bâleñe dâm Mosegât den kârikne are hepunmâ manmap. ¹⁴Akto hin

dâmbô nângâyion, “Yesu Nasarete kepian gâtje arekne nengât sumbe emetje are mem patakom Moseje den kârikne makmâ nengiep are akto agak memenenne are mem bâliwiap.” dâmbô nângâyion.” dâm hianjim hain dâyi. ¹⁵Den hianjim hain dâmbiâ luâk âmbâle ain mendugum kili arekne Stepanogât enem dewunjan ekbiâ anjelo yengât pagaleje hainare agep.

Stepanoje Israe yengât bâgilupyejaet keiyene makyengiep.

7 ¹Akto Anutugât sumbe kat kat luâk areyengât humoyene arekne Stepano hin aikoep, “Den maktâi are bundâk me hianjiâi?” dâmbô ²Stepanoje agatmâ kinmâ hin dâep, “Humomolupne akto galalupne makyengire nângânet. Hakunenje kotje Abrahamje Harañ kepian bo arim âmâ Mesopotamia hânân mando Anutu pagaleje olop manmapje miawaganmâ hin dâm maganej, ³“Gâne hânge tâmbâne akto ginbailupge me galalupge hepunyekmâ nâne hân siâ hekat giñbian ainâk arim manben.” ⁴Hain dâmbô den are nângâm Kairaira hânne are hepunmâ Harañ kepian arim malep. Ain mando eweje mondo âmâ Anutuje hin maganej, “Hân ire hepunmâ siân arim manbiat.” dâmbô hân nenje yu taten iren togo malep. ⁵Iren togo malep amâ Anutuje sop ain bo wañdo âmâ bunewâk bo miep. Yogan mendo Anutuje siân Abrahamgât kâmot in manbai dâm makmâ hâriep. Amâ Abraham gupin mandoân Anutuje hain maganej. ⁶Akto Anutuje den siâ hin maganej, “Kâmotlupge hân siângen arim ain manmâ hoñ bawa akmâ yân manbiâ hân aregât ambolupjande umatje keije keije akyengim manbiâ hombañ 400 hain bo akbiap. ⁷Hoñ bawa akyengim manbiâ hâk hilâlâm yengiwai aregât dosa yengire hân ambolupjande bâgilupge watyekbiâ âmâ hân in togom manmâ nângât den lokom kotne mem agatmâ manbai.” Anutuje hain dâep. ⁸Anutuje Abraham ikinjaet kâmotlupje hâkyene gâi gâi akmâ mem manbaigât maganej. Akto manmâ âgâm âgâm Abraham nanje Isaka miawakto hilâm bân biken âlâwu bo akto eweñande hâkne gâianej. Akto Isaka manmâ humo akmâ nanje kotje Yakobo miep. Akto hamiñân Yakoboje hakulupnenje keiân lâuwâ meyegep.

⁹Akto teulupjande Yosepe yâkgât hâkân akmâ mem siâ siâ mângim puligât yengimbiâ puli yengim emiyene are mem Aigita hânângen ariyi. Akto Aigita hânân mando Anutuje ain tângom hengegoep. ¹⁰Tângombo wan me wan umatje miawaganjo âmâ Anutuje tângombo Yosepeje herone kakjan malep. Hain mando Anutuje kârikne wañdo nângâ nângâne humo akto aregât Aigita yengât luâk humo kotje Parao yâkne ekmâ luâk âlepne dâm âi wañep. Âi wañmâ ikinje emetje me Aigita hân ambolupje are damunyeje agâkgât magep. Hain dâm âi wañmâ hutyeñân kato damunyeje akmâ malep. ¹¹Mando Aigita akto Kanañ hân ain mop humo miawakto sot bo agep. Hain akto sot bo akto

momberâm agi. ¹²Hain akmâ manbiâ Aigita hânân sot yendâp dâmbiâ Yakoboŋe nângâm nanlupŋe huŋgunyengimbo aregen ariyi. ¹³Arim puligom togom nem manbiâ bo akto benŋe lâuwâŋe huŋgunyengimbo arimbiâ Yosepeŋe teulupŋe yekmâ ikinâet pat makmâ miawakyengiep. Makyengimbo Paraogâlân arimbiâ keiyeŋe hârok nângâep. ¹⁴Akto Yosepeŋe den kato arimbo eweŋe Yakoboŋe ginbailupŋe luâk âmbâle 75 meyekto Aigita hânân ariyi. ¹⁵Arimbiâ âmâ manmâ manmâ Yakobo moep. Mondo ainba nanlupŋe âkâ hainâk manmâ mom meteyi. ¹⁶Hain akbiâ hanyengumbiâ hakulupyeŋande hagityeŋe are mem hakuyeŋe Abrahamŋe Sikem kepien gâtŋe luâk siâ kotŋe Hemo yâkgât nanlupŋe yengâlân hân puligoep ain hagityeŋe are mem arim hanyenguyi.

¹⁷Akto bâgilupnenŋe Aigita hânân sambelem manmâ dondâ akmâ mali. Hain akmâ manbiâ Anutuŋe Abraham den maganep are kârikŋe agâkgât sop are tâlâguep. ¹⁸Akto Aigita yengât luâk humo siâ miawagep arekŋe Yosepegât pat bo nângâep. ¹⁹Akto luâk humo arekŋe bâgilupnenŋe mem ge katyekberâm aregât hâk hilâlâm yengiep. Hâk hilâlâm yengim hin dâep, “Samblewâi dâm nanlupyeŋe miawakbiâ mem ge hâkŋangen panyekŋet.” dâmbiâ mem yengumbiâ moyi. ²⁰Sop ain âmbâle siâŋe nanaŋ kotŋe Mose are miep. Mezdo Anutuhe Mose ekmâ nanaŋ âlepŋe dâep. Mose hain miawakto eweŋande emetŋân yoŋâk mem tato dewutâ âlâwu bo akto mem ge hâkŋangen kato yiep. ²¹Akto Parao baratŋande nanaŋ are ekmâ mem nângât nanne dâm damunŋe akmâ malep. ²²Mando getek kaulem Paraogât luâklupŋe nângâ nângâyene olop are yengât hutyeŋân kulem emetŋân âgâmbi nângâ nângâ potatmâ waŋbiâ nângâ nângâŋe humo akto agak memeŋe me den makmakŋe me nângâ nângâŋe humo agep. ²³Hain akmâ manmâ hombaŋŋe 40 bo akto âmâ hin nângâep, “Galalupne Israe luâk are gain gain akmâ mandâi aregât arim yekbe.” dâep. Hain nângâm kambiamŋe owâiŋe akto ariep. ²⁴Arimbo Aigita gâtŋe luâk siâŋe Israe luâk siâ kondo ekmâ galaŋe are tângom Aigita luâk are kondo moep. ²⁵Kondo mondo hin nângâep, “Galalupnande iregât pat nângâm Anutuŋe tânnugumbo hâmbâi gasalupnenŋe hilip yenguwangât nângâwai.” dâm nângâep. Dâ galalupŋande âmâ hain bo nângâyî. ²⁶Luâk are kondo mondo emet haupdo lâuwâŋe arimbo Israe luâk lâuwâ akmâ agum tatbela mem potatyelekmâ hin makyetkiep, “Yet âmâ gala konokŋe wangât akmâ gasa kalaktat?” ²⁷Hain dâmbiâ bugâ keiŋe katmâ galaŋe koep arekŋe Mose hâkokom âmâ hin maganep, “Gâ netgât kiap me? Niŋande damunnenŋe akben dâm kat gegep? ²⁸Uran Aigita luâk siâ koen hainâk nâ nuguwerâm aktât me?” ²⁹Hain dâmbiâ Moseŋe den are nângâm hamep akmâ heambukmâ Midiaŋ hânângen arim lombo tatmâ malep. Manmâ âmbâle mendo nanaŋ luâk lâuwâ meyelepep.

³⁰Manmâ gambo hombaŋ 40 siâkâ bo akto arewa hân are hepunmâ hân tuŋe boângen Sinai gimbaŋe aregât keiŋân arimbo Anutugât aŋelo

siâne lâwin keiŋe siân kâlâp ululunŋe om kilep ain miawakmâ kindo egep. ³¹Ekmâ Moseŋe sân sân mem âmâ ekmâ heŋgemgowerâm ginŋân âgâ kindo Humoŋe den hin maganep, ³²“Nâ hakulupge Abraham akto Isaka akto Yakobo yâk yeŋgât Anutu.” dâep. Hain dâmbô Moseŋe den are nâŋgâm sân sân mem ongâŋe hogombo hamep akmâ ekbom dâm dewunŋe hânâŋen panmâ kâŋgom kilep. ³³Hain akmâ kindo Humoŋe hin dâm maganep, “Nâŋe yu kindân iregât hân tâliât ire amâ kâmbokŋe. Gârâmâ gâŋe kei pekege are oloŋmâ pan. ³⁴Akto ire nâŋgâ. Kâmotlupge Aigita hânân manbiâ kepia ambolupŋande bugâ yeŋgum mem siâ siâ akyeŋim hâk hilâlâm yeŋgim manmâ gambiâ yekman. Yekmâ indem tâgâiakyeŋe nâŋgâm bâin dâm geân gârâmâ gasalupyene hilip yeŋguwian. Akto gasalupyene yeŋguwian aregât gâ Aigita hânâŋen huŋgun giŋdere ariwiat.” Anutuŋe hain maganmâ huŋgunanŋo ariep. ³⁵Arim mando Israe luâk arekŋe Mosegât hâkân akmâ hin maganŋi, “Niŋande gâ kiap dâm kârîkŋe giŋep.” dâyi. Dâ Anutuŋe âmâ Moseŋe Israe luâk damunyeŋe akmâ gasalupyene watyegâk dâm aregât aŋelo huŋgun anŋo kâlâp ululunŋe kâlegen ge kinmâ âi are wanep.

³⁶Akto Anutuŋe Mose huŋgun anŋo Aigita hânâŋen arim kulem keiŋe keiŋe ketugumbo egi. Akto arewa togom haru gilâm ain hâtikom arewa hân kamitŋâŋen togom kulem keiŋe keiŋe kenuŋmâ gam manmâ kewuguyekto hombanŋ 40 agep. ³⁷Akto Moseŋe Israe luâk hin makyenŋiep, “Yeŋgât hutyeŋânba Anutuŋe propete luâk siâ nâ hinare mem miawakbiap.” ³⁸Moseŋe hain dâm bâgilupŋe olop hân kamitŋâŋen tatmâ Sinai gimbânân âgâm aŋelo arekŋe Anutuŋe manmangât den maganŋo gem makyenŋiep. Amâ yâk yeŋgâlâk bo. Gam gam yu manden nen maknengiwiapgât makyenŋiep. ³⁹Moseŋe bâgilupnenŋe makyenŋimbo denŋe are hâkân akmâ Mosegât den are hâkokom Aigita hânâŋen purik katberâm aregât ukenŋe humo agi. ⁴⁰Hain akmâ Aroŋ hin maganŋi, “Gâ lâpio ketugum katmenâ arekŋe ulikŋân akmâ kewugu nenekto ariwaen. Moseŋe Aigita hânâŋenba kewugu nenekmâ togoep ina yâk gulip agep me gain gain agep nen bo nâŋgâen.” dâyi. ⁴¹Hain dâmbiâ bulimakao otneŋe siâ mânŋim kato tato wan me wan otneŋe aregât nâŋgâmbiâ humo akminep aregât sumbe omberâm heroŋe agi. ⁴²Hain akbiâ aregât Anutuŋe hepun yekto biwiyene gulip akto dewutâ akto diâ are ekmâ hin dâyi, “Dewutâ diâ ire âmâ nengât Humonenŋe.” dâm ulityenŋiyi. Hain akbai aregât Anutuŋe dâmbô propeteŋe kulemgoyi aregât bikŋe hin tatâp, Anutuŋe hin dâep, Israe ambolupŋe ye hân kamitŋâŋen manmâ soŋgo bau gâim nâŋgât bo, siâgât sumbe higenŋe om manbiâ hombanŋ 40 agep. ⁴³Akto diâ aregât nâŋgâm ulikŋân lâpiologâtyeŋe kotyetŋe Molok akto Rapanŋ are yetgât emet kenuŋmâ katyelekmâ ain âgâm kot yetŋe mem agali. Hain akmâ aregât dosa akbiâ nâŋgâm hân kotŋe Babilonŋ ain katyekbian.

**Israegât bâgilupnenņande Anutugât sumbe
emetņe mâronņe ketugum hikoyi.**

⁴⁴Akto bâgilupnenņande Aigita hân are hepunmâ hân kamitņângen arim manbiâ Anutu yâkgât sumbe emetņe mâronņe ketuguyi are tatmâ ariep aregât keiņe Mose maganņep. Hain dâm maganņo ainâk mâron are mem gagaim lâuwâņe kenunņmâ kenunņmâ âgâyi. ⁴⁵Akto bâgilupnenņande sumbe emetņe mâronņe ketugum âgâmbiâ Yosuaņe ulik gulik akmâ kewugu yekto Anutu bo nânğâyi are yengât hânân togoyi. Togombiâ Anutuņe luâk gasalupņe are yengum watyekto âmâ bâgilupnenņande hân are mem gangerâm âmâ Anutugât sumbe emetņe mâronņe kenunņbiâ kinmâ âgâep sop ain Dawidi miawaganņep. ⁴⁶Miawaganņo âlepņe mando Anutuņe ekto ârândân akto âmâ Dawidiņe Anutugât sumbe emetņe humo kenunņberâm akmâ aregât Anutu ulilaņep. ⁴⁷Ulilaņdo ikiņe nanņe siâ kotņe Salomo yâkņe Anutugât sumbe emetņe are kenunņguel. ⁴⁸Hain gârâmâ Anutu Humo âlepņe dondâņe luâk nenņe emet me opmân kenunņmaen ain bo tatmâ manmap. Aregât Anutuņe dâmbo propete siâņe hin kulengoep are tatâp,

⁴⁹Kembuņe hin maktâp, “Himbim amâ tat tatne dâ hânņe amâ tâli tâline. Aregât emet gain hinare siâ mânğiniņbiâ ârândân akbop? Me welam yeyene âlepņe yâten tatniņdo ârândân akbop? ⁵⁰Nâ bânnde siâ me siâ hârok are bo mem mânğian mon?”
Anutuņe hain maganņo propete siâņe kulengoep are tatâp.

Stepanoņe makyengim malep.

⁵¹Ye hanyeņe kârikņe bâleņe. Biwi nânğâ nânğâyeņe bo kepigagep. Bâgilupnenņande Anutugât Heakņe are hâkân akmâ mem hami pali. Hainâk akmâ yekâ are yengât agak meme are bo hepunmai. ⁵²Bâgilupnenņande propete luâk hârogâk bâleņe akyengim hâk hilâlâm yengiyi. Akto Anutugât hoņ bawaņe miawakmâ luâk ârândân akyengim togom manbiap aregât propete luâkņe makmâ kulemgoyi yâk hârogâk yengum meteyi. Akto yâkgâlân Yesu miawagep ain hianğim den bâleņe makmâ kuk aganņmâ lâwinân kombiâ moep. ⁵³Akto Anutugât aņelolupņande yâkgât den kârikņe makyengimbiâ kulemgoyi are bo mem mandâi.” dâep.

⁵⁴Stepanoņe den hain dâm makyengimbo Yuda luâk humomolupyenņande biwiyeņe kâlâp akto kuk humo nânğâm nekamyeņe kândiņ egep. ⁵⁵Hain akbiâ Anutugât Heakņande tângombo himbimân dewunņe panmâ ekto Yesu Anutugât bânņe bungen ain kindo ekmâ Anutugât pagaleņe ekmâ hin dâep, ⁵⁶“Nânğâi. Himbim hâreakto luâk akmâ giep are Anutugât bânņe bungen kindo ektân.” ⁵⁷Hain dâmbo den are nânğâm bân dâm hârokņe watmâ mem kom hâkokom ariyi. ⁵⁸Mem

kepia ginŋangen gem kâtje koyi. Kâtje komberâm akbiâ luâk sigan siâ kotje Saulo yâkne nânġa yengimbo âlepje akto mâronyeje kâkâlep are oloŋmâ Saulogât enemġan katbiâ tato kâtje Stepano kombiâ ⁵⁹Yesu maganmâ hin dâep, “Kembu Yesu, otnene me.” ⁶⁰Hain dâm pâwutje ligim hânân ge tatmâ hin dâep, “Kembu, yu akniŋdâi iregât hâuŋe ġaŋe bo yengiwien.” dâep. Hain dâm ainâk moep.

Sauloŋe Yesugât kâmot gasa akyengiep.

8 ¹⁻³Akto Anutugât den lokom mali arekje Stepanogât hâkne mem lokom indem biwi bâle nânġam sumângen lokom arim hangoyi. Akto sop ain Yerusalem kepia ambolupje luâk âmbâle biwiyenje Yesugâlân katmâ mali are yengât gasalupyenande keiŋe katmâ bâleŋe keiŋe keiŋe yengim gasa akyengiŋi. Hain akyengimbiâ âmâ Saulo yâkne âmâ Yesugât kâmot are hilip yenguwêrâm undâgât yengim emetje emetje âġam mem miawakymâ tembe loko makyengimbo mem oloŋyemâ arim kala busi emet kâlegen katyekbiâ tali. Hain akyengim hâk hilâlâm yengimbiâ aregât luâk âmbâle bikje hamep akmâ gem heambukmâ Yudaia akto Samaria hânângen ariŋi. Arim manbiâ aposoloŋe konok Yerusalem kepien mali.

Pilipoŋe Samaria ambolupje den pat âlepje makyengiep.

⁴Akto biwiyenje Yesugâlân kali arekje Yerusalem kepia hepunmâ awam akmâ kepien kepien manmâ Yesugât keiŋe makyengim ariŋi. ⁵Hain akbiâ yâk yengâlân gâtje luâk siâ kotje Pilipo yâkne Samaria luâk are yengât kepia humo ain arim Anutuŋe Yesu huŋgun aŋdo giep aregât keiŋe makyengiep. ⁶Makyengim kulem keiŋe keiŋe kenunċo luâk âmbâle dondâ ekmâ denje nânġam mali. ⁷Akto sinduk baniara bâleŋande kautyenân meyeŋi are watyekto kamboŋmâ hepun yekmâ arim meteyi. Hain akbiâ keiyenje kârigeŋe are mem heŋgem yenguep. ⁸Heŋgem yengumbo kepia ambolupjande Pilipoŋe kulem keiŋe keiŋe miep are ekmâ biwiyenje âlepje agep.

⁹Akto kepia ain luâk kâmbokje siâ malep kotje Simon arekje ikiŋe hâkne mem agatmâ bâleŋe sait keiŋe keiŋe mendo ekmâ ongâyeŋe hogom nânġanġbiâ humo akto mali. ¹⁰⁻¹¹Akto luâk âmbâle gegeŋe âġâ âġâŋe hârokje yâkgât hin dâm mali, “Nânġa nânġâŋe kârikje talaŋdâpgât den nânġawêrâm kârikje aktâp.” dâyi. Hain dâmbiâ sait keiŋe keiŋe mem manmâ gaep aregât bâtyenje dâtyenân igim kinmâ biwiyenje yâkgâlân katmâ mali. Biwiyenje yâkgâlân katmâ, “Simon konok yâkne Anutugât kârikje mem miawakmap.” dâyi. ¹²Hain akmâ manbiâ âmâ Pilipoŋe Anutuŋe damunyeŋe akberâm agep aregât akto Yesu huŋgunanċo gem malep aregât kot pat âlepje dâm makyengimbo are nânġam mem manmâ biwiyenje Yesugâlân katmâ manbiâ tu puli yengiep.

¹³Hain akbiâ Simon yâkne hainâk biwiŋe Yesugâlân katmâ mando tu puli aŋi. Hain akbiâ Simonŋe Pilipo peniaŋdo olowâk maliat. Manmâ Pilipoŋe kulem keiŋe keiŋe ketugumbo Simonŋe sâŋ sâŋ mem ekto dâtŋe agep.

Petoro akto Yohaneŋe Samaria hânân ariyat.

¹⁴Akto Samaria kepia ambolupŋande Anutugât den are nâŋgâm lokom mali. Aregât pat are magaŋgi goaŋgi akbiâ Yerusalem kepiam arimbo Aposoloŋe nâŋgâyi. Nâŋgâm Petoro akto Yohane huŋgun yetkimbiâ ariyat. ¹⁵⁻¹⁷Arimbela yâkne keiyeŋe hin makyetkiyi, “Emelâk biwinenŋe Yesugâlân katenŋe Pilipoŋe Yesugât kolân tu puli nengiep.” dâyi. Hain dâmbiâ Petoro akto Yohaneŋe Anutugât Heakne yâk yeŋgâlân bo giep aregât nâŋgâm kautyeŋân meyekmâ Anutu ulilaŋiat. Kautyeŋân mem kinmâ ulilaŋbela gem tân yeŋguep. ¹⁸Akto Petoro akto Yohaneŋe kautyeŋân meyekbela Anutugât Heakŋande gem kârikne akyeŋgimbo Simon are egep. ¹⁹Ekmâ ukenŋe nâŋgâm aregât puli mem togom hin dâm makyeŋgiep, “Nâŋe kautyeŋân hainâk mendere âmâ Anutugât Heakŋande gem kârikne akyeŋgiwiapgât puli ire yetkiwerân. Yetkire mem aregât hâuŋe nâŋgâ nâŋgâ niŋbela yetgât kârikne tatyetkimap are mendere kârikne niŋâk.” dâep. ²⁰Hain dâmbo Petoroŋe hin magaŋep, “Anutuŋe ikiye Heakne huŋgun aŋdo gemap are gâŋe puligande puligowerâm aktât are bâliâp akto arekne hememgât pat miawakŋiŋdâp. ²¹Hain akmenâ bâlimbo Anutuŋe biwige ekto ârândâŋ bo aktâp aregât net bo penânetkiwiat. ²²⁻²³Akto siâ makŋiŋdere nâŋgâ. Biwigaet keiŋe hin ekmâ nâŋgân. Netŋe kulem mendetŋe ulitnetkimenâ biwige bâliâp. Akto hainâk biwi bâle manmâ hain aregât ukenŋe nâŋgâm manmenâ biwige hândâk akmapgât Anutuŋe dâmbo akmâ hilipkoât aregât dosa bo akŋiŋâkgât nâŋgâ nâŋgâ bâleŋe hepunmâ biwige Yesugâlân katmâ ulilaŋ.” ²⁴Hain dâm magaŋdo Simonŋe hin dâm makyetkiep, “Hainare miawak niŋbopgât Anutu ulilaŋlet.” dâep. ²⁵Hain dâmbo âmâ Petoro akto Yohaneŋe purik katmâ arim âmâ kepiaŋe kepiaŋe Samaria hânân tatmâ ariep ain arim Yesugât den pat âlepŋe are makyeŋgim ariyat. Arim manmâ dâp ginŋe tete kepiaŋe kepiaŋe âgâm Yesugât den pat âlepŋe are makyeŋgim makyeŋgim Yerusalem kepiam purik katmâ ariyat.

Pilipoŋe hân kamitjâŋgen ariep.

²⁶Petoro akto Yohane Yerusalem kepiam purik katmâ arim manbela sop ain Anutugât aŋelo siâŋe miawakmâ Pilipo hin dâm magaŋep, “Gâ ire hepunmâ dâp siâ ewangim gem dâp tu tânâk bo gemawân Yerusalem Gaya arimai dâp are watmâ ariwen.” ²⁷Hain dâm magaŋdo Pilipoŋe hân kamitjâŋgen ariep. Akto Aitiopia hânân âmbâle humo siâ malep kotŋe Kandake yâkgât puliŋaet damun akto âmbâle damun akminep

yâkŋe Yerusalem kepiã arim sumbe emetjân âgâm Anutu kotŋe mem agalep. Mem agato bo akto hân tâmbânjângen ²⁸purik katmâ ariwerâm akmâ âmâ ikinje bau luâk soko arekŋe hân waŋgaŋe siâ oloŋep ain âgâm tatmâ kepiã aregen purik katmâ ariep. Dâwân arim emelâk Anutuŋe den dâmbo propete luâk siâ kotŋe Yesaia yâkŋe kulempoep are oyaŋep. Oyaŋmâ arimbo Pilipoŋe egep. ²⁹Ekto âmâ Anutugât Heakŋande Pilipo hin magaŋep, “Woe, gâŋe hân waŋgaŋe indâgenba togoâp ain arimenâ peniginjâk.” ³⁰Hain dâmbo Pilipoŋe dowâk arimbo luâk arekŋe emelâk Yesaiaŋe Anutugât den are kulempoep are oyaŋdo nâŋgâm hin dâm aikoeŋ, “Den ya oyaŋdât aregât keiŋe nâŋgât me bo?” dâep. ³¹Hain dâmbo âmâ bau luâk soko are siâ siâ waŋdo yeukŋe akmâ kindo hin magaŋep, “Luâk siâŋe bo makniŋdâpgât nâ nunak oyaŋmâ keiŋe nâŋgâwerângât dâp bo tatâp, aregât gâŋe hân waŋgan âgâmenâ olowâk tatmâ âmâ keiŋe makniŋ.” ³²⁻³³Hain dâmbo hân waŋgan âgâmbô olowâk tatmâ ariyat. Akto emelâk Anutuŋe den makto Yesaiaŋe kulempoep are hin,

“Lama are kom gâiwerâmbiã yân tatmap. Akto lama dumutŋe hârembiã âmâ pâlâmŋe kinmap dop hainâk nâŋgât hoŋ bawa pâlâmŋe yekmâ kindo den âiân katmâ ikinjaet pat âlepŋe makyenjiwopgât dâp gisapkom kombiã moep. Akto kombiã mondo ainba kâmotlupŋe biwiyeŋe yâkgâlân katmâ manbai yâk yengât oyaŋ yekbaigât dâp bo tatâp.”

³⁴Akto luâk kotdâŋe den are oyaŋmâ aregât Pilipo hin aikoeŋ, “Propete luâk arekŋe ikinjaet me siâgât kulempoep?” dâep. ³⁵Hain dâmbo Pilipoŋe Yesaiaŋe den kulempoep are oyaŋmâ arewa Yesugât den pat âlepŋe are magaŋdo tatmâ ariyat. ³⁶Arim tu siâ hâlânjâmâ arimbela luâk kotdâ arekŋe hin dâm magaŋep, “Indâre ek. Tu tatâp. Nâ tu puli niŋberâtgât nâŋgân aregât gain aktere ârândâŋ akberâp?” dâep. ³⁷Hain dâmbo hin dâm magaŋep, “Gâŋe biwiŋe Yesugâlân katmenâ âmâ âlepŋe mem tu puli giŋberân.” dâm magaŋdo hin dâep, “Yesu are âmâ Anutugât nanŋe aregât biwine yâkgât emelâk katân.” dâep. ³⁸Hain dâmbo âlepŋe dâmbo aregât bau luâk soko are mem yeukŋe ketugumbo kindo Pilipo akto luâk kotdâ arekŋe hân waŋganânba gem tuân geyiat. Gem âmâ Pilipoŋe tu puli aŋep. ³⁹Puli aŋdo tuânba gambela âmâ Anutugât Heakŋande Pilipo mem oloŋdo arimbo luâk kotdâŋe Pilipo undâgâto bo akto biwi heroeŋe nâŋgâm hân waŋgan âgâm mem ariep. ⁴⁰Akto Anutugât Heakŋande Pilipo mem Asido kepiã kato kindo egi. Ekbiã kepiãŋe kepiãŋe arim Yesugât den pat âlepŋe makyenjim arim Kaisarea kepiã ariep.

Humoe Saulo miawagaŋep.

9 ¹Akto sop ain Sauloe Kembangât kâmot gasa akyenjim hilip yenguerâm akto biwiŋe kâlâp agep. Biwiŋe kâlâp akto Sauloe

Anutugât sumbe kat kat areyengât humoyeŋaelân arim kulem esenŋe niŋŋetgât ariep. ² Amâ den emetŋe Damasko ain tatâp aregât humomolupŋe hekatyengim dâp irakŋân manmai luâk me âmbâle mem miawakyekmâ bâtyeŋân hikom Yerusalem kepian meyekmâ togoâkgât kulem esenŋaet ulityengiep. Ulityengimbo waŋbiâ mem ariep. ³ Akto kulem esenŋe are mem Yerusalem kepia hepunmâ Damasko kepia ewumâk akto âmâ himbimânba dewutâ pagalenŋe humo gem belek belek akmâ miawagep. Belek belek dâm miawakto hânân ge yiep. ⁴ Ge yendo ainâk den siâ hin dâmbô nâŋgâep, “Saulo, Saulo, gâ wangât nugum watnekmâ mandât?” dâep. ⁵ Hain dâmbô Sauloŋe hin dâep, “Kembu gâ niŋe.” dâmbô hin dâep, “Nâ nugum watnekmâ manmat ire. Nâ Yesu. ⁶ Agatmâ gâŋe kepian arimenâ âmâ siâŋe gain gain akbiatgât miawâk makŋiŋbiap.” dâep. ⁷ Hain dâmbô olop mali arekŋe den are nâŋgâm kinmâ etem metem agi. ⁸ Hain akmâ kinbiâ Saulo âkâ agatmâ ekberâm akto ainâk dewunŋe hândâk agep. Hain akto aregât galalupŋande mem oloŋmâ Damasko kepian ariyi. ⁹ Mem oloŋmâ arim manbiâ dewunŋe hândâk akto sot me tu me wan me wan bo nem mando hilâm âlâwu bo agep.

Ananiaŋe Saulo mem tu puli agep.

¹⁰ Akto Damasko kepia ain gâtŋe luâk siâ Yesu kâmolân gâtŋe kotŋe Anania. Manmâ biwiŋe purik dâmbô giwelân Humoŋe miawagaŋmâ kolep. Kondo hin dâep, “Humone, wan den makniŋberâm aktât?” dâmbô ¹¹ Humoŋe hin dâm magaŋep, “Agatmâ ari. Dâp siâ aregât kotŋe dâp tâŋâk dâm konmai ain Yudasi siâgât emet tatâp ain arim âgâm luâk siâ kotŋe Saulo are Taso kepian gâtŋe are mem miawakben. Nâŋgât. Yâkŋe nâ ulitniŋmâk mandâp. ¹² Uran ulitniŋmâ âmâ giwelân hin egep. Luâk siâŋe kotŋe Anania yâkgâlân arim âmâ dewunŋe hulaŋ akbiapgât kautŋân membiap are egep.” dâep. ¹³ Humoŋe hain dâm magaŋdo Ananiaŋe hin dâep, “Humo, Saulogât hin dâmbiâ nâŋgân. Yâkŋe âmâ Yerusalem kepia ambolupŋe gâŋgât kâmolân mandâi are hilip yengum hâk hilâlâm yengim mandâp. ¹⁴ Akto yâkŋe kotge konmâ manmaen nen mem oloŋnenekto Yerusalem kepian purik katmâ ariŋetgât Anutugât sumbe kat kat areyengât humomolupyeŋande magangim kinmâ huŋgunanŋbiâ togoâp.” ¹⁵ Ananiaŋe hain dâmbô hin dâep, “Gâ hanâk yâkgâlân ari. Luâk âmbâle hârokŋe nâŋgât keiŋe nâŋgâŋetgât Saulo oloŋdere hoŋ akniŋmâ luâk âmbâle bikŋe Anutu bo nâŋgaŋmai are akto luâk humomolupyeŋe akto Yuda luâk bikŋe areyengâlân arim keine makmâ miawakmâ makyengiwip. ¹⁶ Makyengimbo bikŋande âmâ nâŋgâmbiâ bâlimbo aregât siâ siâ agaŋbiâ hâk hilâlâm kakŋân manbiap aregât keine magaŋbian. Aregât agatmâ ari.” ¹⁷ Hain dâmbô Ananiaŋe âmâ emet tirip kalaŋep ain arim âgâm Saulogât kautŋân mem hin dâep,

“Galane Saulo, makgingdere nāngā. Yesu Humoŋe dāwān miawakgingdo egen yākŋe dewunŋe ālepŋe akberāpgāt akto Anutugāt Heakŋande kārīkŋe akgingākgāt huŋgun niŋdo gutān.” ¹⁸Hain dām maganŋo haināk dewunŋe henepŋe gagai akmā gembo emelāk hārok ektān dāmbo tu puli aŋep. ¹⁹Hain akto sot om waŋbiā nendo hagitŋe kārīkŋe agep. Akto tatmā Yesugāt kāmōt Damasko kepiān mali yāk olowāk mali.

Sauloŋe Damasko kepiān manmā Yesugāt keiŋe makyenŋiep.

²⁰Manmā āmā aināk keiŋe katmā Sauloŋe Yuda yengāt den emetŋān āgām Yesugāt keiŋe hin makyenŋiep, “Yesu are amā Anutugāt nanŋe mandāp.” ²¹Hain makyenŋimbo nāngāmbiā dātŋe akto den hin dām maganŋi goanŋi agi, “Amā yākŋe āgālān Yerusalem kepiān manmā luāk āmbāle Yesu kotŋe konmā manmai are hilip yenguwērām akmā hāk hilālām yengiep. Akto Yesugāt kāmōt in mandāi yāk mem oloŋ yekmā purik katmā sumbe kat kat luāk arekŋe hilip yengunet dām Yerusalem kepiānba iren togoep.” Hain dām maganŋi goanŋi agi. ²²Akto Sauloŋe ain manmā nāngā nāngāŋe kārīkŋe akto Yesu amā Anutuŋe huŋgunanŋo giep aregāt keiŋe dām miawakmā makyenŋimbo nāngāmbiā han lāuwā agep.

²³Yuda gātŋande Damasko kepiān manmini arekŋe nāngām manmā biwiyenŋe kālāp akto Saulo komberām agi. ²⁴Den akmā Saulo komberām kepiā ginnānāk kinmā hin dāyi, “Saulo in gembo amā kondenŋe momberāp.” dāyi. ²⁵Hain dāmbiā Sauloŋe nāngām galalupŋe makyenŋimbo hāndāgānāk haka humo kālegen lugum tākŋe hikom giākōm kātŋe haot humo ketugumini are dātŋānba panbiā gem hānān kinmā haka kālegenba yoŋāk agatmā ariep.

Saulo Damasko kepiā hepunmā Yerusalem kepiān ariep.

²⁶Akto Saulo Damasko kepiā hepunmā Yerusalem kepiān ariep. Ain arim Yesugāt kāmōlān gātŋe penāyengiwērām agep. Penāyengiwērām akto imā Yesu gālān gātŋe bo dām hamep akmā gala bo aganŋi. ²⁷Gala bo aganŋbiā aregāt Aposolo siā kotŋe Banaba yākŋe Saulogāt denŋe makberām akmā Aposolo yengālān oloŋmā arim hin dām makyenŋiep, “Humonenŋande Saulo dāwān mem miawakmā amā den maganŋep. Maganŋo Damasko kepiān arim ain Yesugāt kot den hamep bālāk makyenŋiep.” dāep. ²⁸Banabaŋe hain dām makyenŋimbo gala aganŋbiā olop manmā Yerusalem kepiā are gam āndeanŋmā arim Humogāt kotŋe dām miawakmā makyenŋiep. ²⁹Hain dām makyenŋim Yuda luāk ulikŋān Girik hānān ariyi arekŋe purik katmā togoyi yāk yengālān gātŋe bikŋe makyenŋimbo denyenŋe gembo āgāmbo akmā kondenŋe moāk dām maganŋi goanŋi agi. ³⁰Akto Yesugāt kāmōtlupŋe yākŋe yākgāt den pat nāngām Saulo mem oloŋmā Yerusalem kepiā are hepunmā gem

Kaisarea kepia arim katbiâ wanġan âġambo mem ikinġe kepia kotġe Taso ain are kato ariep. ³¹ Akto Anutugât Heakġande Yuda ambolupġe akto Galilaia ambolupġe akto Samaria ambolupġe biwiyenġe Yesugâlân kali are memenġe akyenġimbo areġât luâk dondâ yâk yenġâlân mendugum dewatiyekbiâ dondâ aġi areġât biwiyenġe sândugieġ.

Petoroġe Yesugât wâtġân kinmâ luâk keiġe bātġe kârġieġ siâ kotġe Ainea are mem henġemgoep.

³² Petoro hân ain arim toġom hâtikom âmâ Yesugât kâmot Lida keġian mali are yenġâlân ariep. ³³ Arim luâk siâ kotġe Ainea eġep. Yâk âmâ kei bātġe kârġiem yieġ. Hain mando hombaġ nâmbulân âlâwu bo aġep. Are Petoroġe hin dâm maganġep, ³⁴ “Ainea Yesu Kristo yâkġe henġem guguâġgât agatmâ gugak tem tâkġe loko.” dâmbu ainâk agaleġ. ³⁵ Âlepġe akmâ agato Lida akto Sadoġ ambolupġande ekbiâ dâtġe akto biwiyenġe Yesugâlân kali.

Petoroġe Tabita mem agaleġ.

³⁶ Akto Yope keġian âmbâle siâ Yesugât kâmolân dewatieġ are kotġe Tabita den purikġe amâ hânângen. Yâkġe luâk âmbâle umburuk mali are gala akyenġim tânyenġueġ. Hain akmâ manmâ kundat miawaganġo moep. ³⁷ Mondo lokom âġam emet kâleġe siân tu pulim katbiâ yieġ. ³⁸ Yope keġia are akto Lida keġia are olop kereregâk taliatġât Yesugât kâmolân mendugu ageine Petoro toġoâġ nânġâm luâk lâuwâ huġgun yetkiyi. Huġgun yetkimbiâ arim hin dâm maganġiat, “Kewugu gektetġe olowâk hinġe arine.” dâmbela âlepġe dâmbu kewugumbela ariyi. ³⁹ Arimbiâ âmbâle momoġe talewân are kewugumbela âġâyi. Âġambiâ âmbâle kambutġe ândeanmâ tatmâ okot nânġâ aġmâ indem tatmâ Tabitaġe ġolâ malewân ain sâġgum parutmâ yenġieġ are hârok hekalanġi. ⁴⁰ Hekalanġbiâ Petoroġe, “Sopanġet.” dâmbu hârok sopanmâ ġe betgen kinbiâ enemġân bam kânġom Anutu ulilanġep. Ulilanġmâ âmbâle momoġe yieġ are ekmâ hin dâm maganġep, “Tabita agatmâ kin.” dâmbu ainâk dewunġe hulanġ akto Petoro eġep. ⁴¹ Ekto Petoroġe bātġân mendo agatmâ kileġ. Kindo Petoroġe yenġondo âmbâle kambut akto luâk âmbâle bikġe Yesugât kâmolân dewatiyi are hârok âġam Tabita momoġânba mem agaleġ are eġi. ⁴² Ekmâ Tabita momoġânba agaleġ areġât den pat are maganġi ġoanġi akbiâ Yope keġian ġâtġe biwirânġe Yesugâlân biwiyenġe kali. ⁴³ Akto Yope keġian maleġ luâk siâ kotġe Simoġ yâk makao hâkġe ġaġaim kau hekom parutmâ kato pulġomini yâkġât emelan ain Petoroġe sop kâlep tatmâ maleġ.

Aġelo siânġe Konelio miawaganġep.

10 ¹ Kaisarea keġian luâk siâ maleġ kotġe Konelio Italiagât tembe loko yenġât damun kautġe maleġ. ² Yâk akto kâmotlupġe arekġe

Anutugât den lokom ulilaŋmâ mali. Hain manbiâ damunyeŋe arekŋe Yuda luâk âmbâle umburuk mali are yeŋgât okotŋe nâŋgâm kotŋe siâ siâ yeŋgim malep. Akto yâkŋe Anutu yâkgât herone nâŋgâm hilâm ârândâŋ mepaiŋe miep. ³Hain akmâ manmâ hilâm siân eŋgaiŋe biwiŋe mem purik kato Anutugât aŋelo siâŋe kolep. ⁴Kondo taŋâk ekmâ sân sân mem hin dâep, “Kotdâ gain gain?” dâmbô hin dâep, “Gâŋe Anutu maganmâ denŋe lokom manmâ luâk umburuk manmai are gala akyeŋgimat are Anutuŋe nâŋgâmbô âlepŋe akmap. ⁵Gârâmâ gâ uŋak hoŋ bawalupge huŋgunyeŋgimenâ Yope kepiân arim luâk siâ kotŋe Simoŋ, Petoŋ are kewugum togowi. ⁶Yâk nabeŋe Simoŋ makao hâkŋe gagaim kau hekom parutmâ kato puligomai aregât emelan tatâp. Akto emet are amâ haru ginŋân tatâp.” dâep. ⁷Aŋeloŋe hain dâm arimbo Konelioŋe dâmbô hoŋ bawa lâuwâ akto tembe loko yâk yeŋgâlân gâtŋe siâŋe Anutugât denŋe lokominep yâk gambiâ ⁸aŋeloŋe den maganep are makyenŋim huŋgun yeŋgimbo Yope kepiân ariyi.

Anutuŋe Petoŋ biwiŋe mem purik katmâ wan siâ hekalaneŋe.

⁹Arim dâwân yem kinbiâ hauŋdo âgâm arimbiâ kepia are tâlâgumbo âmâ dewutâ kârikŋe akto Petoŋe Anutu den maganberâm emet kakŋân âgâep. ¹⁰Âgâm Anutu maganmâ kinmâ mopŋe agumbo sot nemberâm aregât, “Sot oŋet.” dâmbô sot om tatbiâ ain biwiŋe purik âgâmbô hin egep. ¹¹Himbim hâreakto aŋeloŋe wan siâ mâron humo tunŋe biken biken hikom mem giâkom katbiâ hânân giep. ¹²Akto aregât kâlegen soŋgo lâut toŋga keiŋe keiŋe Yuda luâkŋe bo nemini arekŋeak ain yiep. ¹³Are gembo âmâ himbimânba den hin maganep, “O Petoŋ, are gâim om ne.” dâmbô ¹⁴Petoŋe hin dâep, “Kotdâ, nâ hain bo akman. Soŋgo kâmbokŋe bo nene dâmaen hinare bo neman.” dâep. ¹⁵Hain dâmbô lâuwâŋe hainâk dâep, “Are gâim ne, Anutuŋe makto âlepŋe aktâp are bo neneŋe hain bo dâm hepunbiat.” dâep. ¹⁶Lâuwâŋe âlâwuŋe hainâk dâmbô mem oloŋbiâ himbimân âgâep.

¹⁷Himbimân âgâmbô Petoŋe are ekto biwiŋân kulem mendo nâŋgâmbô ârândâŋ bo akto âmâ Konelioŋe hoŋ bawalupge huŋgunyeŋgiep arekŋe togom Simoŋgât emetŋe mem miawakmâ betgen kinmâ den hin dâm koli, ¹⁸“Simoŋ kotŋe siâ Petoŋ gâ ain tatât me?” dâm koli. ¹⁹Hain konbiâ Petoŋe wan siâ egep aregât nâŋgâm heŋgemgom kindo Anutugât Heakŋande hin maganep, “Nâŋgât. Luâk âlâwu akmâ yâkŋe undâgât giŋdâi ²⁰aregât yâk olop gem ariwerâm âmâ nâŋgâmâk bo ak. Luâk are nâŋe makyenŋire togoâi.” dâep. ²¹Hain dâmbô Petoŋe yâk yeŋgâlân gem hin aiyenŋuep, “Kulâgâtâi amâ nâ ire. Wangât togom nogondâi?” dâep. ²²Hain makyenŋimbo hin dâyi, “Tembe loko yeŋgât humoyeŋe kotŋe Konelio yâkŋe Anutugât hamep akmâ gala aganmâ yâkgât dewunŋân âlepŋe manmap yâkgât Yuda kepia

ambolupnjande nângâmbiâ ârândânj akmap. Akto Anutugât aņelo siâ huņgunanjdo Konelio miawaganjma gâņe arim emetņân maganņiatgât magep.” dâyi. ²³Hain dâmbiâ gala akyeņgimbo emetņân âgâm yeyi.

Yem kinbiâ hauņdo agatmâ Yope kepijan bikņe biwiyenje Yesugalân katmâ mali yâk olop ariyi. ²⁴Arim dâwân yeyi. Yem kinbiâ hauņdo agatmâ Kaisarea kepijan ariyi. Arimbiâ Konelionje galalupņe akto ginbailupņe oloņyekto mendugum lâmyeņgum tatbiâ togoyi. ²⁵Togom Petoroņe emetņân âgâwerâm akto Konelionje kambiamņe âlepņe akto gem enemņân kâņgom kotņe mem agalep. ²⁶Hain akto Petoroņe mem agatmâ hin maganņep, “Hepun. Nâmâ gâ hinare luâgâk.” dâep. ²⁷Hain dâmbiâ Konelionje kewugu yekmâ emelan âgâmbiâ Petoroņe mendugum tali are yekmâ hin makyenņiep, ²⁸“Ye Yuda luâk nengât agak meme nâņgâmai. Nenņe Yuda luâk bo are gala akyeņgim yâk olop tatbaengât dâp bo tatmap. Nâmâ luâk den siân gâtņe luâk ire âmâ bâleņerâm nâņgâre gemap. Hain akmâ gala bo akyeņgiwerâm aktere Anutuņe hain bo akben dâm aregât keiņe makniņep. ²⁹Aregât kewugu nekberâm togombiâ âmâ den bo koyenņiân. Gârâmâ wangât nâ kewugu nekberâm undâgât niņi aregât keiņe makniņbiâ nâņgâwe.” dâep.

³⁰Hain dâmbiâ Konelionje hin maganņep. “Nâņe kulem siâ ekmâ manmâ gare sop uņak hilâm imbâtņe bo aktâp aregât den pat makgiņbe. Nâ emet enņaiņe Anutu maganņberâm aktere âmâ luâk siâ pagaleņe olop arekņe nâņgâlân togom nogonmâ hin makniņep, ³¹“Konelio, Anutu maganņmenâ nâņgâmbiâ âlepņe agep. Akto siâ siâ kalem akmenâ gekmâ nâņgâ giņdo âlepņe akmap. ³²Aregât gâņe hoņ bawalupņe huņgunyengimenâ Yope kepijan arim ain luâk siâ kotņe Simoņ kotņe siâ Petoro are kewugum togowai. Yâk ikiņe nambenje Simoņ makao hâkņe kau hekom parutmâ kato puligomai aregât emet haru ginņân tatâp ain yâk olop mandat.” dâep. ³³Aņeloņe hain makniņdo ainâk hoņ bawalupne gâņgâlân huņgunyengire den mem togombiâ togoât aregât kambiamne âlepņe aktâp. Akto togom Anutugât dewunņân yu taten imâ Humoņe den potatmâ giņep are maknengimenâ nâņgâne. Gâ aregât togoât gârâmâ maknengi.” dâep. ³⁴Hain dâmbiâ Petoroņe hin makyenņiep, “Anutuņe luâk nengât agak meme nenņaet nâņgâm hin dâmap, “Luâk hârok dopyeņe konogâk akmai.” dâmap are hinņe nâņgâm heņgemgoân. ³⁵Luâk kâmotņe kâmotņe yâk yeņgâlân gâtņe bikņande Anutu gala aganņmâ agak meme âlepņeâk akyeņgimai aregât meyekbiapgât dopņe tatâp. ³⁶Akto Anutuņe propete luâklupņe huņgunyengimbo Israe nengât hutnenņân togom Anutuņe hoņ bawane huņgunanjdo gem damunyeņe akbiap dâmini are Israe luâk nengâlâk bo. Luâk kâmotņe kâmotņe nen hârok damun nenņe akbiap aregât den pat âlepņe are biwiyenje sândugeâkgât makyenņim gayi are âmâ Yesu yâkgât keiņe ye nâņgâmai. ³⁷Akto Yohanenje biwiyenje Anutugât katbiâ

tu puli yenjiwe dâmbô ain gâtjande Galilaia akto Yudaia hân tânâmjân kulem keiŋe keiŋe miawakto ekbiâ dâtŋe agep aregât patŋe nâŋgâyi. ³⁸Akto Anutuŋe ikiŋe Heakŋe huŋgunanjo Yesu Nasarete kepiân gâtŋe are memeŋe agaŋdo aregât wâtŋân manmâ hân biken biken arim togom gala akyenjim malep. Akto Niambi bâlenande luâk mem hilip yenjuep are mem heŋgemyenjum metiep. Akto Anutuŋe tângombo âi hain miep aregât ye nâŋgâi. ³⁹Akto Yerusalem kepiân akto Yuda luâk nen manmaenân ain nen olop manmâ kulem keiŋe keiŋe mendo are ekmâ meteyion. Akto lâwinân kombiâ moep. ⁴⁰Mondo hilâm âlâwuŋe bo akto Anutuŋe memeŋe agaŋdo momoŋânba agato egion. ⁴¹Agatmâ luâk hanâk hanâk yengâlân bo miawagep. Nengâlânâk miawakto egion. Anutuŋe nune pat dâm menenekto malion nengâlânâk miawagâk dâmbô hainâk miawagep. Momoŋânba agato yâk olop sot nem anŋi goanŋi akmâ den maganŋi goanŋi agion. ⁴²Akto Anutuŋe golâ manden me emelâk moyi nen hârogâk Yesuŋe den dâm hârenengiwiap aregât luâk kautŋe kalep. Akto Anutuŋe Yesugât den pat âlepŋe ire luâk kâmotŋe kâmotŋe makyenjinjet dâm aregât makmâ nengiep. ⁴³Akto ulikŋân propete luâklupjande Yesugât den hin dâyi, siâŋe biwiŋe Anutuŋe huŋgunanjo gewiap yâkgâlân kato Anutuŋe nanjaet kotjaet akmâ luâk aregât dosa hepunanjbiap.” dâep.

Anutugât Heakjande Yuda luâk bo are kautyenjân mem tânyenjuep.

⁴⁴Petoroŋe den hain dâm makyenjimbo nâŋgâm tali are yengâlân Anutugât Heakŋe giep. ⁴⁵⁻⁴⁶Gem kautyenjân mendo elewetyeŋe purik âgâmbo den siâ siâ makmâ Anutu maganmâ kotŋe mem agatbiâ aregât Yope kepiân gâtŋe Yuda luâk Petoro olop togoyi arekŋe yekbiâ dâtŋe akto han undup agi. ⁴⁷Hain akbiâ Petoroŋe hin dâep, “Ulikŋân Anutuŋe Heakŋe huŋgunanjo nengât kaknenjân giep. Akto hainâk unjak kepia ambolupŋe yengât kakyenjân geâp, aregât niŋande tu puli yenjiwerengât makmâ hârewiap?” ⁴⁸hain dâm luâk âmbâle bikŋe tu puli yenjim Yesu kotŋe konjet dâm makyenjimbo hain agi. Hain akmâ Petoro mem gangerâmbiâ âmâ yâk olowâk manbiâ hilâm amon siâ bo akto ariep.

Yerusalem kepiân gâtŋe Yesugât kâmot Petoro olop maganŋi goanŋi agi.

11 ¹Aposolo akto Yuda luâk âmbâle bikŋe Yudaia hânân manmâ biwiyeŋe Yesugâlân katmâ mali arekŋe Yuda luâk bo manmai are Anutugât den nâŋgâm lokoyi are yengât pat nâŋgâyi. ²Nâŋgâmbiâ Petoroŋe Yerusalem kepiân purik katmâ arim âgâmbo Yuda luâkŋe Petoroŋe hain agepgât nâŋgâmbiâ ârândân bo akto hin maganŋi, ³“Gâŋe âgâlân hâkyeŋe bo gâi yenjiyi are yengât hutyenjân arim bâtyenânba sot mem nien are nâŋgâenŋe bâliep.” ⁴Hain dâmbiâ aregât Petoroŋe wan me

wan miawagep aregât keinjânbak den pat makyenjiep. ⁵ Makyenjim hin dâep, “Nâje âgâlân Yope kepijan manmâ Anutu maganjmâ âmâ biwine purik kato humoje biwinân den kato hin egân. Mâron humo hainare himbimânba gem gem keinân giep. ⁶ Gembo âmâ are ekmâ hejgemgoân. Katip are kâlegen songo lâut tonja keije keije Yuda nen bo nemaen hain arekneak yiep. ⁷ Yendo ektere âmâ himbimânba den siâ hin dâmbonânjân, “Petoro are gâim om ne.” dâmbonâje hin dân, ⁸ “Humo, nâ bo. Hainare kâmbokje bo neman.” ⁹ Hain dâre himbimânba den lâuwâje hainâk dâm makniep, “Anutuje imâ neneje dâmap are amâ bâleje bo dâwen.” hain dâm makniep. ¹⁰ Hain akto lâuwâje âlâwuje hainâk dâmbonânje himbimân âgâep. ¹¹ Âgâmbonânje ainâk Kaisarea kepijan gâtje luâk âlâwu akmâ Konelionje huŋgun yengimbo togoyi. ¹² Togom mem miawaknekiâ Anutugât Heakjande hin makniep, “Gâ yâk olop ari. Nânjâmâk bo akben.” hain dâmbonânje arienje Yesugât kâmolân gâtje luâk nâmbulân konok ire olowâk ariyion. Arim tembe loko yengât humoyenje siâgât emelan âgâenje den hin dâm maknengiep, ¹³ “Nâ emelan âgâre aŋelo siâje miawak niŋmâ hoj bawalupne huŋgun yengire Yope kepijan arim luâk siâ kotje Simoj Petoro are kewugum togowi. ¹⁴ Togombiâ den makto âmâ nâ akto nânjât ginbailupne âlepje akmâ manbaigât aŋelone hain dâm makniep.” dâep. ¹⁵ Konelionje hain dâmbonâje den hâuje makyenjim kindere sop ainâk Anutugât Heakjande kakyejân giep. Ulikjân nengâlân Anutugât Heakjande kaknennjân giep hainâk sop ain kakyejân giep. ¹⁶ Gembo ekmâ âmâ ulikjân Yesuje den maknengiep are nânjâm hejgemgoân, “Yohaneje tu puli yengiep gârâmâ nune Heakje are huŋgunandere kakyejân gewiap.” Yesuje den hain dâep are nânjâm hejgemgoân. ¹⁷ Akto nenje biwinenje Yesu humo Anutuje huŋgunandje giep aregâlân katmâ mandenje âmâ Anutuje ikiye Heakje nengât huŋgunandje hainâk yengâlân huŋgunandje. Aregât nâje Anutu hamianbiangât dopje bo tatâp.” ¹⁸ Petoroje hain dâm makyenjimbo nânjâm biwiyenje herenje akto hin dâyi, “Anutuje ulikjân nengât biwinenje kârikje agep are goanjengiep. Goanjengimbo biwinenje Yesugâlân katenje hilip nenguwiapgât dop bo agep. Dâ unak âmâ Anutuje Yuda luâk bo manmai are oloj yekto Yesugâlân biwiyenje kali aregât bâlejande hilip yengu yengugât dop bo agep.” dâyi. Dâm nânjâm Anutugât kotje mem agatmâ kambiamyene âlepje agep.

Banabaje Antiokia kepijan arim Yesugât keije makyenjiep.

¹⁹ Akto emelâk luâk kotje Stepano kombiâ moep ainâk Yesugât kâmotlupje bikje yengum watyekbiâ potalakmâ bikjande Poinike hânân ariyi. Akto bikjande Antiokia akto Kipiro ariyi. Arim manmâ Yesugât den pat âlepje are Yuda luâk makyengi. ²⁰ Hain akbiâ hutyejân gâtje luâk bikje Kipiro kepijan gâtje akto Kirene hânân gâtje luâk arekne

Antiokia kepiam arim Yesu Humogât den âlepŋe are kepia ambolupŋe Girik gâtŋe are makyenŋiyi. ²¹Makyenŋimbiâ Anutuŋe meme akyenŋiep aregât luâk âmbâle dondâŋe Yesugât kâmolân dewatiyi. ²²Hain akbiâ aregât den pat arekŋe sambelem Yerusalem kepiam Yesugât kâmot mali are yengâlân arimbo nânŋâm Banaba huŋgun aŋbiâ Antiokia kepiam ariep. ²³Arim Anutuŋe ukenŋe nânŋâyenŋim damunyeŋe agep are ek mâ kambiamŋe âlepŋe agep. Akto luâk âmbâleŋe biwiyeŋe Humogâlân katmâ mali hainâk akŋet dâm aregât den kârikŋe makyenŋiep. ²⁴Banabaŋe biwiŋe Yesugâlânâk katmâ mando aregât Anutuŋât Heakŋande meme aganŋo âlepŋeâk malep. Akto den pat makyenŋimbo nânŋâm luâk âmbâle dondâŋe Yesugâlân biwiyeŋe katmâ mali. ²⁵Akto Banabaŋe Saulo ekberâm Taso kepiam ariep. ²⁶Arim mem miawakmâ kewugumbo Antiokia kepiam togoyiat. Togombela Yesugât kâmot olop mali. Manmâ Yesugât den pat âlepŋe are makyenŋim manbela hombaŋ konok bo agep. Akto Antiokia kepiam Yesugât kâmot are yekmâ okot âlep akmâ kotyeŋe Kristogât kâmot yenŋonli.

²⁷Sop ain Anutuŋât den makmâ miawagi areyenŋât hutyeŋânba bikŋande Yerusalem kepiamba gem Antiokia kepiam ariyi. ²⁸Akto areyenŋâlân gâtŋe siâ kotŋe Agabo are Anutuŋât Heakŋande hân ain mop humo miawakbiapŋât maganŋo aregât den kârikŋe siâ makyenŋiep. Makyenŋimbo luâk kotdâ siâ kotŋe Klaudio Roma kepiam malep sop ain mop humo are miawagep. ²⁹Akto biwiyeŋe Yesugâlân kaliŋe den are nânŋâm puli me wan me wan tatyenŋiep are mendugum katbiâ galalupyenŋe Yuda hânân mali are yengâlân ariâk dâm kali. ³⁰Hain akmâ puli mem menduguyi are Banaba akto Saulo yâk yetkimbiâ mem arim Yesugât kâmot Yuda hânân mali are yengât galalupyenŋe yenŋiyiat.

**Heroteŋe dâmbô Yakobo kombiâ mondo Petoro
mem lope kâlegen katbiâ talep.**

12 ¹Sop ain luâk kotdâ siâ kotŋe Herote yâkŋe, “Yesugât kâmotlupŋe yenŋuwe.” dâep. Dâmbô Herotegât kâmotlupŋande Yesugât kâmotlupŋe luâk âmbâle yenŋum hâk hilâlâm yenŋim mem kala busi emet kâlegen katyekbiâ tali. ²Hain akbiâ Yohanegât teuŋe Yakobo yâkŋât dâmbô tâwâtŋe ewumbiâ moep. ³Hain akto Yuda luâkŋe yâkŋât ukenŋe akbiâ yekmâ tembe loko hin makyenŋiep, “Petoro yâkâ hainâk aganŋet.” dâmbô mem kala busi emet kâlegen katbiâ talep. Akto sot bo kaulemap aregât sopŋe miawakto sumbe omberâmbiâ âmâ ainâk kala busi kâlegen katbiâ talep. ⁴Katbiâ tato sumbe om nemiâ bo akto Heroteŋe Petoro den âiân katberâm aregât hoŋ bawalupŋe makyenŋimbo lâuwânŋe mem kala busi kâlegen katbiâ tato tembe loko 16 tatmâ Petoro ariwop dâm damunŋe kârikŋe agi. ⁵Ariwop dâm tembe loko humoyenŋande âi hârem yenŋimbo kâmot imbât siâkâ lâmgombiâ lâmgombiâ akmini. Akto

Yesugât kâmotlupņande den are nâņgâm Petorogât hilâm ârândâņ Anutu ulilaņi.

Aņelo siâņe Petoro mem oloņdo lope kâlegenba gem ariep.

⁶Akto Heroteņe Petoro mem den âiân katberâm agep aregât sopņe tâlâguep. Akto emet bo hauņdo hândâkņân tembe loko damun lâuwâņe Petoro mem tâk kârikņe kotņe sein arekņe hikom katbela hutyetņân asiņ yiep. Akto tembe loko bikņande betgen kinmâ damungoyi. ⁷Damungom kinbiâ Humogât aņelo siâņe yâkgâlân pagaleņe olowâk miawakmâ kindo âmâ pagaleņe arekņe emet kâlegen pagalemba aņeloņe Petoro goaņmâ hin dâep, “Agatmâ kin.” dâmba tâk kârikņe are hulaņ akto Petoroņe agalep. ⁸Agato aņeloņe hin maganeņ, “Hâk pekeņege lalakmâ kei pekeņege mem lugu akmenâ nâ olop arire.” dâep. Hain dâmba lauņe lokoep. ⁹Lauņe lokom âmâ lope kâlegenba gem Petoroņe han lâuwâ akmâ aņeloņe wan agep are giwelân ekmâ bunņe bo dâm nâņgâep. ¹⁰Hain nâņgâm kindo betgen tembe loko kili are ewangi yekmâ arewa arim tembe loko kili arekâ hainâk ewangi yekmâ arim haot bânņangen arim hâņgi kârikņe pali ain arimbela ikiņak lewulakto arewa gem ariyat. Akto gem dâwân aņelo are ainâk heambugep. ¹¹Heambukto Petoro ainâk biwiņe hulaņ akto hin dâep, “Hinņeâk âmâ bunņe nâņgâm heņgemgoân. Humoņe aņelo huņgunanņdo gem Herotegât tâk kârikņânba akto Yuda luâk bikņe yeņgâlânba mem oloņnektâp.” dâep.

¹²Hain dâm arim Yohane kotņe siâ Mareko memeņe kotņe Maria yâkgât emelan ariep. Arimbo âmâ luâk âmbâle dondâ mendugum tatmâ Anutu ulilaņmâ tali emet ain âgâep. ¹³Ulilaņmâ tatbiâ Petoroņe âgâm emet dawalaunân kinmâ, “Woa” dâep. Hain dâmba hoņ bawa âmbâle siâ kotņe Rode togom hâņgiân talep. ¹⁴Ain tatmâ nâņgâm hin dâep, “Mâ, Petorogât den hin.” dâm mârum biwiņe heroņe akmâ hâņgi bo mem katmâ âmâ emet kâlegen âgâm hin makyeņgiep, “Petoro ina togo hâņgiân kindâp.” dâep. ¹⁵Hain dâm makyeņgimbo nâņgâm, “Biwige gulip aktâp.” dâyi. Hain dâm maganbiâ kârikņe akmâ dâep, “Bo. Bundâk togo yu hâņgiân kindâp.” dâep. Hain dâmba hin dâyi, “Otnenande mon togo kindâp?” dâyi. ¹⁶Hain dâm maganņi goaņņi akbiâ Petoroņe hainâk kârikņeâk, “Woe” dâmba hâņgi mem katmâ Petoro ekmâ sân sân membiâ dâtņe agep. ¹⁷Dâtņe akto bânņande koratyeņgum, “Den yoņâk” dâmba den yoņâk tatbiâ Humoņe kala busi emet kâlegenba mem hulaņep aregât den pat makyeņgiep. Hain makyeņgimbo nâņgâm heroņe akbiâ hin dâm makyeņgiep, “Den pat ire Yakobo akto galalupņe makyeņņet.” dâm hepun yekmâ gem siângen ariep.

Heroteņe bâleņe akmâ aregât hâuņe miep.

¹⁸Emet hauņdo tembe loko arekņe Petoro undâgâtâm gain gain aktâp dâm han lâuwâ agi. ¹⁹Hain akbiâ Heroteņe hâwât yekmâ, “Mem

miawaknet.” dâm makyengimbo undâgâtmâ arim tembe loko bikņande Petorogât makyengimbiâ pâpkom kinbiâ aregât tembe loko moņetgât dâep. Akto Herote Yuda hân hepunmâ Kaisarea kepiā ge malep.

²⁰Akto sop ain Heroteņe Tiro akto Sidoņ kepia ambolupņe are gasa akyengiep. Gasā akyengimbo aregât kepia ambolupņande mendugum den are makmâ heņgemgowerâm akmâ luâk kotdâ siâ kotņe Bilasto Herotegât hoņ bawalupņe yeņgât humoyeņe malep yâkgât dâmbiâ tân yeņguep. Tân yeņgumbo benņe wan me wangât magañgi goañgi akmâ Herotegât hân arewa sot meygât gala agañberâm Heroteņe den are purik katyengiwiapgât den kalep, ²¹are tâlâgumbo aregât luâk kotdâgât sâņgum mendo âgâmbō dewun yeņân kinmâ luâk kotdâ yeņgât tatalân tatmâ den makyengiep. ²²Makyengimbo luâk hârokņe den humo akmâ hin magi, “Den ire luâk denņe bo. Den ire âmâ Anutugât denņe hinare.” dâyi. ²³Hain dâmbiâ Heroteņe den are nâņgâm Anutugât nâņgâmbō giep aregât Anutuņe aņelo siâ huņgunañdo gem kondo nane bâleņande teņņe igim hârembo moep. ²⁴Gârâmâ luâk âmbâle dondâņe Anutugât den nâņgâm biwiyeņe Yesugâlân katmâ mali.

²⁵Akto Banaba akto Saulo yâk âi yetkiyi are mem metem Yerusalem kepia hepunmâ Antiokia kepiā purik katmâ ariwerâm Yohane kotņe siâ Mareko kewugumbela olowâk ariyi.

Banaba akto Saulo âigât ariyat.

13 ¹Yesugât kâmotlupņe Antiokia kepiā gâtņe Anutugât den makmâ miawagi akto den makyengimini are yeņgât kotyeņe hin. Banaba akto hâk heleņ siâ kotņe Simeoņ akto Lukio Kirene hânân gâtņe akto Manaeņ are luâk kotdâ Herote olop nanaņânbak manmâ gala konok akmâ maliat. Akto siâ kotņe Saulo. ²Yâkņe Anutu magañberâm aregât sot bâlâk manmâ âmâ hilâm siân tatbiâ âmâ Anutugât Heakņande den hin makyengiep, “Banaba akto Saulo âi dâm hârem yetkiân are membiandatgât katyelekbî.” ³Hain dâmbō aregât den lokom Anutu ulilaņmâ sot bâlâk manmâ âmâ kautyetņân mem âiân ariet dâm huņgun yetkimbiâ Yohane kotņe siâ Mareko are kewugumbela olop ariyat.

Elimagât keiņe.

⁴Arimbiâ Anutugât Heakņande huņgun yeņgimbo Seleukia kepiā ariyi. Ain arimbiâ waņga siâņe meyekmâ Kipiro hân haru tânâmņân talep ain ariep. ⁵Ain arim katyekto waņganba sopanmâ gem Salami kepiā ain ariyi. Ain arim Yuda yeņgât den emetņân âgâm Anutugât den pat âleņe are makyengiayat. Makyengimbela Yohane kotņe siâ Mareko arekņe tânyetkuep. ⁶Arewa hân biken ariwerâm akmâ kepia kotņe Papo ain tali. Ain tatmâ Yuda yeņgât luâk kâmbokņe siâ kotņe Barayesu akto kotņe siâ Elima are egiat. Yâkņe âmâ galalupņe heyeņgim

hin dêep, “Nâ Anutugât den bunje makyengiman. Akto nâ Anutugât hoj bawa mandân.” dêep. ⁷Hain dâm âmâ kiap siâ Seregio kotje siâ Paulosi yâkgât gala malep. Seregio yâk âmâ nângâ nângâje olop malep. Akto Anutugât den are nângâwerâm akmâ Banaba akto Saulo mem olojyelesep. ⁸Mem olojyeleko ainâk luâk kâmbokje Elima arekje, “Galane Seregioje biwiŋe Yesugâlân katbop.” dâm denyetje kakjân makmâ koyetkiep. ⁹Den koyetkimbo aregât Saulo kotje siâ Paulo yâkje Anutugât Heakjande meme agañepgât owâiŋeâk Elima tânjâk ekmâ kinmâ hin magañep, ¹⁰“Gâ Hiangi amboje yâkgât nanje aregât luâk agak meme bâleje mem manmai yâk yengât gala aktât. Akto wan me wan âlepje aregât gasa aktât. Akto hiangi luâk manmat. Aregât Humogât den bunje are bo nângânet dâm aregât heyengimat. Gâ biwige bâleje. ¹¹Aregât hâuje Humoje giŋberâpgât dewunge hândâk akto yânâk man.” dêep. Hain dâmbo ainâk dewunge hândâk akto luâkje bâtnân menekbiâ ariwerâm luâk yengât undâgâtmâ gem ariep. ¹²Gem arimbo Seregioje are ekto dâtje akto Anutugât den are nângâmbo âlepje akto biwiŋe Yesugâlân katmâ den lokom malep.

**Pauloje Antiokia kepia Pisidia hân tânâmŋân
talep ain arim Yesugât keiŋe makyengiep.**

¹³Paulo galalogâtje olowâk Papo kepia are hepunmâ wanŋan âgâmbiâ meyekmâ arim Pampilia hân are ginŋân Perege kepia haru ginŋân talep ain arim katyegep. Katyekto arewa Yohane kotje siâ Mareko yâk hepunyelekmâ Yerusalem kepijan purik katmâ ariep. ¹⁴Arimbo yâk yetjeâk âmâ Perege kepia are hepunmâ arim Pisidia hân tânâmŋân Antiokia kepia ain ariyat. Ain arim Sarereân Yuda luâk yengât den emetjân âgâm mendugum taliân ain âgâmbela olop tali. ¹⁵Akto yâk yengât damun siâŋe agatmâ Mosegât den kârikje are akto Anutuje makto kulemgoyi are oyaŋdo nângâmbiâ âmâ damunjande Paulo akto Banaba hin dâm makyetkiep, “Galalogâtne, luâk âmbâle nen biwinenŋe mem kârikje ketuguâkgât den siâ âlepje maknengimbela nângâweren me bo?” dêep. ¹⁶Hain dâmbo Pauloje agatmâ bâtnande koratyengum hin makyengiep, “Israe luâk galalupnetje akto Israe luâk bo yengâlân gâtje biwiyeŋe Anutugât hamewakmâ mandâi. Akto ye hârok makyengire nângânet. ¹⁷Israe luâk nengât Anutu yâkje bâgilupnenŋe mem katyekto Aigita hânân manbiâ âmâ tânyengumbo miawakmâ dondâ agi. Akto Anutugât kârikjân kinbiâ ainba kewuguyekmâ togoyi. ¹⁸Togom hân kamitjân katyekto manbiâ gala akyengimbo manbiâ âmâ hombaŋ 40 agep. ¹⁹Akto Kanaŋ hânân luâk kâmot 7 are Anutuje hilipyengumbo bâgilupnenŋande hân are mem amboje akmâ manmâ gayi. ²⁰Manmâ gambiâ gambiâ hombaŋ 450 bo agep. Akto sop ain damunlupyeŋe katyekto siâkâ sopjân sopjân damunyeŋe agi. Damunyeŋe akmâ gambiâ

Propete luâk siâ kotje Samue are miawagep. ²¹Miawakto âmâ luâk humogât dâmbiâ Anutuje Bensamingât kâmolân gâtje kotje Saulo miep. Saulo âmâ Kisigât nanje yâkje damunyeje akto hombanj 40 bo agep. ²²Bo akto are watmâ yâkgât gewâkñân Dawidi are katmâ Anutuje hin dâep, “Nâje Yesegât nanje Dawidi yâkgât nângâre ârândâj aktâp. Wan me wangât dâre are lokom manbiap.” dâep. Hain dâm damunyeje ak dâm kalep. ²³Aregât bunje Dawidigât kâmolân gâtje Yesu Israe luâk nengâlân miawagep. Nengâlân miawakmâ damun nenje agâk dâm yâkgât pat maknengiep are bunje agâk dâm ²⁴Anutuje Yohane soj hungun anjo miawagep. Miawakmâ Israe luâk hârok hanyeje purik kato Anutugâlân arijet dâm tu puli yengiwêrâm den kârikje makyengiep. ²⁵Akto Yohane âi miep are bo akberâm akto âmâ luâk hin dâm makyengiep, “Nângât nije dâmai? Togom damun nenje akbiap are nâ hinare bo. Ikijak hâmbâi togowiap. Yâkgât ito goliandere bo ârândâj akbiap.” dâep.

²⁶Galalupne Abrahamgât kâmot ye akto Yuda gâtje bo manmai yengâlân gâtje Anutugât hamewakmâ manmai, ye makyengire nângâjet. Anutuje nen hememgât dop akmâ hilip aguwaengât nenekmâ Yesu hungun anjo giep. ²⁷Yerusalem kepia ambolupje akto damunlupyejande Yesugât keije akto propeteje kulemgoyi aregât keije bo nângâm hejgemgom bugâ neâk dâm aregât makmâ hâreañi. Makmâ hâreañbiâ mondo ainâk Propete luâk are yengât den kârikje are Sarere ârândâj oyañmâ manmaen are bunje agep. ²⁸Akto Yesuje dosa siâ bo agepgât yâkgât dosañet undâgâtbiâ bo akto hanâk kârikje akmâ kautyeje orem lâwinân moâk dâm Pilato magañmâ hâwâtbiâ denyeje nângâmbo kombiâ moep. ²⁹Anutuje hungunañdo gewiapgât den kulemgoyi are amâ miawakto lâwinân kombiâ mondo lokom arim sumân katbiâ yiep. ³⁰Yendo arewa Anutuje momoñânba mem agalep. ³¹Mem agato emelâk Galilaia hân hepunmâ Yerusalem kepien olowâk ariyi yâk yengâlân hilâmje hilâmje miawak yengimbo den magangi goangi agi. ³²Miawak yengimbo âmâ Anutuje bâgilupnenje yengât makmâ hâriep are bunje agâk dâm Yesu goaño momoñânba agalep, aregât pat âlepje dâm makyengimaen. ³³Akto Yuda yengât kep keñgu lâuwâje agi aregât den kulemgoyi are tatâp.

Anutuje nanjaet hin dâep, “Gâmâ nângât nanne gârâmâ nâje unak menjektân.”

³⁴Akto Yesuje momoñânba agalep are âmâ hâmbâi lâuwâje bo mombiap, aregât Anutuje nanjaet den hin dâep,

“Ulíkñân nâje Dawidi agañân aregât nângâm heronje akmâ agak meme ârândâj agep. Akto hainâk gângât dâm akñibian.”

³⁵Akto Yuda yengât kep keñgu siâ Dawidije hin kulemgoep are tatâp, “Anutu humo gâje hoj bawage âlepje nâ hepun nekmenâ mom âmâ bo hambuwian.” dâep.

³⁶Dawidiŋe den kulempoep amâ ikinjaet bo kulempoep are nângâmaen are Anutuŋe âi makmâ hârem waŋep. Are luâklupŋe yeŋgâlân âi mem metem âmâ moep. Mondo bâgilupŋaet sumân hangombiâ hambuep. ³⁷Akto Anutuŋe Yesu mem agalep are âmâ bo hambuep. ³⁸Galalupne nâŋe makyenŋire nângâŋet. Dosa bâleŋe hepun yeŋgiwiap aregât âmâ Yesu miawagepât denŋe dâm makyenŋiwerâm aktân. ³⁹Mosegât den kârikŋe arekŋe dosanenŋe hepun nengiâk dâm aregât ewum hâumgoyi. Yeŋe Yesugâlân biwiyeŋe katbiâ yâkŋe âmâ âleŋe dosayeŋe hepunbiap. ⁴⁰⁻⁴¹Akto ulikŋân Propete siâŋe den siâ kulempoep are tatâp. Anutuŋe den hin dâep,

“Wangât den hâkâŋ akmâ mandâi? Yeŋe ire nângâmbiâ dâtŋe akto ain mombai. Haingât yeŋgâlân wan me wan irakŋe siâ uŋak ketuguwerân aregât pat makyenŋimbiâ yeŋe hiangiâi dâmbiâ biwiyeŋe kârikŋe akbiap.” Anutuŋe hain dâep.

Ye aregât dopŋe akbâigât den are heŋgemgom nângâwi.” Pauloŋe hain dâm makyenŋiep.

⁴²Hain dâm dewunyeŋânba gembo Banaba olop sopanberâm akbela ain kili arekŋe togom hin makyetkiyi, “Sarere siân iren âgâenŋe purik katmâ iregâlâk togom maknengimbela nângâm heŋgemgowaen.” dâyi. ⁴³Hain dâm gembiâ kâmot kili are yeŋgâlân gâtŋe bikŋe akto Yuda luâk bikŋe akto Yuda luâk bo manmai arekŋe Yuda yeŋgâlân dewatiyi yâkŋe âmâ Paulo akto Banaba hamiyetŋân arim mem watyelekbâi hin dâm makyenŋiyiat, “Anutuŋe ikiŋe hanŋaet akmâ yeŋgât okotŋe nângâep aregât pat hâkâŋe bo akŋet. Biwiyeŋe yâkgâlânâk katŋet.” dâm makyenŋiyiat.

⁴⁴Akto Sarere siân Anutugât den nângâwerâm ukenŋe agi arekŋe hamepŋe olowâk togoyi. ⁴⁵Togombiâ Yuda luâkŋe yekmâ hin dâyi, “Hepun nenekbiâ kotnenŋe gewop.” dâm nângâm aregât Paulogât denŋe are hâkâŋ akmâ yâkgât den are mem geyi. ⁴⁶Hain akbiâ aregât Paulo akto Banaba yâkŋe kârikŋe akmâ hin dâm makyenŋiyiat, “Yuda luâk ye makyenŋietŋe nângâŋet. Anutugât den yeŋgâlân soŋ togoâk Anutuŋe hain dâm kalep. Den aregât hâkâŋ akmâ manman kârikŋaet den pat are hâkâŋ akberâm borâi aregât ye hepun yekmâ Yuda luâk bo manmai yâk yeŋgâlân ariweret. ⁴⁷Haingât Anutuŋe hin dâep,

“Nâŋe gâ pagaleŋe aregât dop hainare kat gektere Yuda luâk bo manmai yeŋgâlân arim nângât den makmâ miawakyenŋiwen. Akto luâk âmbâle hârokŋe biwiyeŋe nângâlân katbiâ meyekbiangât kat gektere hân bâiŋâŋen arim makben.” dâep.

Anutuŋe hain dâmbo propete siâŋe kulemgombo oyaŋmâ den ire netgât kulempoep dâetŋe huŋgun netkimbo ariweret.” dâyiat.

⁴⁸Hain dâmbela Yuda luâk âmbâle bo manmai den are nângâm hin dâyi, “Amâ Humogât den.” dâmbiâ aregât biwiyeŋe heronŋe agep. Akto

Anutuŕe ikiŕe ukenŕaet akmâ luâk âmbâle tân yeŕgumbo biwiyenŕe Yesugâlân kali. ⁴⁹Akto Humogât den are makmâ maganŕi goanŕi akbiâ den arekŕe sambelem arimbo luâk âmbâle ain mali are hârokŕe nânŕgâyi.

Paulo akto Banaba watyelekbîâ ariyiat.

⁵⁰Haingât Yuda luâk arekŕe âmâ kepia aregât luâk humo akto âmbâle humo Anutugât den lokonerâm Yuda yeŕgât kâmolân dewatim mali, are hanyenŕân gembîâ biwiyenŕe kâlâp akto Paulo akto Banaba hanâk gasa akyetkiyi. Hain akmâ watyelekbîâ ariyiat. ⁵¹Ariwerâm kinmâ Yuda luâk dewunyenŕân yeŕaet agak meme bâleŕe are dop kom keiyetŕân gagap talep are paŕ paŕgom panmâ hepunyekmâ gem Ikonioŕ kepian ariyiat. ⁵²Arimbela Antiokia kepia ambolupŕe biwiyenŕe Yesugâlân kali arekŕe heronŕe akbiâ Anutugât Heakŕande dondâ tânyenŕuep.

**Paulo akto Banaba yâkŕe Ikonioŕ kepian
arim Yesugât keiŕe makyenŕiyiat.**

14 ¹Akto hainâk Ikonioŕ kepian arim âmâ Yuda luâk yeŕgât den emetŕân âgâm Yesugât keiŕe makyenŕimbela nânŕgâyi. Nânŕgâm Yuda luâk âmbâle akto Yuda luâk âmbâle bo manmai dondânŕe biwiyenŕe Yesugâlân kali. ²Akto Yuda luâk bikŕande Yesugât den are hâkânŕ akmâ mem ge katberâm agi arekŕe Yuda bo manmaiân gâtŕe areyeŕgât hanyenŕân gembîâ biwiyenŕe kâlâp akto aregât Paulo akto Banaba gasa akyetkiyi. ³Gasa akyetkimbiâ kepia ainâk manmâ Humogât den are makyenŕim manbela sop kâlep agep. Akto Anutuŕe luâk âmbâle gala akyenŕim damunyenŕe akberâm agep aregât keiŕe makyenŕimbela are bunŕe agâk dâm Anutuŕe meme akyetkimbo kulem keiŕe keiŕe mem hamep bâlâk maliat. ⁴Hain akbela yelemâ Yuda bo manmaiân gâtŕande potalakmâ bikŕande yâk yetgâlân dewatiyi. Akto bikŕande Yuda luâk yeŕgâlân dewatiyi. ⁵Hain akbiâ hamiŕânŕen kepia ambolupŕe akto Yuda luâk bikŕande damunyenŕe olowâk agatmâ Paulo akto Banaba bâleŕe akyenŕim kâtŕe yetkuwerâm agi. ⁶Aregât kepia are hepunmâ Likionia hân ain Listera akto Derebe kepia lâuwâ are talialân ain arim ândeapmâ âi mem maliat. ⁷Kepia ain arim Yesugât den pat âleŕe are makyenŕim maliat.

**Listera kepia ambolupŕande Paulo akto Banaba
yelekmâ hewukŕe luâk togoat dâyi.**

⁸Akto Listera kepian luâk siâ malep aregât keiŕe bâliep. Are memeŕaet teŕŕânbak hainâk miawakmâ yân tatmâ gaep. ⁹Hain tatmâ gaminep are Pauloŕe ekmâ Yesugât dâmbo nânŕgâm tato âmâ Pauloŕe luâk aregât biwiŕaet keiŕe ekmâ nânŕgâep. Ekmâ hin nânŕgâep, “Luâk irekŕe biwiŕe Yesugâlân katâpŕgât Anutuŕe heŕgemgowerâp.” dâep. ¹⁰Hain dâm konmâ

hin dâm magañep, “Agatmâ kin.” dâmbô ainâk luâk arekñe agatmâ sopanmâ bam gulep. ¹¹Hain akto luâk kâmot humo kili arekñe Paulonje kulem ketuguep are ekmâ yeñe denyenân hin dâyi, “Hat sinduk siânje luâk akmâ hutnenñân miawakmâ mandat.” hain dâyi. ¹²Dâ Banabagât âmâ, “Hat sinduk humoyeñe siâ kotñe Dia aregât nabeñe.” konmâ dâyi. Dâ Paulonje âmâ den makmâ malepgât, “Hat sinduk siâ kotñe Hemesi are âmâ Paulogât nabeñe yâkñe den maknengiminep.” dâm âmâ Hemesi konmâ dâyi. ¹³Paulo akto Banaba yâkñe âi are mem manbela yelemâ aregât hat sinduk kotñe Dia yâkgât luâk kâmbokñe siânje ikiñe sumbe emetñe kepia ginñângen talep ain makto bulunje pitim bulimakao hikom oloñmâ arim opmân kâmbokñe siân kepia ginñân talep ain arim Paulo akto Banaba yetgât sumbe omberâm ariyi. ¹⁴Arimbiâ Paulo akto Banaba yâkñe den are nânğâmbela bo ârândân akto aregât pârigin arim hutyeñân kinmâ bâleñe akberâm agi aregât makyenğim hepunjet dâm sângum yetñe mem duwalagiat. ¹⁵Mem duwalakmâ kamboñmâ hin dâyi, “Wei luâkma, wangât ire akberâm aktâi? Net gai luâk, yeñgât dop aregât net amâ hat sinduk bo. Net luâk bunje gârâmâ netgât sumbe bo oñet. Yeñe âmâ hat sinduk wan me wan membiâ bunje bo miawakmap aregât hepunmâ biwiyenje Anutugâlân katñet dâm den pat âlepñe are makyenğiwêrâm togoyiot. Amâ Anutu Humonje hân haru himbim akto aregât kâlegen wan me wan hârok kalep yâkgât akmâ togoyiot. ¹⁶Akto ulikñân bâgilupnenñe yâk yeñgât agak meme nânğâm miawakbiâ hanâk dâm denân bo katyegep. ¹⁷Akto hain dâm bo hepun yegep. Anutuñe nânğât keine nânğâñet dâm gala akyenğim makto tânâk gembo âi kalam yeñân unsambe miawakmâ yendo nem heronje akmâ mali.” dâyi. ¹⁸Den hain dâm makyenğim, “Netgât sumbe are bo oñet.” dâm luâk âmbâle are mulunyekmâ âi humo meyi.

Paulo kâtñe koyi.

¹⁹Akto sop ain Yuda luâk bikñande Antiokia akto Ikonioñ kepiamba togom kepia ambolupñe hanyenân gembiâ biwiyenje kâlâp akto Paulo mem kâtñe kom âmâ, “O kondenñe mondâp.” dâm kepia ginñângen mem oloñmâ gem panbiâ yiep. ²⁰Ain yendo Yesugât kâmotñe gem ândeañmâ kinbiâ agatmâ kepiân âgâep. Âgâm yem kindo emet haunjo Banaba olowâk kepia are hepunmâ Derebe kepiân ariyi. ²¹Arim âmâ Yesugât den pat âlepñe are makyenğimbela luâk dondânje den are nânğâmbiâ bunje akto biwiyenje Yesugâlân katmâ mali. Akto dâp areâk purik katmâ arim Listera Ikonioñ akto Antiokia kepiân togoyiat. ²²Kepia ârândân togom biwiyenje Yesugâlânâk kaligât mem kârikñe ketugu yekmâ hin dâm makyenğiyiat, “Nen bugâ akto hâk hilâlâm kakñân manmâ Anutugât manman kârikñân ariwaengât dopñe tatâp.” dâyi. ²³Akto biwiyenje Yesugât kali kâmotñe kâmotñe yâk yeñgât damun katyekmâ

ainâk manmâ den kârikŋe are makmâ makyenŋim Anutu maganberâm aregât sot bâlâk manmâ Anutu ulilaŋiat. Akto damunlupyenande emelâk biwiyenê Humogâlân kaligât Humoŋe meme akyenŋim damunyenê agâkgât ulilaŋiat.

²⁴Akto Pisidia hân are ewangim biken arim Pampilia hânân ariyat. ²⁵Arim Perege kepiân âgâm Yesugât keiŋe makyenŋim kepia are hepunmâ gem Atalia kepiân ariyat. ²⁶Arewa arimbela wanŋane meyelekmâ arim Antiokia kepiân arim ain katyeleŋep. Antiokia ain âmâ ulikŋân âi keiŋe katbela Yesugât kâmot arekŋe Humoŋe tânyetkuâkgât ulilaŋmâ huŋgunyetkimbiâ keiŋe katmâ mem ariyat ain purik katmâ âi bo aktâp dâm togoyiat. ²⁷Ain togom kâmot are mendugu yegiat. Mendugu yekmâ Anutuŋe Yuda luâk âmbâle bo areyengât biwiyenê mem owâimbo biwiyenê Yesugâlân kali aregât keiŋe makyenŋiyiat. ²⁸Akto Yesugât kâmot olop sop kâlep mali.

Paulo akto Banaba Yerusalem kepiân ariyat.

15 ¹Luâk bikŋande Yudaia hânângenba togom Yesugât kâmot Antiokia kepiân mali yenŋâlân arim hin dâm makyenŋiyi, “Moseŋe den kârikŋe hin kulemgoep are tatâp, “Ye âmâ hâkyenê gâiwai.” Dâ den are bo lokom manbiâ âmâ aregât Anutuŋe bo meyekbiap.” dâyi. ²Hain dâmbiâ Paulo akto Banaba yâkŋe den are koyenŋim mem ge katyenŋiwerâm akbela âmâ papalakmâ den humo agi. Hain akbiâ humomolupyenande den aregât hin dâm makyetkiyi, “Paulo akto Banaba yetŋe irewa Yesugât kâmot luâk bikŋe olop arim Aposolo akto Yesugât kâmotŋe kâmotŋe Yerusalem kepiân mandâi are yenŋâlân arim damunlupyenê olop den iregât keiŋaet makyenŋiwai.” dâyi. ³Hain dâm huŋgun yenŋimbiâ Paulo akto luâk bikŋe olop ariyi. Arim Poinike akto Samaria hân are ewangim arim Yesugât kâmot siâ mali are hin dâm makyenŋiyi, “Yuda bo manmaiân gâtŋe kugâkŋe biwiyenê Anutugât kali.” hain dâm makyenŋimbiâ yâkŋe nânŋâmbiâ biwiyenê heroŋe humo agep. ⁴Akto Yerusalem kepiân arimbiâ Yesugât kâmot akto Aposolo akto yâk yenŋât humomolupyenê yâk olop egakmâ heroŋe agi. Heroŋe akbiâ Anutuŋe meme akyenŋimbo âmâ Yesugât keiŋe makyenŋiwerâm hamep bâlâk kinmâ makyenŋimbiâ âmâ bunŋe agep, aregât den pat are makyenŋiyi. ⁵Makyenŋimbiâ Parisaio luâk yâkŋe biwiyenê Yesugâlân kali yâk yenŋâlân gâtŋe bikŋande den siâ hin dâyi, “Moseŋe hin dâep, “Hâkyenê gâiyenŋim Anutugât pat kat yekŋet.” dâep, den are lokom kinmâ hâkyenê gâiyenŋiŋet dâm makten. Hain maktenŋe Yuda luâk bo manmai are âmâ Mosegât den are watbiâ ârândânŋ akbiâp.” dâyi.

⁶Hain dâmbiâ aregât Aposolo akto damunlupyenê yâkŋe yenêak ire nânŋâm heŋgemgone dâm menduguyi. ⁷Mendugum den are makyenŋiwerâm akmâ manbiâ den bambo guto akmâ âmâ Petoroŋe

agatmâ kinmâ hin dâm makyengiep, “Galalupne emelâk Anutuŋe mem kepilâ nenekmâ âi makmâ hârem niŋep. Akto Yuda luâk bo manmai are yengâlân arim Yesugât keiŋe makyengire nâŋgâm biwiyeŋe Yesugâlân katbai aregât âi Anutuŋe makmâ hârem niŋep are nâŋgâi. ⁸ Akto Anutuŋe luâk nen hârok biwinenŋân ekmap arekŋe ikiŋe Heakŋe huŋgun aŋdo Yuda luâk nengâlân giep. Hainâk Yuda luâk bo manmai are yengâlân giep aregât Anutuŋe gala akyengimbo ârândân aktâp. ⁹ Yuda luâk bo manmai arekŋe biwiyeŋe Yesugâlân katbiâ ârândân akto nen aknengiep dop hainâk yâk akyengim biwiyeŋe pulimbo salek salek agep. ¹⁰ Yeŋe are nâŋgâm Anutugât dop are ewangim kinmâ wan me wan umatŋe are hakulupnenŋande akto nenŋe hainâk lokowerâm ewum hâumgom gain gain akmâ malion. Aregât dop hainâk Yuda luâk bo arekŋe biwiyeŋe Yesugât katmâ mandâi are yengât kautyenŋân umatŋe siâ bo katberâm akten. ¹¹ Nenŋe hin nâŋgâen. Yesu Humoŋe Yuda luâk bo manmai are yengâlân gâtŋe bikŋe ikiŋe hanŋaet akmâ okot nâŋgâ yengim oloŋyekto dosayeŋaet hâuŋe ârândân agep. Aregât dop akmâ nen hainâk oloŋnenekto dosanenŋaet hâuŋe ârândân akbiap. Nenŋe hain nâŋgâm biwinenŋe aregâlâk katmaen.” dâep.

¹² Hain dâambo nâŋgâmâk tali. Tatbiâ Paulo akto Banaba Anutuŋe meme akyetkimbo Yuda luâk bo manmai are yengâlân arim kulem keiŋe keiŋe meyiât aregât den pat makyengiyiat. Makyengimbela hâligâk nâŋgâm tali.

Yakoboŋe kâmolân kinmâ den makyengiep.

¹³ Makmâ metembela nâŋgâm tatbiâ Yakoboŋe agatmâ kinmâ den hin makyengiep, “Galalupne, makyengire nâŋgâet. ¹⁴ Anutuŋe ulikŋân Yuda luâk bo are damunyeŋe akberâm aregât nâŋgât kotne mem agatŋet dâm Yuda luâk bo manmai are bikŋe oloŋyekto biwiyeŋe ikiŋaelân kali, den pat are Petoroŋe dâambo nâŋgâen. ¹⁵ Akto ulikŋân Anutuŋe makto propete luâkŋe kulemgoyi arekŋe âmâ den pat are olop dopŋe konok aktâp are hin tatâp,

“Humoŋe keiŋânbak hin dâambo miawagep, ¹⁶ “Nâŋe hâmbâi purik katbianân Dawidigât kâmotŋe awam akmâ arimbiâ kepia kawum akbiap are heŋgemgowian dâre purik katmâ togom kinbiâ kepia kautŋe miawakbiap. ¹⁷ Akto aregât luâk kâmot bikŋe bo nâŋgâ niŋmai are mem potatyekmâ oloŋyektere nâŋgâlân togom kinbai.” Anutuŋe hain dâep. ¹⁸ Akto den ire uŋagâk bo miawaktâp. Keiŋânbak Anutuŋe hain dâm makmâ gambo bunŋe akto miawaktâp.” den hain tatâp.

¹⁹⁻²¹ Aregât biwinande nen hin akbaengât nâŋgân. Bâgilupnenŋande keiŋe katmâ manmâ gayi amâ kepia ârândân Mosegât den kârikŋe ire akmâ manmâ gayi. Akto uŋak ire Sarere ârândân den emetŋe ârândân

âgâm den are oyaŋmâ nâŋgâm manmaen. Akto Yuda luâk bo manmai arekŋe hainâk âgâm are oyaŋmâ nâŋgâm manmai. Aregât Yuda luâk bo manmai are yeŋgâlân den kârikŋaet âi humo bo yeŋgiweren. Akto bikŋande biwiyeye Yesugâlân katmâ Anutugât den lokowerâm akbiâ kulem esenŋe bo katyeŋgim hainâk makmâ hâreyeŋgiwaen. Lâpio yeŋgât sumbe ombiâ ain gâtŋe sot bo nembî. Akto soŋgo mem hanŋe hâremai are akto soŋgo gilâmŋe hainâk bo nembî. Akto âmbâle mem hepun hepun bo akbi. Hainâk makmâ hâreyeŋgim kulem esenŋe kulemgom yeŋgiwaen.” dâep.

**Yuda luâk bo manmai arekŋe biwiyeye Yesugâlân kali
are yeŋgât kulem esenŋe kulemgom katyeŋgiyi.**

²²Hain dâmbô Aposolo akto tiksalupeŋande luâk kâmot humo menduguyekmâ, “Luâk nengâlân gâtŋe lâuwâ meyelekbaen.” dâm makyenŋimbiâ Yesugât kâmot bikŋande nâŋgâmbiâ ârândân agep. Akto luâk siâ kotŋe Yudasi kotŋe siâ Basaba akto luâk siâ aregât kotŋe Sila are meyelekmâ okot âlep nâŋgâ yetkiyi. Luâk lâuwâ arekŋe Paulo akto Banaba olop Antiokia kepiân ariŋet dâm kulem esenŋe kulemgowerâm agi. ²³Akto kulem esenŋe siâ are hin dâm kulemgom yetkiyi, “O galalupnenŋe, Aposolo akto Yesugât kâmotlupŋe yâk yeŋgât tiksalupeŋande Antiokia, Siria akto Kilikia Yuda bo manmai yeŋe biwiyeye Yesugâlân katmâ mandâi aregât okot âlep akmâ kulem esenŋe ire kulemgom katyeŋgien. ²⁴Nenŋe bo nâŋgânenŋe aregât nengâlânba bikŋande yeŋgâlân togom den makyenŋimbiâ nâŋgâm hanyenŋe lâuwâ agep. Are âmâ luâk are yeŋe hanyenân agi. Nenŋe bo huŋgun yeŋgiyon. ²⁵Aregât âmâ nenŋe hannenŋe konok akmâ mendugum kinmâ galalogâtnenŋe Banaba akto Paulo yâk olop ariet dâm huŋgun yetkien. ²⁶Paulo akto Banaba yâkŋe Yesu Humo Anutueŋe huŋgun aŋdo giep yâkgât hoŋ bawa manmâ hâk hilâlâm kakŋân arimbela yetkumbiâ bâsok moyiat. ²⁷Akto luâk meyelekten ire yetgât kotyetŋe âmâ Yudasi akto Sila yâk olop togowerâm aregât yâkŋe kulem esenŋe ire keiŋe makmâ miawakbela nâŋgâwai. ²⁸Akto Anutugât Heakŋaet nâŋgâ nâŋgâŋe akto nengât nâŋgâ nâŋgânenŋe dop konogâk yendâp aregât umatŋe siâ me siâ aregât bo maktenŋe miawakbiap. Hin akbiâ ârândân akbiâp. ²⁹Lâpio yeŋgât sumbe ombêrâm sot wan katbiâ are bo nembî. Akto soŋgo hanŋe hâremai are akto soŋgo gilâmŋe hainâk bo nembî. Akto âmbâle mem hepun hepun bo akbi. Are bo akmâ âlepŋeâk manbiâ âmâ ârândân akbiâp. Âlepŋeâk manbi. Den pat areâk.” Hain dâm kulemgom yeŋgim Antiokia kepiân hekat yeŋgiŋet dâm huŋgun yeŋgimbiâ ariyi.

Yudasi akto Sila purik katmâ togoyiat.

³⁰Ainba huŋgun yeŋgimbiâ kulem esenŋe are mem ariyi. Arim Antiokia kepiân arim Yesugât kâmot mendugu yekmâ kulem esenŋe are

yengiyi. ³¹Yengimbiâ biwiyenê agalâk dâm den kulemgoyi are oyanmâ nângâm heronê agi. ³²Yudasi akto Sila yâkne Anutugât keiñe makmâ miawakminiat arekne biwiyenê Yesugâlânâk kilâk dâm den kârikne makyengimbela biwiyenê heronê akmâ owâimbo yâk olop sop kâlep mali. ³³Akto Yerusalem kepia arewa huñgun yetkim yâk yengâlân purik katmâ ariet dâm okot âlep kakñân kinmâ huñgun yetkiyi. ³⁴Huñgun yetkimbiâ arim Silañe âmâ lâuwânê bo manberân dâm Antiokia kepiãñ talep akto Yudasi ikiñak ariep.

Paulonê Sila kewugumbo ariyat.

³⁵Paulo akto Banaba yâkne Antiokia yengâlân âi hokboâk mem maliat. Manbela galalupyetñe olowâk Humogât den are makmâ makyengim mali. ³⁶Manmâ hilâm siân Paulonê Banaba hin dâm magañep, “Net ulikñân arim kepiãñ kepiãñ manmâ Humogât den makyengietñe biwiyenê Yesugâlân kali are gain gain mandâi, are keiyenê ekmâ manbaet.” dâep. ³⁷Hain dâmbo Banabañe “Mareko olop arine.” dâep. ³⁸Are âmâ ulikñân Mareko kotñe siâ Yohane are emelâk yâk olowâk arim Pampilia hânân hepunyelekmâ purik kato yâk yetñeâk Yesugât keiñe makyengim maliat. Aregât Paulonê Banabagât den are nângâmbo ârândân bo agep. ³⁹Ârândân bo akto Paulo akto Banaba hanyetñe konogâk bo agep aregât papalakmâ hepun agiat. Hepun akmâ Banabañe Yohane kotñe siâ Mareko mendo ariyat. Arimbela wañgañe meyelekmâ Kipiro gimbanê haru tânâmñân talep ain ariep. ⁴⁰Dâ Paulonê âmâ Sila mendo Yesugât kâmotlupñande Humo ulilañmâ damunyetñe agâk dâm huñgun yetkimbiâ ariyat. ⁴¹Arim Siria akto Kilikia hânân manmâ Yesugât kâmot luâk âmbâle mali are yengât biwiyenê mem kârikne ketugum han biwiyenê Yesugâlân katñet dâm makyengim maliat.

Paulonê Timoteo kewugumbo olowâk ariyat.

16 ¹Paulo akto Sila yâkne Derebe akto Listera kepiãñ ariyat. Arim Listera kepiãñ luâk siâ biwiñe Yesugât katmâ malep, are mem miawagiat luâk aregât kotñe Timoteo. Yâkgât memene âmâ Yuda yengâlân gâtñe akto yâkâ hainâk biwiñe Yesugâlân katmâ malep. Dâ eweñe âmâ Girik luâk. ²Listera akto Ikonioñ kepia ambolupñe bikne biwiyenê Yesugâlân kali arekne Timoteogât keiñe Paulo magañmâ heronê maronê agi. ³Paulo magañbiâ luâk are kewugumbo olop ariwerâm okot âlep agep. Akto Yuda luâk hân ain manmâ ariyi arekne Timoteogât eweñe Girik luâk are nângâm meteyi. Aregât Paulonê Timoteogât hâkne bo gâiyi aregât nângâm Yuda luâk biwiyenê bâliwopdâm Timoteogât hâkne gâiep. ⁴Akto kepia ârândân manmâ Aposolo akto Yesugât kâmot Yerusalem kepiãñ mali areyengât tiksalupyeñande den kârikne magi are lokoñet dâm Yesugât kâmot are makyengim ariyi. ⁵Hain akbiâ Yesugât kâmotñe

biwiyenye Yesugâlânâk kindo Anutugât den nângâmâk mali. Hain akbiâ hilâmne hilâmne Yuda luâk bo manmai are yengâlân gâtne bikne âkâ hainâk biwiyenye Yesugât katmâ yâk yengâlân dewatimbiâ sambeleyi.

Paulo biwiñe owâiñe akto Makedonia luâk siâñe miawakto egep.

⁶ Akto Asia hânân Yesugât keiñe makyenjim ariwerâm akbiâ Anutugât Heakñande dâp tigiyeñgimbo Prigia akto Galatia hânân bam ariyi. ⁷ Arim Misia hân ginñânâk hâlâñmâ ariyi. Arewa Bitinia hânân ariwerâm akbiâ Yesugât Heakñande hanyenye mem pâlâmne ketugumbo hân aregen bo ariyi. ⁸ Hanyenye mem pâlâmne ketugumbo Misia hân are hepunmâ haru ginñân kepia siâ talep are kotne Troa ain ariyi. ⁹ Aregen arim manbiâ nâ Luka nâñe penâyeñgire emet dâgâmbo hândâkñân Paulo biwiñe owâimbo hin miawagañdo egep. Amâ Makedonia luâk siâñe togo kinmâ ulilañmâ hin dâep, “Gâ Makedonia hânângen togo nen tân nenguwen.” dâep. ¹⁰ Hain dâm makmâ metem arimbo emet haunjo Paulo luâk arekne miawagañep aregât hin dâyon, “Makedonia hânân arim Yesugât den pat âlepne are makyenjiwaen aregât Anutuñe maknengiâp.” dâyon. Hain dâm magañgim kinmâ Makedonia hânân haru hâtikom ariwerâm dâpgât hâumgom kilion.

¹¹ Kindenye wañga siâñe togom menenekmâ Troa kepia hepunmâ haru tânâmne târârâk arim Samotrake kepia haru tânâmñân talep ain kat nenekto talion. Tatmâ yem kindenye haunjo arewa menenekmâ arim Neapoli kepiân kat nenegep. ¹² Kat nenekto arewa âgâm Pilipi kepiân ariyion. Akto kepia are âmâ Roma luâkne ulikñân hân amboñe akmâ tali. Kepia are âmâ Makedonia hân aregât kepia kautne. Ain tatmâ mandenye hilâm amon siâ bo agep. ¹³ Akto Sarereân kepia are ginñân tu siâ talep ain gewerâm hin dâyon, “Yuda luâkne Humonenye ulilañmâ manmai yâk ain togomai me bo? Gem ekne.” hain dâm gem âmbâle bikne siânba mendugum tatbiâ are mem miawakye kmâ gem enemyenân tatmâ makyenjiyion. ¹⁴ Makyenjiñne âmâ Tiatira kepiân gâtne âmbâle siâ Anutu humo nângañmâ manminep, kotne Lidia arekne âmâ sângum parutmâ mâñot gilâm pulim âi are mem puli meminep. Akto Humone âmbâle aregât biwiñe mem agato ondopne katmâ Pauloñe den magep are nângâm ukenye akmâ den are mem biwiñân katmâ heñgemgoep. ¹⁵ Akto âmbâle aregât lâulupne hârokne biwiyenye Yesugâlân katbiâ tu puli yengiyion. Tu puli yengienye âmbâle arekne hin magep, “Nâ mem Humogât pat kat nekbiâ nângañdân aregât nângâmbiâ ârândân akto âmâ nângât emelan âgâmbiâ nâ olop tatberen.” dâep. Hain dâmbo yâkgât emelan âgâyion.

Paulo akto Sila mem kala busi kâlegen kat yelegi.

¹⁶ Hilâm siân gem welam siâ Anutu ulilañmini ain gem mandenye hoñ bawa âmbâle kâmbokne siâñe mem miawaknenegep. Akto sinduk

baniara bâlenjande kautjân mendo luâk yengâlân arim hâmbâi wan me wan miawakbiap aregât makyengiminep. Hain akto aregât puli wanjbiâ are mem arim damunlupņe yengim malep. ¹⁷Akto âmbâle kâmbokņe arekņe Paulo ekmâ hami nenjânâk gam hin dâm kamborņep, “Luâk irekņe Anutu Humogât hoņ bawa aganmâ manmai aregât Anutuņe heņgem nenguwiapgât dâp maknengiwerâm togoâi.” dâep. ¹⁸Hain dâm hilâmņe hilâmņe kamborņmâ haminenņân gam mando aregât Pauloņe hâkâņ akmâ purik katmâ sinduk baniara are hin dâm maganņep, “Nâņe Yesu Humo Anutuņe huņgun aņdo giep aregât den makgiņdere nâņgâ. Âmbâle are hepunmâ eke.” dâep. Hain dâmbo ainâk hepunmâ ariep.

¹⁹Hepunmâ arimbo âmbâle aregât damunlupņande hin dâyi, “Sinduk baniara bâlenjande hepunđâp aregât gain gain hâmbâigât pat makmâ miawak yengwiap? Hain bo akbiap are âmâ nengât puli bo akbiap.” dâm nâņgâm bâliyi. Hain nâņgâm Paulo akto Sila meyelekmâ kepia sombeim humoân arim ²⁰Roma luâk yengât kiap taliân meyelekmâ âgâm hâkyetņe tunmâ hin dâm makyengiyi, “Yuda luâk lâuwâ irekņe kepianenņân togom bo agakņe are akņet dâm maknengimbela den are nâņgâm biwinenņe bâlimbo kepianenņe kukņe agatâp. ²¹Akto agak meme irakņe siâ Roma luâk nenņe bo akmaen are akņet dâm maknengim mandat.” dâyi. ²²Hain dâmbiâ luâk humo kili arekņe kuk akmâ nâņgâ yetkimbiâ kiaplupyeņande sâņgum yetņe oloņmâ hoņ bawalupyeņe makyengimbiâ bugâņe oreyelekmâ mem kala busi emet kâlegen kat yelekbiâ tatbela aregât damunņe hin dâm maganņi, ²³“Luâk lâuwâ ire ariwandatgât kei bâtyetņe mem kârikņe ketugum hiko yelekmâ damun kinben.” dâyi. ²⁴Hain dâm maganņbiâ emet kârikņe aregât bâiņângen kat yelekmâ lâwin siâ hioņmâ keiyetņe kapiņmâ hiko yelekto taliat.

²⁵Akto hândâk tânâmņân Paulo akto Silaņe Anutu mepaiņe kep keņgu akmâ tatbela luâk bikņe kala busi kâlegen kat yekbiâ tali arekņe nâņgâyi. ²⁶Akto kep keņgu are mem tatbela ainâk wâriņ humo mendo emet are duwuņ akto emet aregât hâņgi hârok lewulagep. Lewulakmâ kindo luâk hârok kala busi kâlegen tali are yengât tâk kârikņe kotņe sein are hulaņ akmâ kiņ pârândâņ âgâm metiep. ²⁷Akto emet aregât damun kilep arekņe asiņânba agatmâ ekto hâņgi are hârok lewulakmâ kindo ekmâ hin dâep, “Wei, luâk bâleņe iren kat yektenņe tatâi ina hârok arim meteâi.” dâep. Hain dâm aregât hamep akmâ tiņgiņânba tâwât siâ mem oloņmâ ikiņe hanņe hâreakberâm agep. ²⁸Hain akto Pauloņe hin dâm konmâ maganņep, “Nen hârogâk yu kinden aregât hange bo hâreak.” dâep. ²⁹Hain dâmbo tembe loko arekņe galalupņe makyengimbo kemđâ wanjbiâ kala busi kâlegen mem âgâm ongâņe hogombo Paulo akto Sila yelekmâ hânân kâņgom hin dâm makyetkiep, ³⁰“Agatbela arine.” dâmbo agatbela kewugu yelekmâ den hin makyetkiep, “Luâk lâuwâ nâ gain gain aktere Anutuņe bo hilip nugumbo yâkgât pat akbian?” dâm

makyatkiep. ³¹Hain dâambo hin dâm maganjiat, “Biwige Yesu Humogâlân katmenâ Anutuŋe guge akto ginbailupge meyekbiap.” dâyiati. ³²Hain dâm Humogât dengât keiŋe yâk akto ginbailupŋe makyenŋimbela ³³ainâk damun arekŋe meyelekmâ arim bugâ gewâkŋe diwi are puliyetkiep. Akto ikiŋe akto ginbailupŋe hârogâk tu puli yeŋgiyati. Hain akbela Paulo akto Sila kewugu yelekmâ ariep. ³⁴Arim ikiŋe emelan sot om yetkimbo neyati. Ikiŋe akto ginbailupŋe hârok biwiyenŋe Yesugâlân katmâ Anutugât pat agigât biwiyenŋe âlepŋe agep.

³⁵Yem kinbiâ hauŋdo Roma luâk yeŋgât kiaplupyeŋande tembe loko hin dâm makyenŋim huŋgun yeŋgiyi, “Ye arim luâk lâuwâ are tâk hulanmâ huŋgun yetkimbiâ ariet.” dâm tembe loko huŋgun yeŋgiyi. ³⁶Akto damunŋe den nânŋâm Paulo hin maganŋep, “Kiaplupnenŋande den katbiâ togoâp. Aregât huŋgun yetkienŋe biwiyetŋe sândugembo ariet.” dâep. ³⁷Hain dâambo Pauloŋe tembe loko are yekmâ hin dâm makyenŋiep, “Net âmâ Roma luâk mandetgât yeŋe gain gaingât net denân kat nelekmâ bugâŋe orenelekmâ mem kala busi kâlegen kat nelegi? Dâ uŋak âmâ yoŋak huŋgun netkiwerâm akbiâ bo ârândâŋ aktâp. Gârâmâ ye arim kiaplupyeŋe makyenŋimbiâ yâk yeŋeak togom huŋgun netkimbiâ ariweret.” dâep. ³⁸Pauloŋe den hain dâambo tembe lokoŋe purik katmâ kiapyenŋâlân arim Pauloŋe den makyenŋiep are makyenŋim Paulo akto Sila yâk Roma luâk mandat dâm makyenŋimbiâ nânŋâm sân sân meyi. ³⁹Sân sân mem ongâyeŋe hogombo arim den yeukŋe makyatkim kala busi kâlegenba kewugu yelekmâ kepia ginŋângen ge kinmâ huŋgun yetkimbiâ gem ariyati. ⁴⁰Akto kepia are hepunmâ gem Tiatira kepiari arim Lidiagât emelan âgâm Yesugât kâmot ain tatbiâ yekmâ biwiyenŋe Yesugâlânâk kilâkgât den makyenŋim gem ariyati.

Paulo akto Sila Tesalonike kepiari ariyati.

17 ¹Paulo akto Sila kepia are hepunmâ Ampipoli akto Apolonia kepia ewangim Tesalonike kepiari ariyati. Ain âmâ Yuda yeŋgât den emetŋe siâ tatâp. ²Ain arim Pauloŋe Yuda luâk yeŋgât den emetŋe kepiari kepiari talep ain âgâm den makyenŋiminep aregât akmâ den emetŋân âgâm âmâ Anutugât den kulem esenŋe âlepŋe aregât keiŋe makyenŋimbo sonda âlâwu bo agep. ³Yesugât keiŋe maganŋi goanŋi akbiâ aregât Pauloŋe hin dâm makyenŋiep, “Beirâ Anutuŋe huŋgun aŋdo gem hâk hilâlâm nânŋâm momoŋânba agatbiap aregât ulikŋân propete luâk mali are makyenŋimbo kulemgoyi. Kulemgombiâ talep are Yesuŋe watmâ hâk hilâlâm nânŋâep. Anutuŋe Yesu hin dâm huŋgunanŋep, “Gâ arim luâk âmbâle damunyeŋe akmâ tânyenŋuwen.” hain dâep are Yesugât.” dâep. ⁴Pauloŋe hain dâm makyenŋimbo luâk âmbâle bikŋande den are nânŋâm tatmâ biwiyenŋe Yesugât katmâ Paulo akto Sila yâk yetgâlân dewatiyi. Akto Girik luâk Anutu ulilanmâ mali are dondâŋe

hainâk biwiyenye Yesugâlân katmâ yâk yengâlân dewatiyi. Akto luâk âmbâle kotdâ hainâk agi. ⁵Hain akbiâ benje Yuda luâk bikñande are nângâm biwiyenye bâlimbo dâwân arim luâk konam mem mendugu yekmâ kukgât hanyenân gembîâ kuk akmâ kepia are hanâk hanâk akbiâ kepia ambolupne âkâ hainâk kuk akbiâ kepia are kuk agalep. Kepia are kuk agato Yuda luâk akto kepia ambolupne bikñande Yasongât emelan Paulo akto Sila talialân ain mendugum tali. Mendugum tatmâ, “Paulo akto Sila meyelekmâ hutnenñân kat yelectenye kilet.” dâyi. ⁶Hain dâm undâgât yetkimbiâ bo akto aregât kuk dâm Yason akto Yesugât kâmolân gâtne bikne meyekmâ humomolupyenye yengâlân arim denân katyekmâ hin dâyi, “Luâk lâuwâ siâ kotyetne Paulo akto Sila yâkne hânne hânne manmâ luâk âmbâle den makyençimbela han lâuwâ akmâ gulip manbiâ ârândân bo aktâp. Akto uñak nengâlân togombela Yasonne gala akyetkimbo olowâk mandâi. ⁷Akto humonenye Sisa aregât den kom luâk humo irakne kotne Yesu yâkgât den makbela nângâm luâk ire meyekmâ togoen.” dâyi. ⁸Hain dâmbiâ kepia ambolupne akto humomolupyenye arekne nângâm sân sân mem den humo akmâ magaŋgi goaŋgi agi. ⁹Hain akbiâ humomolupyenande Yason akto galalupne hin makyençiyi, “Puli katnet. Puli katmâ uñak aktâi ire lâuwânne hainâk bo akbiâ âmâ puli ire purik katmâ yençywaen. Dâ hainâk akbiâ âmâ puli ire bo yençywaen.” dâyi. Hain dâmbiâ puli katmâ ariyi.

Paulo akto Silane Berea kepia ambolupne Yesugât keiŋe makyençiyiat.

¹⁰Akto hândâk ainâk Yesugât kâmotne Paulo akto Sila yoŋâk huŋgun yetkimbiâ Berea kepien ariyiat. Ain arim Yuda luâk yengât den emetñân âgâm Yesugât keiŋe makyençiyiat. ¹¹Akto kepia ain luâk âmbâle bikñande emelâk biwiyenye owâiŋe akto mali arekne Tesalonike kepia ambolupne ewangiyegi. Hain aregât Paulo akto Silane kinmâ Yesugât keiŋe makyençimbela ondopyenye dowâk katmâ den are nângâm heŋgemgoyi. Hain akmâ hilâmne hilâmne aregât magaŋgi goaŋgi akmâ Anutugât den kârikne ulikñân kulemgoyi are oyaŋmâ nângâyi, “Luâk Paulo yu kindâp irekne bunne me hiaŋgim maktâp.” dâm Anutugât kulem oyaŋmâ nângâm heŋgemgom mali. ¹²Aregât yâk yengâlân gâtne dondâne Yesugâlân biwiyenye kali. Akto Girik âmbâle humomolupyenye bikñande hainâk agi. Akto Girik luâk bikñande hainâk agi. ¹³Gârâmâ benje Pauloŋe Berea kepien arim Anutugât den makyençim malep aregât den pat arimbo Yuda luâk bikñande Tesalonike kepien mali arekne nângâmbiâ bâliep. Nângâmbiâ bâlimbo Berea kepien togom kinmâ kepia ambolupne hanyenân gembîâ kepia areâkâ hainâk kuk agi. ¹⁴Hain akbiâ Yesugât kâmotne Paulo huŋgun aŋbiâ dowâk hepunyekmâ haru dâtñân ariep. Dâ Sila akto Timoteo yâkne âmâ kepia ainâk maliat. ¹⁵Akto Yesugât kâmotne Paulo dâwân katberâm arim Ateŋ kepien katmâ

purik katberâm akbiâ hin dâm makyengiep, “Ye purik katmâ arim âmâ Sila akto Timoteo makyetkimbiâ dowâk Berea kepia hepunmâ togom penâniñbiandat.” dâep. Hain dâm makyengimbo hepunmâ purik katmâ ariyi.

¹⁶ Akto Paulo Ateñ kepiã manmâ Sila akto Timoteo yâk yetgât lâmyetkum tatmâ hambo kotdâ keiñe keiñe hâwim katbiâ talep are ekmâ biwiñe kâlâp agep. ¹⁷ Haingât yâk yengât den emetñan âgâm Yuda luâk bikñe akto Girik luâk bikñe Anutugât keiñe nâñgâwerâm mali yâk olop tatmâ Yesugât keiñe maganñi goanñi agi. Akto hilâmñe hilâmñe kepia sombeimân arim kinmâ luâk âmbâle gam ariyi are hainâk makyengiep. ¹⁸ Akto kepia ain luâk nâñgâ nâñgâyeñe siâ siâ mali kotyeñe Epikue luâk akto siâ Stoike luâk arekñe Paulone Yesu momoñânba agalep aregât den pat magep aregât kakñan maganñi goanñi agi. Akto bikñande hin dâyi, “Luâk ire nâñgâ nâñgâne guliñe akto den kotñe hanâk hanâk are gain gain dâwerâm aktâp.” dâyi. Dâ bikñande âmâ hin dâyi, “Luâk arekñe kepia bikñe bikñe yengât lâpio aregât den maktâp.” dâyi. ¹⁹ Hain dâm sombeim humo siâ kotñe Areo ain oloñmâ âgâm hin dâyi, “Gâne den irakñe maktât are gain gaingât maktât? ²⁰ Den are uñguñan siâ bo nâñgâyion aregât keiñe maknengimenâ nâñgâne.” dâyi. ²¹ Amâ Ateñ kepia ambolupñe akto luâk bikñande kâlêwângenba togom mali yâkñe den irakñe miawagep dâm aregât maganñi goanñi akmâ nâñgâmbiâ humo akminep aregât akmâ Paulo oloñmâ hain aikoyi.

Paulone Areo sombeimân kinmâ Anutugât keiñe makyengiep.

²² Hain dâmbiâ Paulone Areo sombeimân dewunyeñan agatmâ kinmâ hin dâm makyengiep, “Ateñ kepia ambolupñe yengât keiyeñe hin nâñgân. Ye lâpio keiñe keiñe yengât hoñ bawa akmai. ²³ Nâ kepia yeñan togom kepia ândeañmâ arim togom âmâ yengât lâpiolupyeñe sambe are yekmâ âmâ lâpio siâgât welamñe ekmâ âmâ den kulemgombiâ tatâp are oyañdân, “Humo yeñe siâgât nen bo nâñgâmaen yâkgât welamñe ire.” oyañdân aregât ye nâñgâm hilipkom yâkgât hoñ bawa manberâm akmai aregât keiñe makyengire nâñgâñet. ²⁴ Kotñe âmâ Anutu. Anutuñe âmâ hân himbim haru are mem miawakmâ aregât kâlegen wan me wan keiñe keiñe katmâ metiep. Yâkñe âmâ hân himbim akto haru amboñe aktâp aregât den emetñe ketugumai ain bo manmap. Bo. ²⁵ Akto wan me wan hârok manmanyene me heakyeñe yengimap aregât luâk siâne âi ketugu añgimapgât dop bo talañdâp. Amâ yâkñe âmâ siâ me siâgât umburuk bo manmap. ²⁶ Akto keiñe katmâ ulikñan yâkñe luâk konok siâ are ketugumbo yâkgâlânba luâk keiñe keiñe miawakmâ Anutugât den lokom sambelem potalakmâ ariyion. Akto arim tatberâm aktenñe sop aregât dop katmâ aregât hân horatñe makmâ nengiep. ²⁷ Akto biwinenñe kepik akto âmâ Anutuñe, “Nâñgâlân togom nâñgâ niññet.” dâm aregât

pat kat nenegep. Akto kâlewân bo mandâp. Hut nenjân ârândân akmâ mandâp. ²⁸Aregât luâk siâne hin dâep, “Anutuŋe katip nengumbo manmaen.” Akto yengâlân gâtŋe kep amboŋe siâne hin dâep, “Nen âmâ yâkgâlân gâtŋe.” ²⁹Anutuŋe keiŋe katmâ luâk ketugumbo ain gâtŋande nen hârok sambelem manden aregât hin dâmaengât dopŋe bo aktâp. Anutugât keiŋe âmâ hin. Biwinenŋânâk nânŋâm lâpio me kotŋe siâ siâ mem miawakmâ kât, goli me siliwa arekŋe mem ketuguen aregât dop. Hain bo nânŋâwaen. Nenŋe Anutugât nânŋâenŋe aregât dopŋe bo agep. ³⁰Anutugât keiŋe pâpkom mandenŋe âmâ Anutuŋe nenekmâ bo hilip nenguep. Are âkâ sop bo aktâp. Uŋak iregât âmâ luâk âmbâle hânŋe hânŋe manmâ arimaen yengât hanyenŋe purik kato yâkgâlân arinŋet dâm den dâpŋe menengiâp. ³¹Akto sop makmâ kalep are bo akto ain luâk kâmotŋe kâmotŋe denân katnenekto keinenŋe miawakbiap aregât sopŋe kalep. Akto keinenŋe mem miawakmâ aregât purikŋe ârândânŋak nengiwiap. Akto luâk siâ dosa âi meâkgât makmâ huŋgun aŋbiap. Akto luâk hârok nenŋe keiŋe nânŋâm hengemgoŋet dâm huŋgun aŋep are momoŋânba mem agato mandâp.” dâep.

³²Pauloŋe hain dâambo luâk bikŋande momoŋânba agatbaen are hianŋiâp dâm den hembaliŋe agaŋi. Dâ bikŋande âmâ hin dâm magaŋi, “Den maktât ire sop siân siâkâ maknengimenâ nânŋâwaen.” dâyi. ³³Hain dâmbiâ Pauloŋe hepun yekmâ ariep. ³⁴Akto luâk bikŋande biwiyeŋe Yesugâlân katmâ Paulogâlân dewatim Yesugât kâmot agi. Are yengâlân gâtŋe siâ kotŋe Dionisio yâk âmâ Areo sombeimân mendugum den keiŋe keiŋe magaŋi goaŋgi agi, are yengâlân gâtŋe. Akto âmbâle siâ kotŋe Damari yâkâ hainâk Yesugât kâmot agep.

Paulo Korinti kepien miti âi miep.

18 ¹Akto Paulo Ateŋ kepia hepunmâ Korinti kepien ariep. ²Ain Yuda luâk siâ peniaŋep kotŋe Akuila yâk âmâ Ponto hânân miawagep. Akto âmbenŋe Pirisila yâk olop Italia hânân manbela luâk humo Klaudioŋe Yuda luâk Roma kepien manmini are watyegep. Watyekto ain Akuila âmbenŋâi Roma kepia are hepunmâ Korinti kepien ariyat. Ain manbela ain Pauloŋe penâyetkiep. ³Akto Paulo mâron emetŋe mânŋiminep. Akto Akuila akto Pirisila âi areâk meminiatgât emetŋân tatmâ manmâ tânyetkuep. ⁴Manmâ Pauloŋe Sarere ârândânŋe Yuda yengât den emetŋân âgâm Yesugât keiŋe Yuda luâk akto Girik luâk makyengim biwiyeŋe Yesugâlân katŋetgât makyengim malep.

⁵Mando Sila akto Timoteo yâk Makedonia hânângenba togombela Pauloŋe sâŋgum parutmâ uligi ketugum malep âi are hepunmâ Anutuŋe Yesugât damunyeŋe akben dâm huŋgun aŋdo giep aregât keiŋe nânŋâŋet dâm hilâm ârândânŋe Yuda luâk makyengim malep. ⁶Makyengimbo yâkŋe den are hâkâŋ akmâ agak meme bâleŋaet den magaŋgimbiâ yekmâ

aregât sângumne kâlep are hulaŋmâ mem paŋ paŋgombo gagap giep. Akto ya agep aregât keiŋe hin dâm makyengiep, “Yeŋe hilip aguwai âmâ nâŋgât dosa bo. Dosa âmâ yeŋaelân aregât arim Yuda luâk bo manmai are yeŋgâlân arim Yesugât keiŋe makyengiwan.” dâep. ⁷Hain dâm hepun yekmâ kepia amboŋe siâ kotŋe Titio kotŋe siâ Yusto are Girik luâk yâkŋe âmâ Anutugât den are lokeop yâkgât emet Yuda yeŋgât den emetŋe siâ are hâlâŋmâ talep. Ain Pauloŋe âgâambo olop taliat. ⁸Akto Pauloŋe Yesugât keiŋe makyengiep. Makyengimbo den emetŋe aregât damun siâ kotŋe Kiriŋipe yâk akto ginbailupŋe biwiyeŋe Yesugâlân katmâ mali. Akto yâk yeŋeâk bo. Korinti luâk âmâbâle akto kepia ambolupŋe dondâŋe Yesugât den are nâŋgâm yâkâ hainâk biwiyeŋe Yesugât katbiâ tu puli yeŋgiyi. ⁹Akto Paulo manmâ hândâk siân biwiŋe purik kato giwelân Humoŋe hin dâm magaŋep, ¹⁰“Nâŋe tân gugure mandât gârâmâ nâŋgât keiŋe makberâm hamep bo akben. Akto kepia iregât luâkŋe dondâŋe nâŋgâlân biwiyeŋe katbai aregât akmâ luâk siâ me siâŋe bâleŋe bo akŋinbai.” dâep. ¹¹Hain dâm magaŋdo Pauloŋe kepia ainâk manmâ Anutugât keiŋe makyengim mando hombaŋ konok dewutâ nâmbulân konok bo agep.

Paulo kewugum den emetŋân ariyi.

¹²Sop are bo akto Roma luâk siâ kotŋe Galio are Akaia yeŋgât humoyeŋe malep. Mando ainâk Yuda luâkŋe Paulo ekmâ gasa agaŋi. Gasa agaŋmâ kiapgâlân mem arim den âiân kali. ¹³Kiapgât metenân mem âgâm hin dâyi, “Luâk irekŋe nengât den kârikŋe tatmap are hâkâŋ akmâ konengim biwiyeŋe siâgâlân katŋetdâm maknengimap.” dâm hiaŋgiyi. ¹⁴Hain dâm hiaŋgimbiâ Pauloŋe den kakŋân makberâm akto Galioŋe Yuda luâk hin dâm makyengiep, “O Yuda luâk. Luâk ire dosaŋe olop mandâp me wan umatŋe bâleŋe siâ aktâp dâine âi humo mem yeŋgât denyeŋe nâŋgâwom. ¹⁵Gârâmâ ire yeŋgât wan me wan luâk kotŋe me yeŋgât denyeŋe me den kârikŋe hain aregât makmâ tatâi aregât âmâ yeŋeak makmâ hârewi. Den ire âmâ nâŋgât pat bo.” dâep. ¹⁶Hain dâm watyekto geyi. ¹⁷Gem âmâ den emetŋaet damun siâ kotŋe Sostene yâk mem miawakmâ lokom kiapgât metenân âgâm âmâ kom bâleŋe siâ siâ agaŋi. Hain agaŋbiâ kiapŋe yekmâ uken yeŋaet dâm hansumbu agep.

Pauloŋe Yerusalem kepiân purik katmâ ariep.

¹⁸Paulo Yesugât kâmot Korinti kepiân mali are olop manbiâ sop kâlep agep. Akto sop ain âmâ Keŋkerei kepiân âgâm âmâ hâmbâi wan me wan siâ akbian dâm aregât dop makyengiep sop are bo akto âmâ dumutŋe hâreaŋi. Hâreaŋbiâ purik katmâ Korinti kepiân arim Yesugât kâmot are hepun yekmâ Siria hânâŋgen ariwerâm akto Piriŋila akto Akuila yâk olop waŋŋan âgâyi. ¹⁹Âgâmbiâ meyekmâ arim Epeso kepiân katyekto yâk ain

luâk âmbâi lâuwâ are hepun yelegep. Hapun yelemâ ikiye âmâ Yuda yengât den emetjân âgâmbô Yesugât keijaet maganji goanji agi. ²⁰Akto Yuda luâk bikje Paulo olowâk manne dâm mem gangerâwerâm akbiâ Paulone den koyengim hin dâm makyengiep, ²¹“Anutuje nângâ nijdo yengâlân lâuwâje purik katbian.” dâep. Hain dâm hepunyekmâ ariep. Arim wanjan âgâmbô mem togo Kaisarea kepijan kalep.

²²Kato âmâ Yesugât kâmotlupje Yerusalem kepijan mali yâk yengâlân arim getek manmâ hepun yekmâ arewa Antiokia kepijan purik katmâ arim ain malep. ²³Manmâ Antiokia kepijan are hepunmâ arim Yesugât kâmotlupje bikje Galatia akto Prigia hân tânâmjân mali are yengâlân arim biwiyenje Yesugâlânâk arim kilâkgât den makyengim malep.

Apolone Epeso akto Korinti kepijan manmâ Yesugât keije makyengim malep.

²⁴Akto Epeso kepijan Yuda luâk siâ malep kotje Apolo are Alesandria kepijan gâtje. Akto yâk nângâ nângâje humo aregât yâkne Anutugât den kulemgoyi are oyanmâ nângâm metiepgât yâkgât denjaet ukenne akmini. ²⁵Akto luâk bikje Humogât keije bâlensiâ nângâyi arekne maganbiâ are nângâm metiep. Akto ulikjân Yohaneje luâk âmbâle tu puli yengiep aregât keije nângâm biwije owâije akto Yesugât keije bâlensiâ nângâm hengemgoep aregât luâk âmbâle makyengim malep. ²⁶Hain agepgât Yuda yengât den emetjân âgâm Yesugât keije makmâ hilip milip makyengimbo Pisisila akto Akuilane den are nângâm gala aganjmâ kewugum emetyetjân âgâm Anutugât den are maganjmâ hengemgombela nângâep. ²⁷Akto aregât haminjân Apolo Akaia hânângen ariwerâm akto âmâ Yesugât kâmot Epeso kepijan gâtjande tângowerâm kulem esenje siâ kulemgom wanji. Aregât keije hin, “Luâk ire yengâlân togowerâm aktâp are gala âlepje aganjbi.” Kulem esenje hain dâm kulemgom wanbiâ meakmâ ariep. ²⁸Mem Korinti kepijan arim emelâk Anutugât den kulemgoyi are sombeimân oyanmâ Anutuje Yesu maganjmâ damunyeje akben dâm hunjun ando giep aregât keije dâm kepikmâ makyengimbo nângâmbiâ bunje akto Yuda yengât den are nângâmbiâ giep. Hain akbiâ Anutuje gala akyengimbo biwiyenje Yesugâlân katmâ mali are Apolone yâkne tânyenguep. Tânyengumbo biwiyenje Yesugâlânâk kârikje katmâ manmâ herone agi.

Paulone Epeso kepijan ariep.

19 ¹Apolo Korinti kepijan mando sop ain Paulone Epeso kepijan arim âmâ Yesugât kâmot siâ mem miawakyekmâ hin dâm makyengiep, ²“Ye ulikjân biwiyenje Yesugâlân katbiâ Anutugât Heakjande kautyenjân meyegep me bo?” dâep. Hain dâmbô yâkne hin dâm maganji, “Nen Anutugât Heak aregât keije bo nângâmaen.” dâyi. ³Hain dâmbiâ hin

makyengiep, “Ye tu puli yengiyi aregât keiŋe makniŋbiâ nâŋgâwe.” dâep. Hain dâmbô yâkŋe hin maganji, “Nen Yohaneŋe tu puli nengiep keiŋe areâk.” dâyi. ⁴Dâmbiâ hin dâep, “Biwiyeŋe purik kato bâleŋeŋe makmâ miawakŋetgât Yohaneŋe makyengiep. Makyengim den siâ dewatim hin dâm makyengiep, “Haminâŋen luâk siâ togom mandâp, aregât nâŋgâm yâkgâlân han biwi katŋet.” Yohaneŋe hain dâm Yesugât keiŋe makyengiep.” ⁵Paulo hain dâmbô nâŋgâmbiâ Yesu Humo yâkgât kotŋe konmâ tu puli yengiep. ⁶Puli yengimbo Pauloŋe bâteŋe kautyeŋân kato Anutugât Heakŋande gem kautyeŋân mendo elewetyeŋe purik âgâmbô den siâ siâ agi. Hain akmâ arim Anutugât den are makyengim mali. ⁷Luâk keiân lâuwâ me hain arekŋe hain agi.

⁸Akto Pauloŋe Yuda yengât den emetjân hilâmŋe hilâmŋe âgâm gem hamep bâlâk manmâ, “Anutuŋe damunyeŋe akberâm agep aregât keiŋe makyengire nâŋgâmbiâ bunŋe agâk.” dâm makyengim hanyenân giep. Hain akmâ mando dewutâ âlâwu bo agep. ⁹Akto luâk bikŋande biwi kârik akmâ Yesugât den are nâŋgâmbiâ bâlimbo kâmot humo yâk yengâlân arim Yesugât pat sârek kom makyengim agi. Hain akbiâ aregât Pauloŋe hepun yekmâ ariep. Hepun yekmâ ariwerâm luâk âmbâle bikŋe Yesugât biwiyeŋe kali are mem menduguyekmâ hilâmŋe hilâmŋe luâk siâ kotŋe Tirano yâkŋe luâk âmbâle mendugu yekmâ den kepikmâ makyengiep, aregât emelan kewugu yekmâ âgâm Yesugât keiŋe totokom makyengiep. ¹⁰Hain makyengimbo manbiâ hombaŋ lâuwâ bo agep. Akto sop ain Yuda luâk âmbâle ain mali are akto kepia ambolupŋe Asia hânân mali yâk hârokŋe Humogât den are nâŋgâm mali.

Yuda yengât luâk kâmbokŋe.

¹¹Akto Anutuŋe Paulo meme agaŋdo kulem keiŋe keiŋe ketuguep. ¹²Hain akto aregât luâk âmbâle arekŋe Paulogât âi sâŋgum me puliak puliak sâŋgum are mem manmâ kundat agi yâk yengâlân arim mem howaiyekbiâ âlepŋe agi. Akto sinduk baniara bâleŋande kautyeŋân meyegi are hepun yekmâ ariyi. ¹³Akto Yuda luâk liunak gonak bikŋe hân are ândeajmâ mali yâkŋe âgâ âgâŋe akmâ Kembu Yesugât kotŋe liunak gonak yeŋe agakgât nâŋgâm luâk sinduk baniara siâ hin makyengiyi, “Yesugât kot patŋe Pauloŋe makmap yâkgât laugât ariwen.” ¹⁴Akto sumbe kat kat humo siâ kotŋe Sikeua yâkgât nanlupŋe 7 yâkŋe hain agi. ¹⁵Hain akmâ sop siân sinduk baniara bâleŋe siâ watberâm âmâ Yesu kotŋe konbiâ sinduk baniara bâleŋe arekŋe hin dâm den hâuŋe makyengiep, “Yesu are nâŋgân. Akto Paulo are nâŋgân. Dâ ye âmâ niŋaelân gâtŋe? Keiyeŋe bo nâŋgân.” dâep. ¹⁶Hain dâmbô luâk kautŋe gulip agep arekŋe kârikŋe akmâ nanaŋ are yengum watyekmâ sâŋgumyeŋe are mem duwatmâ panyengim yengum mem siâ siâ ketuguyekto gilâm kauŋmâ emelanba sopanmâ hâk peke bâlâk gem

ariyi. ¹⁷Akto aregât den pat arekne sambelem arimbo Yuda luâk akto Yuda luâk bo manmai arekne nângâm hamep akmâ mali. Hain akmâ Yesugât kotne mem agali. ¹⁸Akto Yesugât kâmolân gâtne dondâne Paulogâlân togom wan me wan bâlene mem mali are makmâ miawagi. ¹⁹Akto emelâk kulem mem mali yâkne gulam sait kârik aregât kulem esenpe are hârogâk mem miawakmâ sombeimân katmâ mendugum oyanbiâ ten tausen kina arekne puligoyigât dop hainare agep. Hain akmâ kâlâp katmâ ombiâ om bo agep. ²⁰Om bo akto ain Humogât den are maganji goanji akbiâ den arekne kârikne akto luâk âmbâle hârokne penâyengimbiâ sambelem ariyi, aregât luâk âmbâle dondânde den pat are nângâyi.

²¹Hain akmâ metembiâ Pauloje Makedonia akto Akaia hân are ewangim Yerusalem kepian ariwerâm hin dâep, “Nâ Yerusalem kepian âgâm âmâ arewa Roma kepian ariwian.” ²²Hain dâm ariwerâm akmâ luâk lâuwâ kotyetne Timoteo akto Erasto arekne tângoyiat are huŋgun yetkimbo Makedonia hânângen ariyat. Dâ ikiŋe âmâ Asia hânân bâlensiân malep.

Epeso kepian gâtnde kot kamboŋmâk konli.

²³Akto sop ain Epeso kepian gâtnde Yesu Humo yâkgât kâmot yengâlân umatne bâlene miawak yengiepe aregât keiŋe hin. ²⁴Luâk siâ kotne Demetrio arekne anji goanji hin ketugum malep. Kât siâ kotne siliwa are mem lâpioyene kotne Atemesi yâkgât opmân kâmbokne humo aregât otnepe bâlensiâ ketuguminep. Akto Demetrioŋe otnepe bâlensiâ ketugu yekto kepia ambolupne akto lombo togo togoŋande are puligombiâ puli humo are mem âi luâk akto galalupne oyanmâ yengim malep. ²⁵Akto Demetrioŋe âi luâk bikne mem menduguyekmâ hin dâm makyengiepe, “Galalupne, Atemesigât opmân otnepe ketugum arewa puli humo mem miawakmaen are nângâi. ²⁶Akto luâk siâ togo malep kotne Paulo yâkgât keiŋe ekmâ nângâmai. Yâk âmâ Asia hânân gâtne akto Asia hân aregât kepia kautne Epeso aregât ambolupne biwiyenân gem hin dâm makyengimape, “Luâkne hanyenân nângâm lâpio wan me wangât otnepe ketugumai are bunne bo.” ²⁷Hain dâmbo âinenne bunne bo akmap are nângâre umatne aktâp. Akto are konok bo. Asia hânân gâtne akto hân siân gâtne dondâne Atemesigât den lokom maliŋe den are hepunmâ siâgâlân arimbiâ aregât yâkgât opmân are gao gao dâgâmbo kotne gembo nângâre bâliâp.” dâep.

²⁸Demetrioŋe hain dâm makyengimbo biwiyene kâlâp akto kamboŋmâ hin dâyi, “Epeso luâk nengât Atemesi ire humo âlepne dondâ.” ²⁹Kot kamboŋ konmâ hain dâmbiâ kepia ambolupne hârogâk biwiyene kâlâp akto mendugum olowâk arim Makedoniagât luâk lâuwâ Paulo olop gayi are kotyetne Gaio akto Aristako yâk mem oloŋ yelekmâ arim kepia

sombeimân menduguyelegi. ³⁰ Akto Pauloŋe aregât nângâm yâk yengâlân ariwerâm akto Yesugât kâmotŋe mem guguwâi dâm gangerâyî. ³¹ Akto luâk humomo Paulogât galalupŋe ain mali arekŋe yâk yengâlân bo ariâk dâm makmâ hârem den katbiâ Paulogâlân ariep. ³² Akto luâk arekŋe sombeim humoân mendugumbiâ ain gâtŋe bikŋande keiŋe wangât aktâi dâm nângâwerâmbiâ bo agep. Aregât den humo akbiâ gembo âgâambo akmâ âmâ hanâk hanâk akmâ gulip milip agi. ³³ Luâk arekŋe hain akmâ manbiâ aregât Yuda luâkŋe galayeŋe siâ kotŋe Alesande are maganbiâ kâmot humo are hutyeŋân kinmâ bânŋande koratyengum den aregât makmâ hâre yengiwêrâm agep. ³⁴ Makmâ hâre yengiwêrâm akto luâk are ekmâ nângâm, “Luâk ire âmâ Yuda yengâlân gâtŋe arekŋe agatmâ kindâp.” hain dâm âmâ emelâk magi are hainâk makmâ ge tatmâ nângâm hin dâm kamboŋi, “Epeso luâk nengât Atemesi are humo âlepŋe dondâ.” dâm kamboŋi. ³⁵ Hain dâmbiâ sop kâlep akto âmâ kaunsoligât âi meme yâkŋe denyeŋe are hâkokom korat yengumbo den hepunbiâ hin dâm makyengiep, “Maktere nângâŋet. Epeso kepia ambolupŋe nenŋeak Atemesigât opmân are akto yâkgât kât kâmbokŋe humo himbimânba giep are damunŋe akmâ manmaen. Aregât keiŋe luâk âmbâle hânŋe hânŋe mandâi are hârokŋe nângâi. ³⁶ Luâk siâŋe aregât den mem ge katbiapgât dopŋe bo tatâp. Aregât wan me wan bâleŋe hanâk aktâi aregât biwiyeŋe geâk. ³⁷ Luâk meyelekmâ gai arekŋe lâpio yeŋaet opmânân âgâm kâmbu bo meyiat. Akto Atemesigât bâleŋe bo dâm maganŋiyiat. Hain bo akbela ina yeŋe hanâk mem oloŋyelekmâ togoâi. ³⁸ Demetrio akto galalupŋande luâk siâgât nângâmbiâ bâliâp. Akto den heŋgemgoweren dâmbiâ aregât kakŋân kiap den nângâ yengimapgât sopŋe ewumâk akto arim yâkgâlân makmâ miawakbai. ³⁹ Gârâmâ yengât den siâ tatâp. Akto âmâ kepia ire damunlupyeŋe yâk yengâlân mem ariwai. ⁴⁰ Uŋak iregât den makbiâ biwiyeŋe bâliâp aregât bugâ ire miawakberâm aktâp. Aregât luâk humo tâmbâ arekŋe nângâm âmâ sân sân mendo wan me wan agaŋdenŋe nângâambo âmâ ârândânŋ akbiap aregât dop bo tatâp.” dâep. ⁴¹ Kaunsoligât âi meme yâkŋe hain dâmbiâ nângâmbiâ ârândânŋ akto awam akmâ ariyi.

Paulo yâk Makedonia hânân arim arewa Akaia hânân ariep.

20 ¹ Den humo miawagep are bo akto Pauloŋe Yesugât kâmot mendugu yekmâ biwiyeŋe Yesugâlânâk arim kilâk dâm makyengim hepunyekmâ Makedonia hânân togoep. ² Hân ain togom Yesugât kâmotŋe manmâ ariyi yâk yengâlân togom den kârikŋe makyengim hepun yekmâ kepia siân togo hainâk hainâk akmâ manmâ ainba Girik hânân togo penâniŋep. ³ Mando dewutâ âlâwu bo akto Siria hânân ariwerâm haru ginŋân gem waŋgan âgâwerâm akto âmâ Yuda luâk bikŋande gasa agaŋmâ komberâm akbiâ yekmâ nângânâ purik katmâ Makedonia hânân ariwerâm agep. ⁴ Akto luâk yâk olop ariyi

kotyen̄e hin. Berea kepia amboŋe siâ kotŋe Sopate yâk Piro nanŋe, akto Tesalonike kepiān gâtŋe kotyeten̄e Aristako akto Sekundo, akto Derebe kepia amboŋe kotŋe Gaio, akto Timoteo, akto Asia hânân gâtŋe siâ kotŋe Tikiko, akto Tropimo. ⁵Yâkŋe soŋ hepun nelekmâ arim Troa kepiān arim ain Paulo net lâmnetkuyi. ⁶Arim lâmnetkumbiâ sot bo kaulemap aregât sopŋe bo akto net Pilipi kepia are hepunmâ waŋŋan âgâetŋe menelekmâ arim mando hilâm momerâk bo akto arim katneleko Troa kepiān âgâm penâyenŋiyiot. Penâyenŋietŋe olop mandenŋe hilâm nâmbulân lâuwâ bo agep.

Pauloŋe Troa kepiān luâk sigan siâ moep are momoŋânba mem agalep.

⁷Sot om munditmâ ligim nemberâm Sarere hândâkŋân menduguyion. Akto Pauloŋe emet hauŋdo ariwian dâm aregât Anutugât den makyenŋim kindo hândâk tânâmŋe agep. ⁸Akto emet kâleŋe siân âgâm menduguyegion. Akto emet are dewatim kakŋân kakŋân âlâwu ketuguyi ain kemdâ sagom katbiâ om kilep. ⁹Akto Pauloŋe den makyenŋim kindo sop kâlep akto nanaŋ siâ kotŋe Eutiko arekŋe Paulogât den are nânŋâm tatmâ seru meme lapanŋân tatmâ dewunŋe asiŋ akto bam gutmâ taleine seru meme are kakŋânba ge kinmâ miwindik ageine ge kondo mom yiep. ¹⁰Hain akto Pauloŋe gem nanaŋ are mem maŋŋanmâ kinmâ hin dâm maknengiep, “Bo indenŋet. Biwiŋe golâk yendâp.” dâep. ¹¹Hain dâmbo emet kâlegen âgâm sot ligim munditmâ nem Yesugât den dâm maganŋi goanŋi akbiâ emet hauŋep. Emet hauŋdo hepunyekmâ ariep. ¹²Arimbo nanaŋ momoŋânba agalep are kewugum emetŋân âgâmbiâ kambiamyenŋe âlepŋe agep.

Pauloŋe Troa kipia hepunmâ Milete kipian ariep.

¹³Akto Pauloŋe dâmbo nenŋe hepunakmâ bikŋande waŋŋan âgâm Aso kipian ariyion. Dâ ikiŋe âmâ kei hân haru hâlânŋmâ Aso kipian ariep. ¹⁴Arim âgâmbō penianŋim olowâk Mitile kipian ariwerâm waŋŋan âgâenŋe menenekmâ ariep. ¹⁵Arim âmâ yem kindenŋe hauŋdo lâuwâŋe Kio hân haru tânâmŋân talep ain gem kindenŋe hauŋdo âlâwuŋân Samo hân haru tânâmŋân talep ain arim penianŋim yogan talion. Arewa arim imbâtŋân Milete kipian ariyion. ¹⁶Akto ain Anutugât Heakŋande ulik gulik kakyenŋân giep, aregât hombaŋ ain tâlâguep. Aregât Paulo Yerusalem kipian dowâk ariwerâm agep. Aregât arewa arim Epeso kipian arim mandenŋe sop kâlep akbop dâm Epeso kipia ewanŋim Milete kipian tâŋâk ariyion.

Pauloŋe Epeso kipia ambolupŋe makyenŋiep.

¹⁷Pauloŋe Milete kipian arim waŋŋanba sopanmâ gem luâk siâ huŋgun aŋdo Epeso kipian arim Yesugât kâmotlupŋe are yenŋât damunlupyenŋe

kewugu yekto togoyi. ¹⁸Togombiâ Paulone den hin dâm makyengiep, “Galama, nâ Asia hân humoân iren pup pup yengâlân manmâ âmâ âi keiņe katmâ mem gan aregât keiņânbak nângâi. ¹⁹Akto nâņe nune hâkne bo mem agalân. Yân indemâk manmâ Humogât hoņ bawa malân. Akto Yuda luâkņe gala bo akniņmâ nuguwerâm mem siâ siâ ketugunekbiâ hâk hilâlâm kakņân malân. ²⁰Hain akmâ manmâ Yesugât keiņe are bo tigire talep. Ye âlepņe manņet dâm Yesugât keiņe are makyengiwerâm kipiaņe kipiaņe arim sombeimân me emetyeņân âgâm makyengim malân. ²¹Haingât Yuda luâk akto Yuda luâk bo manmai are yengâlân arim den dâtâņe hin makyengim malân, agak memeyeņe bâleņe Anutugâlân makmâ miawakmâ biwiyeņe Humo Yesu Kristogâlân katņet. ²²Akto uņak ire âmâ Anutugât Heakņande hâwâtneko yâkgât denņe lokom Yerusalem kipian ariwerâm aktân. Indâņân ariwerân âmâ wan me wan gain gain hinare are miawak niņbiap are bo nâņgâm hengemgoân. ²³Hain akto Anutugât Heakņande damunne akmâ makniņdo kipia ârândâņ togore kala busi kâlegen kat nekberâm me bâleņe siâ siâ akniņberâm akbiâ are nâņgân. ²⁴Gârâmâ bâleņe siâ siâ akniņbiâ mombian aregât nâņgâre owâiņe aktâp. Aregât Yesuņe âi ire dâm hârem niņep ire konok mem manbaen. Akto iregât konok biwine humo yemap. Aregât dopņe hin. Anutuņe ukennaet akmâ luâk hârok damun nenņe akberâm aktâp aregât den pat âlepņe are makyengim manbian. Âi are konok mem hengemgom kinbian, hain nâņgâm aregât konok biwine humo yemap. ²⁵Akto ire maktere nâņgâņet. Anutuņe damun nenņe akberâm aktâp aregât nâņe den pat âlepņe are makyengim hutyeņân mandere nekmai. Gârâmâ arire kakņân lâuwâņe bo nekbai. ²⁶⁻²⁷Nâ Anutuņe nekto ârândâņ akmapgât yu makbe. Nâ Anutugât den hârok hamep bâlâk makyengire nâņgâyi. Aregât uņak ondop pâronġât makyengire nâņgâņet. Siâ hilip agumbo dosaņe nâņgâlân bo tatbiap. ²⁸Ye han biwi golâ manbi. Hain manmâ Anutuņe luâk âmbâle bikņe gilâmņande puliyegep are damunyeņe akbi. Akto Anutugât Heakņande Yesugât kâmot are yengât pat dâm makyengiep aregât damunyeņe akmâ manbi. ²⁹Nâ hin nâņgân. Nâņe hepunyekmâ arire âmâ haminân luâk bikenba pugaiya hain arekņe yengâlân togom luâk âmbâle yoņâk bâleņe akņet dâm hâwât yekbai. ³⁰Aregât dop akmâ yengâlân bikņande heyengim biwiyeņe nengâlân katmâ Yesu hepunņet dâm oloņyekmâ hilip yenguwai. ³¹Aregât han biwi golâ manbi. Akto den ire mem biwiyeņân katbiâ talâk. Nâņe hâk hilâlâm kakņân manmâ hândâk hilâm Anutugât keiņe dâm hârok mendugum makyengiman. Akto siâ ikiņeâk ikiņeâk dewunņe tuņe olowâk makyengim manmâ gare hombaņ âlâwu bo aktâp. ³²Akto uņak Anutuņe damunyeņe aktâpgât han kalemņe denân katyekmâ ariwerân. Anutuņe ikiņe ukennaet akmâ damunyeņe akberâm aktâp aregât nâņgâmbiâ biwiyeņe bo umatņe akbiâp. Akto biwiyeņe Yesugât katmâ manbiâ yâkņe yengât nâņgâm meme akyengimbo manman

kâriknaet pat yengiep are manbai. ³³Nâ puli sikumgât makmâ egâlian bo akyengiân. ³⁴Nâ nune akto luâklupne nenjaet wan me wan bâlensiâ bâte irekne mângire miawaknengiep a nângâmai aten. ³⁵Nâ wan me wan keiŋe katyengiân akmâ âi kârikneâk mem umburuk mamburuk yâk kalemgom yengiwiangât aregât dâp gai tâlim hekatyengiân. Aregât yeŋe areâk tâlim Kembu Yesuŋe den hin magep are nângâwi, galalupyeŋande yengimbiâ âlepŋe aktâp gârâmâ yeŋe yâk yengimbiâ âmâ âlepŋe dondâ aktâp.” dâep.

³⁶Pauloŋe den hain dâambo kângombiâ Humo konmâ ulilaŋep.

³⁷Ulilaŋdo âi girâp akmâ indem lokom maŋganli. Hain akbiâ den hin dâm makyengiep, ³⁸“Ariwian iregât kakŋân lâuwâŋe bo purik katbian.” dâambo aregât nângâm biwiyeŋe umatŋe agep. Hain akbiâ hepun yekmâ waŋgan âgâep.

Pauloŋe Yerusalem kipian purik katmâ ariwerâm ariep.

21 ¹Akto nenŋe hepunmâ hân siâ haru tânâmŋân talep kotŋe Ko ain tâŋâk ariyion. Arim yem kindenŋe hauŋdo arewa arim haru tânâmŋân hân siâ talep kotŋe Rodo ain arim waŋga hepunmâ Patara kipian ariyion. ²Ain arim waŋga Poinike hân ain ariwerâm akto are mem miawakmâ âmâ âgâenŋe menenekmâ ariep. ³Arimbo dewun nenŋe indâgen panmâ hân siâ haru tânâmŋân tato egion are kotŋe Kipiro. Ekmâ yânâk kanegen tato ewangim ariyion. Arim Siria hânân kipia siâ talep kotŋe Tiro are haru ginŋân talep ain ariyion. Arim waŋga are hepunmâ arienŋe kipia ambolupŋande gam waŋganba ito siâ siâ are lândem katbiâ giep. ⁴Akto nenŋe kipian âgâm Yesugât kâmotlupŋe mem miawak yekmâ yâk olop mandenŋe hilâm nâmbulân lâuwâ bo agep. Akto hilâm are hutŋân sop siâ Anutugât Heakŋande makyengimbo aregât Paulo yâk Yerusalem kipian bo ariâk dâm maganji. ⁵Akto waŋga are ariwerâm akto luâk âmbâle nanaŋ lepat hârogâk nen kat nenekberâm kewugu nenekbiâ olowâk haru ginŋân geyion. Gem haru ginŋân tatmâ kâŋgom Anutu ulilaŋion. ⁶Ulilaŋmâ waŋgan bam âgâwerâm aktenŋe maŋgan aknengimbiâ hepun yegion. Akto yâk purik katmâ kipiayenŋân ariyi.

Luâk siâ kotŋe Agabo yâkŋe Paulogât keiŋe makyengiep.

⁷Waŋgan âgâenŋe menenekmâ Tiro kipia are hepunmâ arim Tolemai kipian kat nenekto waŋga hepunmâ kipian âgâm ariyion. Arim âmâ Yesugât kâmot yektenŋe maŋgan nenekbiâ olowâk talion. ⁸Tatmâ sot wan om nem yem kindenŋe hauŋdo hepun yekmâ arewa arim Kaisarea kipian âgâm luâk siâ kotŋe Pilipo Yesu bo nângâ aŋmai areyengâlân arim Yesugât keiŋe makyengim malep are mem miawaktenŋe olowâk malion. Pilipo are emelâk luâk nâmbulân lâuwâ meyekmâ âi dâm hârem yengiyi are yengât hutyeŋân gâtŋe. ⁹Akto baratlupŋe imbât are âmbâi tat tatŋeâk hârok yâkŋe Anutugât den are oyaŋmâ makyengim mali.

¹⁰ Akto yâk olowâk mandenŋe emelâk Yudaia gâtŋe siâŋe Anutugât den dâm miawagep kotŋe Agabo, are nengâlân togoep. ¹¹ Togom Paulogât pânâmba sâŋgum tâkŋe mem hulaŋmâ ikiŋe keiŋe bâtŋe dâgâm mendugum hin dâep, “Anutugât Heakŋande hin dâp, tâk ire amboŋe Yerusalem kipian arimbo Yuda gâtŋe kipia ambolupŋande hin hikom Anutugât keiŋe bo nânŋâi are yengâlân katbai.” ¹² Agaboŋe den hain dâmbo nen akto kipia ambolupŋe nenŋe Paulo Yerusalem kipian bo âgâwen dâm maganŋion. ¹³ Hain dâm maganŋenŋe Paulonŋe hin maknengiep, “Ye wangât indem tatbiâ biwine hiondâp? Hepunŋet. Nâŋe Yesugât akmâ nânŋâm Yerusalem kipian âgâre mem kala busi kâlegen katnekbai aregât hamep bo aktân. Akto are konok bo. Humo Yesugât nânŋâm âmâ âgâre nuguwai aregât hanâk hamep bo aktân.” ¹⁴ Hain dâmbo lâuwâŋe hâwâtâmâ maganŋenŋe nengât den bo nânŋâ nengimbo aregât hin dâyion, “Bâin. Humogât den are kârikŋe agâk are Humogât han.” hain dâyion.

**Paulonŋe Yerusalem kipian arim kipia bikŋe
bikŋe den pat âlepŋe are makyenŋiep.**

¹⁵ Hain dâenŋe manmâ manmâ Yerusalem kipian âgâwerâm aregât ito kârugut kom kilion. ¹⁶ Hain aktenŋe Kaisarea kipia ambolupŋe biwiyeŋe Yesugât kali yâk yengâlânba bikŋande kewugu nenekbiâ ariyion. Arim luâk siâ Kipiro gâtŋe kotŋe Mason yâk ulikŋânâk biwiŋe Yesugât kalepŋât yâkŋât emelan katnenegi. ¹⁷ Akto arewa arim Yerusalem kipian arienŋe âmâ Yesugât kâmot bikŋande penânengim heronŋe aknengimbiâ ain maŋgan akmâ olowâk talion. ¹⁸ Tatmâ yem kindenŋe hauŋdo Paulonŋe oloŋ nenekto Yakopogât emelan âgâyion. Ain âgâenŋe Yesugât kâmot yâk yengât damunlupyenŋe hârokŋe togom penânengiyi. ¹⁹ Togom penânengimbiâ Paulonŋe maŋganyekmâ Anutuŋe meme agaŋdo Yuda bo manmai are yengâlân arim wan me wan akyenŋimbo bunŋe agep aregât keiŋânbak den pat makyenŋiep.

Paulonŋe Mosegât den kârikŋe are mem agato ekbiâ ârândân agep.

²⁰ Paulonŋe den pat hain dâm makyenŋim metembo ain tali arekŋe Anutugât kotŋe mem agatmâ Paulo hin dâm maganŋi, “Galanenŋe nânŋât? Yuda luâk âmbâle dondâŋe biwiyeŋe Yesugâlân katmâ mandâi. Yâk hârogâkŋe Mosegât den kârikŋe are kârikŋe akmâ mem agatmai. ²¹ Akto gâŋgât den hin katbiâ togombo nânŋâmai. Yuda luâk âmbâle arekŋe hân siângen arim mandâi are makyenŋim Mosegât den kârikŋe are hepunŋet dâm makyenŋimat. Akto nananlupyenŋe yengât hâkyenŋe bo gâiyenŋinŋet dâm koyenŋimat. Akto Yuda luâk nengât agak meme are hepunŋet dâm makyenŋimat, hain dâm togo makyenŋiyi. ²² Are nânŋâmbiâ bâlimbo âmâ gain gain akbaen? Gâ Yerusalem kipian togoât aregât den pat

nângâwai. ²³Aregât den siâ yu makgiñberen ire akben. Nengâlân gâtje luâk imbât mandâi arekje emelâk Anutugât den kârikje are akbaen dâm makmâ hâreyi. ²⁴Akto gâñe yâk yengâlân dewatim katmâ gala akyengim sumbegât songoñe puligom yengimenâ olowâk sumbe emetjân âgâmbiâ aregât bâin dâm dumutyene hârewi. Hain akbiâ nengâlân gâtje bikñande gekmâ hin dâwai, “Iregât me niñæet den katbiâ togombo nângâyion? Dâ luâk arekje âmâ Mosegât den kârikje are mem agatmâ manmap.” dâwai. Hain dâm gâñgât keige bunje heñgemgowai. ²⁵Hain gârâmâ Yuda luâk âmbâle bo manmai biwiyene Yesugâlân kali arekje lâpio yengât sot omai me songo gilâmdâk hanyene hâremai are bo nemi dâm makmâ hâreyengim den katenje ariep. Akto âmbâle mem hepun hepun bo akbi dâm makmâ hâre yengiyion.” dâyi. ²⁶Hain dâmbiâ Paulo denyene lokom luâk imbât are penâyengiep. Penâyengimbo yem kinbiâ emet hauñdo, “Anutugât dewunñan salek salek manbaen.” dâm aregât purik katmâ sumbe emetjân âgâyi. Âgâmbiâ Pauloñe luâk imbâtje den kârikje aregât pat koyengiyi are bo akbiapgât sop akto sumbe ombaigât sumbe emetgât damunlupje makyengiep.

Pauloñe sumbe emetjân âgâmbiâ mem komberâm agi.

²⁷Hilâm âi meme 7 siâ me siâ manmâ manjetgât magi are bo akberâm akto Pauloñe sumbe opmânân âgâm mando Asia hânân gâtje Yuda luâkñe are ekmâ luâk hârok hanyene mem gulip koyi. Akto hanân gege akyengiyi. ²⁸Hain akmâ Paulo mem konmâ magi, “Wei Israe luâkma, togo tânnengunjet. Luâk irekñe hân ârândân manmâ Yuda luâk nen gasa aknengim den kârikje akto opmânnenje ire makmâ gâlikom manmap. Hain akmâ opmân nenñan Girik luâk oloñ yekto gam opmân kâmbokñe nenje ire gagap mângimai.” dâyi. ²⁹Amâ keñe hin. Paulo Epeso kipian gâtje luâk Tropimo yâk olop kipian bawa gaga akbela yelekmâ nângâm hilipkom magi. Sumbe opmânñan oloñmâ gaep dâm nângâm hilipkoyi. ³⁰Paulogât hain dâmbiâ kipia ambolupje dondâñe pârigim togo sumbe emetjân âgâm menduguyi. Mendugumbiâ luâk bikñande sumbe emetjânba Paulo mem oloñmâ geyi. Mem oloñmâ gembâi sumbe emetje hânji are tigi. ³¹Hânji tigimbâi Paulo mem moâkgât komberâm akbiâ hutyenânba siâñe den kato Roma tembe loko yengât humoyene aregât ariep. Akto den kalep are hin, “Yerusalem kipia ambolupje hârokñe bugâ komberâm mendugumbiâ kuk humo miawaktâp.” ³²Den hain dâmbiâ tembe loko yengât humoyene arekñe nângâm tembe loko gegeñe âgâ âgâñe hârok meyekmâ sumbe emetjân togombiâ luâk kâmot humo arekñe yekmâ hamep akmâ Paulo hepunbiâ talep. ³³Hepunbiâ tato tembe loko humoyene arekñe Paulogâlân togom tembe lokolupyeñe hin makyengiep, “Luâk ire mem tâk kârikñe lâuwâ arekñe båtje bip bip hikom kala busi kâlegen katjet.” dâmbiâ are akberâm akbiâ hin dâep,

“Luâk ire wânân gâtŋe. Akto gain gain akto biwiyenŋe bâliâp?” dâep.

³⁴Hain dâmbô yeŋeâk purik gurik akmâ maganŋimbiâ den gulip milip agep. Den hain akbiâ gulip humo akto den bo nânŋâm heŋgemgom tembe loko makyenŋimbo mem kiap yeŋgât emetyenân ariwerâm agi. ³⁵⁻³⁶Mem oloŋmâ arim tirekŋânba âgâwerâm akbiâ luâk bikŋande gulip milip akmâ dâp tigim kârikŋeâk konmâ hin dâyi, “Luâk are moâkŋât kone.” dâyi. Hain dâmbiâ tembe lokoŋe Paulo kombâirâm mem agatmâ kambeyenân katmâ lokom emet kâlegen âgâwerâm agi.

³⁷Hain akbiâ tembe lokoŋe wârakmâ Paulo lokom âgâm dawalaunân katbiâ Pauloŋe tembe lokoyenŋât humoyenŋe are Girik denân aikoep, “Den siâ makŋiŋberâm aktân.” dâmbô tembe lokoyenŋât humoyenŋe arekŋe hin dâep, “Ai, gâ Girik den nânŋâmat mon? ³⁸Ulikŋân Aigita gâtŋe siâ bugâ komberâm ikiŋe tembe lokolupŋe 4,000 meyekto hân kamitŋânŋen ariyi aregât nânŋe gâ yâk dân. Akto gâ hinŋe Girik den makniŋmenâ nânŋâm, “O luâk ire âmâ Aigita gâtŋe bo.” dân.” dâep. ³⁹Hain dâmbô Pauloŋe hin dâm maganŋep, “Nâmâ Yuda luâk, Kilikia hân Taso kipia humo aregât amboŋe. Nâ nânŋâ niŋmenâ luâk kâmot humo ire den siâ makyenŋiwe.” dâep. ⁴⁰Hain dâmbô âlepŋe dâmbô Pauloŋe tirek kakŋânba kinmâ bātŋe pando den nânŋâgâmbiâ Yuda yeŋgât denân makyenŋiep.

Pauloŋe ikiŋe keiŋe makyenŋiep.

22 ¹Pauloŋe Yuda yeŋgât denân hin dâm makyenŋiep, “Galalupne akto humomolupne nune keine makyenŋire nânŋâŋet.” ²Hain dâm Yuda yeŋgât denân makto luâk tali arekŋe nânŋâm nengât den nânŋâmap dâm yân tatmâ nânŋâm ariyi.

³Hain akbiâ lâuwâŋe totokomâk hin dâm makyenŋiep, “Nâ Yuda luâk Kilikia hân Taso kipia tatâp ain miawagân. Akto nânŋâ nânŋâ emetŋe kipia in katnekbiâ malân. Akto Gamalie yâkŋe âmâ Anutugât den ligim makniŋdo yâk olop maliot. Akto bâŋinenŋe Moseŋe den kârikŋe katnengiep are hârok nânŋâm meteân. Akto uŋak ire yeŋe aktâi nânŋe hainâk agân. ⁴Hain akmâ biwine Anutugâlân katmâ ukenŋe kakŋân manmâ âmâ kârikŋe agân. Hain akmâ Yesugât den pat ire bo agâk dâm nânŋe Yesugât kâmotlupŋe hârok moŋet dâm bâlene siâ siâ akyenŋim manmâ luâk âmbâle dondâ yeŋgum meyekmâ arim kala busi kâlegen katyektere tali. Nânŋe hain akyenŋim malân. ⁵Akto sumbe kat kat luâk are yeŋgât humomolupyeŋe akto areyeŋgât luâk kautŋe yâkŋe nânŋâmbiâ bunŋe aktâp. Akto yâkŋe âmâ Yuda luâk galalupŋe Damasko kipian mali are yeŋgât kulem esenŋe siâ niŋmâ hin dâm makniŋmâ huŋgun niŋbiâ mem ariân, “Gânŋe luâk âmbâle biwiyenŋe Yesugâlân katmâ mandâi are meyekberâm Damasko kipian arim mem miawakyekmâ galalupyeŋe kulem esenŋe ire yeŋgimenâ ekbiâ bâtyenân hikom Yerusalem kipia iren meyekmâ togowen.” dâyi.

⁶Hain dâm kulem esenje are niñbiâ arire Damasko kipia are tâlâgumbo dewutâ kârikne pando himbimânba dewutâ pagaleje humo siliñ siliñ dâm erânegep. ⁷Erânekto hânân ge kângom yendere himbimânba den hin dâm makniñep, “Saulo, Saulo, gâ wangât nugum watnekmâ mandât?” dâmba ⁸hin dân, “Humo, gâ niñe?” dâre hin makniñep, “Nâ nugum wat nekmâ manmat. Nâ Yesu Nasarete kipian gâtne.” ⁹Hain dâmba luâk nâ olop mali arekne pagaleje are egi. Dâ den makniñep are âmâ bo nâñgâyi. ¹⁰Akto nâ hin dâm aikoân, “Humo wan me wan akbian aregât makniñmenâ lokowian.” dâre hin makniñep, “Agatmâ Damasko kipian arimenâ siâne nâ wan makmâ hâregiñân are akmâ manben dâm makgiñbiap.” dâep. ¹¹Hain dâmba pagaleje siliñ dâm hâknânâk erâmba agatmâ ekberâre dewunne hâwilip akto menekmâ Damasko kipian ariyi.

¹²Akto hilâm siân Yesugât kâmolân gâtne luâk siâ malep kotne Anania arekne Anutu mañganmâ manmâ Mosegât den kârikne are lokom mando Yuda luâk Damasko kipian mali arekne nâñgâmbiâ ârândân agep. ¹³Akto Ananiañe nâñgâlân togom hin dâm makniñep, “Galane Saulo, dewunge pagalemba emet ek.” dâmba ainâk dewunne pagalemba luâk are egân. ¹⁴Ektene hin dâm makniñep, “Nengât bâgilupnenne yâk yengât Anutune keñe makmâ hekatgiñmâ ârândân manman Amboñe ekmâ lauñânba den nâñgâwendâm mem kepilâ gegep. ¹⁵Akto gâ siâ me siâ ekmâ nâñgâen aregât pat hân ârândân luâk makyengim ariwen. ¹⁶Aregât wangât yân yem tatât? Agatmâ Yesugât kotne konmâ kinmenâ tu puli giñdere dosage bo akgiñâk.” dâm makniñep.

¹⁷Hain akto Yerusalem kipian purik katmâ arim sumbe emetñân âgâm Anutu magañmâ tatere âmâ biwine purik kato Yesu Humoñe miawak niñdo egân. ¹⁸Ektene hin dâm makniñep, “Kipia ire ambolupñande nâñgât den makmat are hâkân akmaigât dowâk gem kipian inba yân gem ari.” ¹⁹Hain dâmba hin magañân, “Humo maktere nâñgâ. Nâñe luâk âmbâle biwiyeñe gâñgâlânâk kali are den opmânñe opmânñe meyekmâ âgâm bugâne yengum malân. ²⁰Akto Stepanoñe gâñgât keige makyengiwerâm akto ain konerâm sâñgum kâkâlep kâkâlep yeñe are hulañmâ mendugum katbiâ nâñe damunñe kindere âmâ kombiâ mondo nâñgâre ârândân agep, aregât patne nâñgâm meteyi.” ²¹Hain dâre Yesu humoñe hin dâm makniñep, “Huñgun giñdere Yuda bo manmai are yengâlân ari.” dâm makniñep.” dâep.

Paulo bugâne komberâm agi.

²²Paulo hain dâm mando luâk bikñande ondopyeñe katbiâ ainâk Pauloñe Yuda bo manmai are yengâlân ariwian dâm makyengimbo ainâk den humoâk akmâ kârikneâk kamboñmâ magañgim hin dâyi, “Luâk bâleñe arekne hain dâmba nâñgâenñe bâliâp aregât moâkgât mem

arim korjet.” dâyi. ²³Hain dâm den gilingon galangon akbiâ gulip humo agep. Akto sângum kâkâlep yeje are hulanmâ mendugum nukum paŋ paŋgombiâ nukum humo agalep. ²⁴Hain akbiâ aregât tembe lokoyengât humoyenande makto tembe lokolupenande Paulo mem emet kâlegen âgâyi. Akto luâk humo arekŋe, “Gain gaingât akmâ biwiyenân tuk tuk ewuyektâp aregât keiŋe makmâ miawakto nâŋgâwegât handomŋe oreŋet.” dâm makyenŋiep. ²⁵Hain dâm makyenŋimbo keiŋe bânŋe hikom mendugum katbiâ Pauloŋe tembe lokoyengât humoyeŋe are hin dâm maganep, “Nâ Roma luâk hinare aregât keine bo ekmâ âmâ orenekbiâ ârândân bo aktâp.” ²⁶dâmbo tembe lokoyengât humoyeŋe arekŋe luâk humoyeŋe dondâ aregâlân arim hin dâep, “Luâk are amâ Roma luâk bunŋe aregât gain gain akne?” dâmbo ²⁷luâk kautŋe arekŋe Paulogâlân arim hin dâm aikoeŋ, “Bunŋe, gâ Roma luâk?” dâmbo Pauloŋe, “Ao.” dâep. ²⁸Hain dâmbo hin dâm maganep, “Nâ luâk yânŋe, Roma yeŋgât humomolupyenŋe puli humo yeŋgim âmâ Roma luâk hainare agân.” dâep. Luâk kautŋe arekŋe hain dâmbo Pauloŋe hin dâep, “Nâmâ memenande menekto âmâ Roma luâk hainare agân.” dâep. ²⁹Hain dâmbo ainâk tembe loko arekŋe sân sân mem oloŋ akmâ arim kili. Akto luâk kautŋe arekŋe den are nâŋgâm sân sân mem hin dâep, “Luâk ire Roma luâk ina nâŋe keiŋe bo nâŋgâm kala busi kâlegen mem katŋet dâre katâi arekŋe ârândân bo aktâp.” dâep.

³⁰Hain dâm nâŋgâmbo umatŋe humo akto emet haunŋo tembe loko yeŋgât kautŋe agep arekŋe Yuda luâkŋe wangât dâm Paulogât nâŋgâm bâliaŋi dâm aregât keiŋe nâŋgâwerâm sumbe kat kat luâk humomolupyenŋe akto Yuda yeŋgât luâk kautŋe areyeŋgât makto hârogâk menduguyi. Mendugumbiâ tâk hulanmâ Paulo kewugumbiâ âgâm dewunyenân kato kilep.

**Pauloŋe Yuda yeŋgât humomolupyenŋe yeŋgâlân
arim den makyenŋimbo potalagi.**

23 ¹Pauloŋe dewunyenân kinmâ Yuda humomolupyenŋe tâŋâk yekmâ hin dâm makyenŋiep, “Galalupne, nâŋe Anutugât dewunŋân biwi salek manmâ gare sop yu aktâp.” ²Hain dâmbo sumbe kat kat luâk areyeŋgât damun humo siâ malep kotŋe Anania arekŋe Paulogât enemŋân luâk kili are hin dâm makyenŋiep, “Yeŋe ondopŋe hogoŋet.” dâmbo Pauloŋe hin dâm maganep, ³“Ai, kautge kârikŋe. Anutunŋe hâmbâi guguwiap. Gâ bia motmot hinare hâkge âlepŋe tato biwige hambuep. Gâŋe Mose akto bâgilupnenŋande den kulemgoyi are lokom aregât makmâ hâre niŋberâm aktât. Are âmâ gâŋe den kârikŋe kulemgoyi are hâkân akmâ den are loŋgaim ondopne hogoŋetgât makyenŋiât.” dâep. ⁴Hain dâmbo luâk enemŋân kili arekŋe hin dâyi, “Wei, Anutugât sumbe kat kat luâk are yeŋgât damun humo are yâkgât

wangât hain dâm maktât?” dâyi. ⁵Hain dâmbiâ Paulone hin dâep, “Galalupne, Moseje den kulempoep are hin. Kâmot mandâi are yengât damunlupyeje yengât den bâleje bo makbei dâm kulempoyi are nângâm manman. Aregât sumbe kat kat luâk are yengât humoyeje yâkgât makniñbiâ nângân dâine are bo makbom.”

⁶Hain dâm yekto luâk bikje âmâ Sadukaio luâk momoñânba bo agatbaen dâmai. Dâ bikje âmâ Parisaio luâk arekje âmâ momoñânba agatbaen dâmai Paulo are nângâm hejgemgoepgât agatmâ hin dâm kamboñmâ makyengjep, “Galalupne, nâmâ Parisaio yengât kâmolân gâtje. Akto ewene bâgine âkâ hainâk Parisaio luâk mali. Akto nenje momoñânba agatbaen are nângâmaen den pat are makyengim manman, keine aregât denân katnektâi.” dâep. ⁷Paulone den hain dâmbo Parisaio akto Sadukaio mendugum yeyi arekje den humo akmâ hutyeñân potat potat miawagep. Hain akmâ biwiyeye hiuñep. ⁸Akto Sadukaio luâkje âmâ den âlâwu hin dâmai. Nen momoñânba agatbaengât dopje bo tatâp dâmai. Akto ajele are akto sinduk baniara bâleje aregât bunje bo mandâi dâmai. Dâ parisaiio amâ a hârok nângâmbiâ bunje akmap. ⁹Aregât akmâ potalakmâ den kakñân hogoañgiyi. Hain akmâ arimbiâ Parisaio luâk yengât kâmolân gâtje Mosegât den kârikje makmâ kepigi bikñande agatmâ kinmâ den umatje hin dâyi, “Nenje luâk iregât nângâenneje dosañe bo aktâp. Gârâmâ ajele me sinduk baniara siâñe den are magañep mon? Aregât siâ bo makberen.” ¹⁰Hain dâmbiâ biwiyeye kâlâp bâleje akto Sadukaio akto Parisaio kâmot lâuwâ arekje gasa agañgimbiâ tembe lokoyengât humoyeje arekje Paulo mem kom hâk hilâlâm wañbâi dâm aregât hamep akmâ hutyeñânba gem Paulo mem kewugum emetyeñân ariyi.

¹¹Akto emet dâgâmbo Humone Paulo miawagañmâ hin dâm magañep, “Biwigande nângâmâk tatmâ manben. Akto nângât keine makmenâ Yerusalem kipia ambolupñande nângâi hainâk Roma kipian arim nângât keine makyengimenâ nângâwai.” dâep.

Yuda luâk bikñande Paulo komberâm aregât den agi.

¹²⁻¹³Emet haupdo Yuda luâk bikñande luâk lâuwâ yetgât kei bât yetje hârok hain arekje biwi konok akmâ hin dâyi, “Tu sot bâlâk manmâ Paulo kondenje mondo aregât kakñân âmâ tu sot nembaen.” hain dâm magañgi goañgi agi. ¹⁴Akto luâk arekje sumbe kat kat luâk yengât damunyeje akto are yengât damun humomo mali are yengâlân arim makmâ miawakmâ hin dâm makyengiyi, “Nen tu sot bâlâk manmâ âgâm Paulo kondenje mondo aregât kakñân âmâ tu sot nembaen aregât den kârikje magañgien. ¹⁵Den hain hikoen gârâmâ aregât yeje den ire hin dâm katbiâ Roma yengât tembe loko humoyeñaelân ariâk, “Gâñe dâmenâ Paulo are mem nengâlân katbiâ togombo yâkgât den are lâuwâñe

hejngemgowaen.” hain dâm hianjgimbiâ denyenê nânġâm Paulo kato kewugum togombiâ nenġe dâwân tenġâ kindenġe togombo kombaen.” dâyi.

Paulogât begâtġande bugâgât den makmâ miawagep.

¹⁶Den hain dâm maganġimbiâ Paulogât begâtġande den are nânġâep. Nânġâm ainâk tembe loko yenġât emelan âġâm aniġe maganġep.

¹⁷Maganġo Paulone tembe loko yenġât damun siâ hin dâm maganġep, “Nanaġ ire mem humogaelân arimenâ yâkġe den siâ mem togoâp are maganġâk.” dâep. ¹⁸Hain dâmbo humoġaelân mem arim hin dâep, “Paulo kala busi emet kâlegen tatmap arekġe nanaġ irekġe den siâ makġiġberâpġât kewugum âġâ dâmbo ġânġâlân yu kewugum togoân.”

¹⁹Hain dâmbo tembe lokoyenġât humoyenġe arekġe nanaġ are yoġâk mem ba emet kom hâre hârenġangen katmâ hin aikoep, “Wan denġe makniġberâm aktât?” dâep. ²⁰Hain dâmbo Paulogât begâtġe arekġe hin dâep, “Yuda luâk areyenġât humomolupyenġande yoġâk den katbiâ ġânġâlân togowiap. Amâ Paulo togombo konerâm areġât hejġiġberâm akmâ hin dâwai, “Paulo hutnenġân mem katbiâ kinmâ keiġe makmâ hejngemgombo ekbaen.” dâm hejġiġbai. ²¹Makġiġbiâ âmâ denyenġe bo nânġâwen. Luâk lâuwâ yetġât kei bât yetġe hârok me gain hain arekġe tenġâ kinmâ Paulo kondenġe moâk dâm den aktâi. Akto, “Sot bo nem yân manmâ âġâm Paulo kondenġe mondo areġât kakġân âmâ sot nembraen.” hain dâm maganġi goanġi aktâi. Hain akmâ hinġe âmâ ġânġât dengât lâmgom mandâi.” dâep. ²²Paulo begâtġande hain dâmbo tembe loko humoyenġe arekġe hin dâep, “Ġâġe den yu nâ makniġdât ire luâk siâ me siâ bo makyenġiwen.” dâm huġġunaġo gem ariep.

**Paulo kombiâ mombop dâm tembe lokoġe
kewugum Kaisarea kipian ariyi.**

²³Tembe lokoyenġât kautġande tembe lokoyenġât humomo lâuwâ mem oloġyelekmâ hin dâm makyetkiep, “Makbela tembe loko tu hânderet akmâ kei hân ariwai akto luâk sewenti akmâ bau luâk soko kakġân ariwai. Akto luâk tu hânderet siânbaġe âmâ soġ soġ mem keiyenġe hân ariwai. Yâkġe Paulo kewugum damungom kinbai. Kinbiâ emet dâġâmbo hândâġġât 9 kilok akto sop ain kipia ire hepunmâ Kaisarea ain ariwai. ²⁴Akto Paulogât bau luâk soko siâ kakġân ariâk dâm are kalaġbiandat. Akto Paulo yeukġân damungom kiap humo kotġe Peliki yâġġâlân mem ariwai.” ²⁵Hain dâm makyetkim kulem esenġe siâ hin dâm kulemgoep,

²⁶“O galane Peliki, âlepġe nanġe ġâ kiap humo den bâlensiâ hin makġiġdere nânġâ. Nâmâ Klaudio Lisia, ġânġât okot âlep nânġâm kulem ire kulemgoân. ²⁷Tembe lokolupnande luâk ire ġânġâlân mem togowerâi are Yuda luâkġe komberâm aktâi. Hain akbiâ nânġe luâk are

Roma luâk hainare are nângâm ²⁸ tembe lokolupne olop arim Yuda yengât hutyejânba mem oloŋion. Akto aregât keiŋe nângâwerâm aregât maktere sumbe kat kat luâk yengât damun humo akto Yuda yengât humomolupyene hârok mendugumbiâ mem arim denân kalân. ²⁹Denân katere denyenânâk den kârikŋe akbiâ âmâ hin nângân. Hain arekŋe mombiapgât dop bo me kala busi kâlegen katbaengât dop bo egân. ³⁰Akto luâk bikŋande tenġâ kinmâ Paulo komberâm akbiâ den are warapŋe nângâm aregât huŋgunaŋdere gâŋgâlân togoâp. Akto Yuda luâkŋe yâkgât denŋe dâwerâm gâŋgât enemgân togowai. Togombiâ âmâ wan me wan akmâ hilipkombo denŋe dâwerâm aktâi aregât aiyengumenâ keiŋe makmâ heŋgemgombiâ nângâwen.” Kulem esenŋe hain dâm kulemgom yetkiep.

³¹Kulem esenŋe are kulemgom yetkimbo denŋe lokom tembe loko olop hândâgân Paulo mem kewugum arim hândâgânâk Antipatri ariyi. ³²Emet hauŋdo tembe loko kei hân ariyi are ainba hepunyekmâ purik katmâ kipiayenân ariyi. Dâ bau luâk soko kakŋân ariyi arekŋeak Paulo kewugum Kaisarea kipian ariyi. ³³Arim kiap kulem esenŋe are waŋmâ Paulo yâkgâlân kali. ³⁴Katbiâ kiapŋe kulem are oyaŋmâ ekmâ Paulo hin dâm maganep, “Gâ kipia wânân gâtŋe?” dâmbu Pauloŋe hin maganep, “Nâ Kilikia hânân gâtŋe.” dâep. ³⁵Hain dâmbu kiap humo arekŋe hin dâep, ‘Denân kat gektâi are togombiâ âmâ gâŋgât den ire nângâwian.’ dâep. Hain dâm tembe lokolupŋe makyengimbo Paulo mem luâk humo siâ kotŋe Herote yâkgât emelan ain katmâ damungom kili.

Yuda luâk arekŋe Kaisarea kipian arim Paulogât hâkŋe tunli agi.

24 ¹Hilâm momerâk bo akto damun siâ kotŋe Anania are akto Yuda luâk yengât humomolupyene bikŋe akto den tânyenguwipgât luâk siâ kotŋe Teatulo yâkŋe Kaisarea kipian gem arim Paulogât hâkŋe tunmâ katmâ magi. ²Maganbiâ kiapŋe makto Paulo gembo Teatuloŋe âgâm Paulogât denŋe dâm kinmâ den aŋgâ hin dâm kiap are maganep, “O luâk humonenŋe Peliki, gâ âlepŋe nanŋe. Gâŋe damun nenŋe akmenâ nen gala konok manmaen. Akto luâk kâmot nengât nângâm damun nenŋe akmenâ agak meme âlepŋeak akmâ ³manmaengât nen hârokŋe nângâ giŋdenŋe âlepŋe akmap. Akto aregât kotge mem agatmaen. ⁴Akto den maktere kâlep akbopgât gâŋe yeukŋe akmâ nângâm yeugeninmenâ den tâlâwâk siâ makbe. ⁵Luâk iregât nângâenŋe dondâ bâlimap. Yâkŋe âmâ emet kakŋe amukŋe manmâ kipianŋe kipianŋe awam ketuguyekmâ Yuda luâk hutnenŋân arim togom nengât biwi kambiam mem bâliakŋet dâm aregât hanân gege akmâ mandâp. Akto Nasarete gâtŋe siâ yâkgât kâmot areyengât humo amâ ire. ⁶Akto nengât den kârikŋe hin makmâ hârenengiep, “Luâk siâŋe sumbe emetŋe bâleŋe agaŋdo âmâ kombiâ mombiap.” den are watmâ Paulo mem denjaet keiŋe nângâne dâenŋe

âmâ 7kiap humo Lisia yâkne kârikne akmâ nengât hutnennânba mem oloņep. 8 Akto gângâlân togoņet dâm aregât makyenġiep. Akto nenġe den makġinġden ire gugak maganġmenâ ikinġe keiņe makġinġdo nânġâm henġemgo.” dâep. 9 Luâk arekne den hain dâmbo Yuda luâk âkâ tângom den areâk makmâ bundâk maktâp dâm wâragi.

Pauloņe ikinġaet keiņe makmâ kiap Piliki maganġep.

10 Akto kiapne den hâuņe mak dâm agatmâ Paulogât hâmerġânâk ekto Pauloņe kiap are hin dâm maganġep, “Gâ kiap kot mem kipia inâk manmenâ hombaņ dondâ bo agep, aregât agak memenenġe are emelâk nânġâm henġemgomat aregât gâ den amboņe aregât heroņe aktângât nunaet makġinġdere nânġâ. 11 Nâ Yerusalem kipian âġâm Anutu maganġmâ sumbe emetġân âġâm manmâ gare hilâm keiân lâuwâ bo aktâp. Akto gâņe aregât nânġâm han lâuwâ akmâ âmâ luâk ire aiņenġumenâ makġinġbiâ nânġâ. 12 Akto sumbe emetġân âġâm malân ain me sombeimân kinmâ den magân ain, me den emetġe siân âġâm manmâ ain luâk siâġât denġe bo koanġân. Akto luâk âmbâle potalakġet dâm hanyenġân bo geân. 13 Luâk irekne hianġim den anġâ hogom togo hâknân katâi. Akto den golâ dondâ gagaiâi gârâmâ luâk irekne den bunġe siâ makġinġbaigât dopġe bo tatâp. 14 Akto den siâ nânġân ire makġinġdere nânġâ. Yesugât dâp irakne are bunġe bo dâm aregât aktâi. Dâ are nânġe nânġâre amâ bunġe aktâp. Hain gârâmâ ulikġân Mose akto Anutugât propetelupġe den kârikne kulemgoyi are nânġâre bunġe agep dâm bâġilupnenġaet Anutu hoņ bawa aġanġman. 15 Dâ yâk âmâ luâk âmbâle âlepġe bâleņe are hârogâk momoņânba agatbaen, dâmai aregât nâkâ hainâk nânġâmâk manman. Akto Anutugât lâmgom han biwi golâk hikom manman. 16 Aregât nâ Anutugât dewunġân akto luâk âmbâle yenġât dewunyenġân dosa bâlâk han biwi kau kau manberâm aregât biwine humo yemap. 17 Akto nânġe Yerusalem kipia hepunmâ biken biken arim maktere hombaņ dondâ bo akto hân aregenba togom galalupġe yenġât nânġâyenġim puli niņi are mem Yerusalem kipian âġâm galalupne umburuk mali are yenġiân. Akto âmâ sumbe emetġe humoân âġâm sumbe oân. 18 Hain akmâ Yuda nengât agak meme siâ tatâp are aktere ârândân ageġgât Anutugât sumbe omberâm âmâ sumbe emetġân âġâm ondere âmâ mem miawak negi. Mem miawak nekbiâ nunagâk kilân. Luâk kâmot humo bo, akto mun humo bo akmâ manman. 19 Hain gârâmâ Yuda luâk bikġande Asia hân hepunmâ togom mali arekne nâ denân katnektâi ireyenġât hutyenġân siâ kindâi dâine makbiâ nânġâwât. 20 Akto menekmâ Yuda nengât humomolupnenġande menduguakmâ denân katnegi âmâ nânġât bâleņe gain hinare mem miawagi. Akto âmâ luâk kindâi irekne makġinġet. 21 Akto hutyenġân kinmâ den konogâk are maktere nânġâmâbiâ bo bâliep. Den humoâk konmâ hin dâm makyenġiân. Luâk nenġe

momojânba agatbaengât pat are tatâp. Biwinande are nângâm manman aregât bikjande denân katnekiâ dewunyejân yu kindân. Hain dâre den aregât denân katnektâi.” dâep.

²²Pauloje hain dâambo aregât Pelikije Paulogât den are bo hârem yânâk ekmâ talep. Arekne âmâ Yesugât keijaet pat are konok nângâm hejgemgoepgât hin dâm makyengiep, “Tembe loko yengât kautje kotje Lisia are gembo âmâ denge makmâ hârewaen.” ²³Hain dâm tembe loko yengât humoyeje arekne tembe loko are hin dâm maganej, “Paulo gasalupjande ekmâ bâleje aganjâi gârâmâ gâje hainâk damungom kinben. Hain akmenâ galalupjande togom gala aganjberâm akbiâ âmâ den bo koyengiwien.” dâep.

Paulo lope kâlegen mando hombañ lâuwâ bo agep.

²⁴Akto aregât kakjân hilâm amon siâ bo akto Peliki akto âmbenje kotje Drusila are âmâ Yuda gâtje, yâkne togom tembe loko makyengimbela bam Paulo mem gutbiâ Pauloje âgâm luâk âmbâleje biwiyeje Anutuje Yesu huñgunanjo giep aregâlân katjet dâm makyengiep. ²⁵Akto aregât dâm den keje keje torokatmâ makyengiep. Are hin. Nen Anutugât dewunjân han biwi kau kau mannerâm are, akto yeukjân manmâ han biwi damun akmâ manberen are, akto sop humoân Anutuje bâin dâm makmâ hârenengiwiap aregât keje makyetkiep. Are makyetkimbo aregât Pelikije hamep akmâ hin dâep, “Den iregât âmâ sop siân maktere gamenâ gekmâ tatere den ireâk makbiat gârâmâ sop bo akbopgât gem ari.” dâep. ²⁶Hain dâambo arimbo aregât kakjân Pelikije Paulo lope kâlegen kato talep, aregât puli niñdo huñgunandere ariwiap dâm aregât hilâm ârândâj Paulogât makto gembo den maganji goanji akminiat. ²⁷Hain akmâ manbela Yuda kipia ambolupje biwiyeje heroje agâk dâm Paulo bo hulañdo âmâ kala busi emet kâlegenâk tatmâ malep. Akto hombañje lâuwâ bo akto âmâ Peliki arimbo yâkgât dumjân kiap siâ kotje Porkio kotje humo Pesto katbiâ malep.

Pauloje Roma yengât luâk humoje den nânganâkgât magep.

25 ¹Akto Pesto are kiap katbiâ mando hilâm âlâwu bo akto âmâ Kaisarea kipia hepunmâ Yerusalem kipian âgâep. ²Âgâambo sumbe kat kat luâk areyengât humomolupyene are akto Yuda yengât humomolupyene arekne mendugum maganji goanji akmâ, “Paulo arimbo dâwân tengâ kinmâ kombaen.” dâm aregât kiap hin dâm maganji, ³“Âlepje den nângânengim hoj bawalupge huñgun yengimenâ arim Paulo kewugumbiâ Yerusalem kipian togombo denje nângâ anjbiat.” hianmâ hain dâyi. ⁴Hain dâmbiâ Pestone hin dâm makyengiep, “Paulo âmâ Kaisarea kipian kala busi kâlegen mandâp. Gârâmâ iren bâlensiâ manmâ purik katmâ gewian. ⁵Gârâmâ ye Paulogât den akberâm âmâ nâ

gewian sop ain humomolupyenye olowâk gem âmâ yâkne wan me wan akmâ hilipkoep aregât den akbi.” dâep.

⁶Hain dâm tato hilâm bât bip bip hârok me gain bo akto Yerusalem kipia are hepunmâ Kaisarea kipian gem ariep. Arim yem kindo emet hauŋdo den emetnân âgâm Paulogât makto mem den emetnân âgâm katbiâ kilep. ⁷Mem âgâm katbiâ kindo Yerusalem kipia ambolupjande gangerâm kârikne akmâ den aŋgâ aŋgâ hogom togo hâknân hâknân agi. Akto denyenye are bunne siâ bo miawagep. ⁸Hain dâm kârikne akbiâ Paulone denyenye are mem gem hin dâep, “Nâne Yuda yengât den kârikne akto sumbe emetje, akto Roma yengât luâk humo, ya maktân âlâwu areyengât bâlene siâ bo nângâyengiman.” dâep. ⁹Hain dâmbo Pestone Yuda luâk arekne okot âlep nângâniŋjet dâm aregât Paulo aikom hin dâep, “Âlepne Yerusalem kipian kewugugekmâ âgâm âmâ denge dâm hâreginjere ârândâŋ akbiap me bo?” dâep. ¹⁰Hain dâmbo Paulone hin dâm magaŋep, “Roma luâk humogât den emetje iren katnekiâ mandân. Aregât nângât den hin dâm hâreniŋjet. Gugak âmâ nângât keine nângât. Nâ Yuda yengât nângâm bâli bâli me kuk heŋgân siâ bo akyenŋiân. ¹¹Hain gârâmâ den kârikne siâ koân dâine âlepne nuguwâi. Akto yeŋe âmâ hianŋim den aŋgâ hogom togo hâknân katâi. Gârâmâ luâk siâne Yuda luâk herone akŋet dâmbo âmâ menekmâ arim bâlene akniŋbai, aregât dâp bo tatâp. Bo kârikne. Haingât Roma yengât luâk humo konok Sisa arekne âmâ makmâ hâreniŋbiapgât nângâm kindân.” ¹²Hain dâmbo Pestogât luâklupne nângâ nângâyene olowâk arekne tângombiâ Paulo hin dâm magaŋep, “Luâk humo nenne Sisa yâkgât maktât, aregât âlepne yâkgâlân arimenâ yâkne denge are dâm hâreginjbiap.” dâep.

Luâk humo siâ kotne Agripa yâkne Pestogâlân arimbo Paulogât den magaŋep.

¹³Akto hilâm siân luâk humo siâ kotne Agripa akto ikiye garine kotne Beanike yâkne Kaisarea kipian arim âmâ Pesto gala aganbela yâk olop mali. ¹⁴Manmâ manmâ hilâm siân âmâ Pestone Paulogât den pat are luâk humo are hin dâm magaŋep, “Pelikiye luâk siâ kala busi kâlegen katmâ arimbo tatmâ manmâ gamap. ¹⁵Akto nâ Yerusalem kipian âgare âmâ sumbe kat kat luâk yengât damun humo akto Yuda luâk yengât humomolupyenande mendugum kinmâ denân katmâ hin dâm makniŋi, “Luâk are komenâ moâk.” dâmbiâ nâne hin dâm makyenŋiân, ¹⁶“Roma luâk nenne âmâ hin akmaen. Luâk siâgât hâknân den aŋgâ hogom togo katmai are mem bugâgât pat dâm dowâk bo katyekmaen. Nenne âmâ hin akmaen. Ulik gulik luâk are mem den amboŋe are mem arim âmâ niŋande niŋaet denne dâp are soŋ katenne ikiyeŋaet keiŋe magaŋdo âmâ den amboŋe are olop den akbiâ âmâ aregât hâuŋe waŋmaen.” Hain dâm makyenŋiân. ¹⁷Akto aregât hamiŋân yâkne nângâlân togombiâ lâuwâne

makyenjiân. Akto emet haunđo âmâ hainâk âgâñet dâre den emetjân âgâm menduguyi. Mendugumbiâ âmâ âgâm tembe lokolupne makyenjiare luâk are mem ga katbiâ kilep. ¹⁸Kindo hin makyenjiân, “Luâk irekñe bâleñe agep are makmâ miawakñet.” dâre agatmâ den hâuñe makmâ hin dâyi, ¹⁹“Paulo amâ miti siâ mem manmap aregât luâk siâ kotñe Yesu are emelâk moep yâkgât kotñe konmap.” dâyi. Hain dâmbiâ Pauloñe hin dâep, “Bo, luâk are golâk mandâp.” dâep. Hain akmâ papalakmâ kinbiâ nânğare siâ me siâ agañbiangât dop bo agep. ²⁰Hain aregât nânğawerâm pâpkom kilân. Akto hin aikoân, “Yerusalem kipian âgâmenâ âmâ ain gâñgât den are makmâ hârewian me?” hain aikoân. ²¹Hain dâre Pauloñe hin dâep, “Roma luâk humo konok Sisa arekñe den makmâ hâreniñâk.” dâep. Hain dâmbiâ aregât tembe lokolupne makyenjiare mem kala busi kâlegen katmâ damungombiâ luâk humogâlân ariwerâm aregât lâmgom mandân.” dâep. ²²Pestoñe Agripa hain magañđo Agripañe hin dâep, “Luâk arekñe den siâ makto nânğawerâm aktân.” dâep. Hain dâmbiâ Pestoñe hin dâep, “Âlepñe agatmâ makto nânğawen.” dâep.

Pauloñe luâk humo Agripa yâkgât dewunjan kilep.

²³Yem kinbiâ haunđo Agripa akto Beanike hâk meakmâ heñgemgom den emetjân mendugum tali ain âgâmbela tembe lokoyengât humoyeñe akto kipia aregât ambolupñe luâk humomo arekñe hamiyetjân kinbiâ âgâyi. Âgâmbiâ Pestoñe tembe loko makyenjimbo gem Paulo mem âgâyi. ²⁴Mem âgâmbiâ Pestoñe den hin dâm makyenjiep, “Luâk kotdâ Agripa akto galalupne ye makyenjiare nânğañet. Yuda luâk hutyenjan kindâi arekñe akto Yerusalem kipia ambolupñande nânğâm bâlim biwi koko akmâ nânğâlân togom luâk yu kindâp iregât hin dâyi, “Luâk ire kondenñe moâk.” dâyi. ²⁵Hain dâmbiâ nânğe dosañe are ekmâ nânğare momogât dopñe bo agep. Akto aregât kakñan ikinjak âmâ Roma luâk humonenñande nânğât den makmâ hârewiap dâm magepgât yâkgâlân huñgunañdere ariwiap. ²⁶Akto Paulogât denñe bunñe siâ ekbe dâm undâgâtere bo akto aregât luâk humonenñaet kulem esenñe gain gain kulemgowe dâm ewum hâumgom aregât hepulân. O humonenñe Agripa, aregât makñidere nânğâ. Pâpkom kilân aregât gâ akto yu kindâi ye dewunyenjan luâk ire katere kindâp. Akto nenñe den keñe are mem miawakbaen ain âmâ yâkgât den pat are kulemgore ariwiap. ²⁷Gârâmâ luâk siâ kala busi kâlegen mandâp yâkgât den pat bo kulemgore Roma kipian ariâk dâm yân huñgunañbian âmâ bo ârândân akbiap.” dâep.

Pauloñe Pesto akto Agripa yetgât dewunyetjan ikinjaet keñe makyetkiep.

26 ¹Akto Pestoñe den hain dâmbiâ Agripañe Paulo hin magañep, “Gâñe guge keige makmenâ nânğâne.” dâep. Hain dâmbiâ

Pauloŋe agatmâ kinmâ koratyenŋum ikiŋaet keiŋe hin makyenŋiep,
 2“Yuda luâkŋe hâkne tunmâ den makmâ manmai aregât uŋak âmâ luâk
 humo Agripa gâŋgât dewungân kinmâ den bikŋe makŋiŋberâm aregât
 biwine âlepŋe aktâp. 3Gâŋe Yuda nengât keinenŋe nânŋâm nengât
 den kârikŋe aregât dâm papalakmâ âmâ wan me wan owâiŋe aregât
 dâm magaŋgi goaŋgi akmaen aregât keiŋe nânŋât. Aregât nune keine
 makŋiŋdere bo hâkân akmâ âmâ nânŋâ. 4Nâ nanaŋân manmâ nune
 kipian akto Yerusalem kipian bam gutmâ galalupne hutyenân manmâ
 kauleân Yuda luâkŋe emelâk negi arekŋe yu akmâ manmâ gan aregât
 keine nânŋâi. 5Akto nâmâ Parisaio luâkŋe nengât den kârikŋe aregât
 dâm memenŋe akbiâ yâk yenŋât kâmolân malân. Hain mandere nekmâ
 keine nânŋâmai arekŋe makberâm agi are magi dâine nânŋât keine
 âlepŋe dâmbiâ nânŋâwât. 6-7Nâ kala busi kâlegen malân are keiŋe siâgât
 bo malân. Anutugât den pat âlepŋe are bâgilupnenŋe makyenŋiep are
 bunŋe agâk dâm Israe yenŋât kâmot keiân lâuwâ manden nen hârokŋe
 hândâk me hilâm Anutugât kotŋe mem agatmâ manmâ den aregât
 biwinenŋande mem heŋgemgom manden. O luâk humone den ire
 maktere nânŋâ. Nâŋe den pat maktân ire biwinân katmâ heŋgemgom
 manman aregât Yuda luâkŋe denân katnektâi. 8Akto Anutuŋe
 momoŋânba mem agatnenekbiap aregât ye wangât nânŋâmbiâ bunŋe bo
 akmap?

9Akto ulikŋân biwinande hin nânŋân. Nâŋe Yesu Nasarete kipian gâtŋe
 aregât pat âlepŋe are gulip agâk dâm aregât âi humo meân. 10Akto hain
 nânŋâm Yerusalem kipian manmâ âmâ keiŋe kalân. Keiŋe katmâ makmâ
 sumbe kat kat luâk yenŋât humomolupyenŋe yenŋâlân arim maktere
 kulem esenŋe niŋbiâ are mem manmâ Yesugât kâmolân gâtŋe kuk akmâ
 kala busi kâlegen katyegân. Akto bugâ neŋet dâm makyenŋimbiâ nâkâ
 denyenŋe areâk tânyenŋuân. 11Akto Yuda nengât den emetŋe tatmâ ariep
 are ârândânŋ âgâm luâk âmbâleŋe biwiyenŋe Yesugâlân kali are Yesugât
 kot makmâ hilipkoŋetgât hâk hilâlâm yenŋim malân. Akto aregât
 biwine kâlâp akto kârikŋe akmâ kipia kâlewâŋen arim âmâ yenŋum
 hâwâtye kmâ manmâ gan.

Pauloŋe biwine Yesugâlân kalep aregât den pat makyenŋiep.

12Hain akmâ sumbe kat kat luâk yenŋât damun siâŋe kulem esenŋe
 niŋmâ huŋgun niŋdo Damasko kipian luâk bikŋe olowâk ariyion. 13O
 luâk humone, ire makŋiŋdere nânŋâ. Dâp arienŋe hilâm kârikŋe akto
 âmâ himbimânba pagaleŋe siâ miawakto egân. Ektere âmâ dewutâ
 kârikŋe kom kilewân mem belek akmâ are ewanŋiep. 14Hain akmâ
 arekŋeak erânekto hânân gem parâ yendere ondopnân Hebraio nengât
 denân siâ hin dâmbi nânŋân, “Saulo, Saulo, gâ wangât nugum watnekmâ
 mandât? Yeŋe dua yenŋuwerâm tâkŋe hanyenân hikom oloŋyekmai.

Hainâk nâje mem hiko gektere are oloŋmâ hâk hilâlâm nâŋgât.” hain dâep. ¹⁵Hain dâm makniŋdo hin magañân, “Humo gâ niŋe?” dâre hin dâep, “Nâ gâje nugum watnekmâ manmat are nâ Yesu. ¹⁶Nâŋgât hoŋ bawa akben dâm mengekberâm miawak giŋdân aregât gâ ire wan me wan ektât aregât hâmbâi âmâ den makgiŋdere hain akbiat aregât pat makyenŋim manben. ¹⁷Makyenŋiwiatgât Yuda luâk akto Yuda luâk bo manmai areyengâlân huŋgun giŋdere ariwiat. Aregât kipia ambolupŋande bâleŋe akgiŋberâm akbiâ are meyektere yeukŋe akbai. ¹⁸Akto nâŋgâ nâŋgâyeŋe hâre akto bâleŋe aregât keiŋe nâŋgâm hâkâŋ akmâ hepunbaigât makyenŋiwen. Akto Niambigât kârikŋe hepunmâ Anutugât kârikŋân manmâ biwiyenŋe Yesugâlân katbiâ Anutuŋe dosayeŋe hepundo Anutugât kâmolân manŋetgât huŋgun giŋdere yâk yengâlân arim makyenŋiwiat. Akto Anutuŋe dosayeŋe hepundo himbimân manman kârikŋe aregât pat akŋetgât makyenŋimenâ biwiyenŋe nâŋgâlân katmâ manbaigât huŋgun giŋbian. Aregât agatmâ arim makyenŋiwen.” Yesuŋe den hain dâm makniŋep.

¹⁹Akto luâk kotdâ Agripa gâje ire nâŋgâ. Yesuŋe himbimânba gem den makniŋep ire nâŋgâm lokom manmâ gan. Akto kulem aregât bo hâkâŋ aktân. ²⁰Akto Damaskogen âi keiŋe katmâ kipia are ambolupŋe agak meme bâleŋe yeŋaet makmâ miawakyenŋim are koyenŋiân. Akto Anutugât den lokom biwi irakŋeâk manŋet. Hain dâm Yesugât keiŋe makyenŋim malân. Akto kipia are hepunmâ Yerusalem arim makyenŋim malân. Akto arewa arim Yuda luâk kipiaŋe kipiaŋe makyenŋim arewa Yuda luâk bo manmai are yengâlân arim makyenŋim malân. ²¹Akto hain akmâ Yuda nenŋe sumbe emetŋân âgâre nuguwerâm menegi. ²²Menekbiâ âmâ uŋak iregât Anutuŋe hilâmŋe hilâmŋe tân nugumap aregât den pat luâk gegeŋe âgâ âgâŋe ye hârogâk makmâ miawakyenŋim gaman. Akto den irakŋe bo are makmâ Anutuŋe hâmbâi âmâ hin miawakbiap aregât den makyenŋim gaman. Den ire propete luâklupŋe akto Moseŋe kulemgoyi aregât keiŋe hin. ²³Anutuŋe huŋgunanŋo gem damun nenŋe akbiap arekŋe hâk hilâlâm nâŋgâm mombiap. Mom âmâ moyi areyengât ulik gulik akyenŋim momoŋânba agatbiap. Agatmâ Yuda gâtŋe akto Yuda gâtŋe bo are pagalenŋân manbaigât makyenŋiwiat. Den kulemgoyi are keiŋe hain dâm manman.” dâep.

²⁴Pauloŋe keiŋe hain dâm makyenŋim kindo Pestonŋe agatmâ den kârikŋeâk makmâ hin dâep, “Paulo gâ biwige gulip aktâp. Kulem emetŋân âgâm sop kâlep manmâ gaen aregât biwige gulip aktâp.” dâep. ²⁵Hain dâmbo Pauloŋe den hâuŋe hin dâm magañep, “O Pesto luâk humone, nâ biwine gulip bo aktâp. Nâ den bunŋe dondâ maktân. ²⁶Dâ Agripaŋe iregât keiŋe nâŋgâmap. Aregât magañdere nâŋgâwerâp. Wan me wan dâŋ are tipŋân bo miawagep. Aregât luâk kembuŋe nâŋgâm metemap. ²⁷Luâk humone Agripa, Anutuŋe ulikŋân den makyenŋimbo kulemgoyi

are nângâmenâ bunje aktâp me bo? Gâmâ nângâm hejgemgomat aten.”
 dêep. ²⁸Hain dâmbô Agripaņe Paulo hin dâm magaņep, “Gâņe den
 bâlensiâ makniņđât are nâņe biwine Yesugâlân katbian me bo?” dêep.
²⁹Hain dâmbô hin dêep, “Biwige Yesugâlân yân hain katbiat me bo me sop
 kâlep hainâk manbiat are bo nângân. Hain gârâmâ uņak den ire maktere
 are nângâmbiâ Anutuņe tânyengumbo kâlep bo akto nâņe emelâk biwine
 Yesugâlân kalân hainâk yekâ yâkgâlân biwiyeņe katmâ nângât dop hainâk
 akņet dâm aregât makmâ kindân. Aregât âmâ tâkņe hikonekmâ kala busi
 kâlegen katnekiâ manman aregât bo maktân.” dêep.

³⁰Hain dâmbô luâk kembu akto siâ akto Beanike akto luâk bikņe
 agatmâ potalakmâ ariyi. ³¹Hain akbiâ âmâ Agripa, akto Pesto, akto
 Beanikeņe den magaņgi goaņgi akmâ hin dâyi, “Luâk ire bugâ memegât
 akto kala busi kâlegen kat katgât dop bo aktâp.” ³²Hain dâm magaņgi
 goaņgi akmâ Agripaņe Pesto hin dâm magaņep, “Luâk irekņe Roma luâk
 humogât dewunņân kindere makmâ hâreniņâk, hain bo dêep dâine gâņe
 âlepņe huņgun aņmenâ arim âlepņe manbop.” dêep.

Paulo Roma kipia humo ain ariâk dâmbiâ waņga mem ariep.

27 ¹Kiapņe Paulo Italia hânângen ariâk dâmbô Roma yeņgât tembe
 loko kâmot siâ kotyene Roma luâk humogât kâmot yeņgonbiâ
 areyeņgât humo siâ malep kotņe Yulio yâkņe Paulo akto luâk bikņe
 siâ kala busi kâlegenba meyekto nâņe Paulo tângowerâre haru ginņân
 ariyion. ²Arim waņga siâ Adramiteņ kipia aregenba togom kilep are
 Asia haru dâtņân kipia haru ginņe ginņe tatmâ ariep ain ariwerâm akto
 nâ akto luâk siâ kotņe Aristako Tesalonike kipia are Makedonia hânân
 talep ain gâtņe net olowâk âgâyion. ³Âgâenņe menenekmâ arimbo emet
 haunđo waņga are Sidonj kipian arimbo ain Yulioņe Paulo nâņgâ aņđo
 waņga are hepunmâ gem galalupņe yeņgâlân âgâmbo sot waņbiâ niep.
⁴Waņbiâ nem hepun yekto waņgan âgâenņe menenekmâ arimbo seru
 humo waņga hâmeņe kâlewângenba togoep. Togombo seru sândugembo
 arinerâm hân siâ haru tânâmņân talep kotņe Kipiro akto Asia hân humo
 are hutyetņân ariyion. ⁵Arim Kilikia akto Pampilia hân are hepunmâ
 haru hâtikom arim Mira kipia Likia hân talewân ariyion. ⁶Arim ain
 katnenekto kindenņe waņga siâ Alesandria kipiangenba togom Italia
 hânângen ariwerâm agep ain âgâenņe tembe loko humoyeņe yâkņe
 menenekto ain âgâyion. ⁷Âgâenņe seru humo pando âi humo mem titnan
 titnan âgâm Kinido kipian ariep. Akto ain seruņe wirâm waņga mem
 purikberâm akto kipia are ewangim haru tânâmņân hân siâ kotņe Kreta
 hân humo kotņe Salimone are ewumâk tatmap ain ariyion. ⁸Lasaia kipia
 are okotņân haru tuņguuņangen kipia siâ talep aregen haru tuņguņe
 âlepņe dâm hâmeņe ņeņân ewum kârikņe akto âi humo mem hâk
 hilâlâm nâņgâm wâraktenņe ariyion.

Pauloŋe waŋga bâliwiap dâm makyenŋiep.

⁹Haru tuŋguŋe ain sop kâlep tatmâ manmâ dewutâ siâgât seru humo pando ariwiapgât dop bo agep aregât sopŋe tâlâguep aregât Pauloŋe den kârikŋe makyenŋim hin dâep, ¹⁰“Maktere nâŋgâŋet. Kipia ire hepunmâ ariwaengât dopŋe bo tatâp. Seruŋe waŋga ire mem kâimbo purik dâmbo âmâ ito siâ siâ ire bo akto nen hârokŋe haruân gewaen aregât nâŋgâm heŋgemgoân.” dâep. ¹¹Hain dâmbo waŋga amboŋe akto damun arekŋe den koaŋbela tembe loko damun arekŋe yâk yetgât den nâŋgâep. ¹²Akto haru tuŋguŋân ain kindenŋe tânâk seru sopŋe akto waŋgaŋe tatbiapgât dop bo agep. Hain akto aregât Kreta nupi biken haru tuŋguŋe âlepŋe siâ talep, kotŋe Poiniki ain arim mandenŋe seru sopŋe akbiap aregât maknengiyi. Poiniki haru tuŋguŋe aregât hân hâmeŋande seru tigiep.

Seru humo palep.

¹³Akto hamiŋâŋenba seru yeukŋe pando âmâ waŋgaŋe menenekberâm akto tâk dewatim hikoyi are mem oloŋbiâ gambo Kreta ginŋe hâlânâm ariep. ¹⁴Arimbo hân pumâŋen seru humo dondâ kotŋe kagu are hânânba togoep. ¹⁵Arekŋe waŋga mem kâiwerâm akto âi humo mem hâk hilâlâm nâŋgâm hâkâŋ akmâ hepundenŋe âmâ waŋga are hanâk hanâk ariep. ¹⁶Arim hân bâlensiâ haru tânâmŋân talep aregât kotŋe Kauda are biken arienŋe sânduk sânduk agep. Akto ain diŋgi are haruân gewop dâm âi humo mem oloŋdenŋe waŋga kakŋân âgâep. ¹⁷Âgâmbo waŋga hogoakbop dâm tâkŋe dâgâm hâkŋe hârok bigeyi. Akto ŋeŋ kârikŋe siâ kotŋe Siriti ain âgâwop dâm mâron humo siâ oloŋbiâ gembo seruŋe mem huŋgun nengimbo hanâk hanâk ariyion. ¹⁸Akto seru kârikŋe kom yiepgât emet haunŋo seruŋe kârikŋe dondâ panmâ kindo waŋga owâimbo arinerâm ito siâ siâ bikŋe haruân pandenŋe giep. ¹⁹Akto emet haunŋo seruŋe hainâk panmâ kindo aregât bâiŋe umatŋe siâ siâ talep are hârogâk panbiâ giep. ²⁰Akto hândâk me hilâm seru arekŋe kârikŋe dondâ panmâ yendo hilâm dewutâ akto diâ siâ bo miawakto hân bo ekmâ bâliwieren dâm hamep agion.

Pauloŋe biwiyenŋe bâliwopgât den makyenŋiep.

²¹Seru humo kârikŋe are hainâk yendo sot bâlâk tatmâ manbiâ Pauloŋe hutyenŋân agatmâ kinmâ hin dâm makyenŋiep, “Nâŋe den makyenŋiân are nâŋgâm lokoyi dâine Kretagen âlepŋe tatmâ manben. Akto ain mandenŋe dâine ito me wan me wan dondâ ire bo gulip aguwop. ²²Uŋjak âmâ nen hârok bo hilipnenguwerâp aregât hamep bo akŋet. Waŋgaŋe konok âmâ bâliwerâp. ²³Are nâŋe nâŋgân iregât keiŋe âmâ hin. Hândâgân Humone Anutu kotŋe mem agatman arekŋe hoŋ bawaŋe aŋelo siâ huŋgunaŋdo gem miawakniŋmâ hin dâm makniŋdâp,

24 “Paulo gâ bo hamep ak. Roma luâk humogâlân ariwiatgât dopņe tatâp. Akto hin maktere nânġâ. Anutuņe gâ akto luâk gâ olop mandâi are hilip aguwaigât gala akyenġiâp.” 25 Hain dâm makniņdâp areġât galalupne kambiamyeņe âlepņe agâk. Nânġe Anutugât han lâuwâ bo akman. Den makniņdâp are âmâ bunņe akbiapgât nânġân. 26 Akto den are bunņe akbiap areġât hin nânġân. Seruņe kârikņeâk panmâ waņġa lokom pando arim hân siân kinbaen hain nânġân.” dâep.

27 Pauloņe hain dâmbo seruņe waņġa mem bam purik gurik ketugumbo bam gutmâ mandenņe Kreta hepulion ainba sonda lâuwâ bo agep. Bo akto haru kotņe Adria ain hâtikoyion. Hâtikoenņe hândâk tânâmņân waņġa damunlupņande nânġâm, “Hân ewumâk aktâp.” dâyi. 28 Hain nânġâm areġât dopņe siâ panmâ ekberâm tâk geâk dâm panbiâ amukņân gembo areġât dopņe 40 mita hain agep. Akto ainba bâlensiâ bam siâkâ panbiâ gembo ain dopņe 30 mita hain agep. 29 Akto ñeņ kârikņân âġâwâen dâm hamewakmâ waņġa hamiņângen aņġa imbât talep are panbiâ gembo âmâ tatmâ emet hauņâk dâm lâmgom talion. 30 Tatenņe waņġa damunlupņande diņġi siân âġâm hepun nenekmâ ariwerâm akmâ waņġa bâlensiâ are panbiâ gembo den hianġim hin dâyi, “Nenņe waņġa hâmeņângen âġâm waņġagât aņġa siâ pandenņe gewerâp.” dâyi. 31 Hain dâmbiâ Pauloņe tembe loko humo are hin dâm magaņep, “Damunlupnenņe yâk hepun nenekmâ arimbiâ âmâ nen haruân gem hilip aguwaen.” dâep. 32 Hain dâm magaņdo tâkņe mem diņġi dâġâyi are hârem hepunbiâ gem haru kakņe hanâk hanâk bam ariep.

33 Akto hândâk pipiņe tatoâk Pauloņe luâk hârogâk hin dâm makyenġiep, “Ye hamep humo nânġâyigât sot bo nem manbiâ sonda lâuwâ bo aktâp. 34 Akto areġât wâtyeņe gewopġât sot nem kârikņe akņet. Hain akbai âmâ âlepņe ariwaen. Kautyeņe dumutņe siâ bo gem gulip akbiap.” dâep. 35 Hain dâm sot siâ mem dewunyeņân Anutu mepaiņe mem kinmâ ligim niep. 36 Nendo ekmâ biwiyeņe hulaņ akto yâkâ hainâk sot are mem neyi. 37 Akto waņġan nen luâk 276 hain arekņe sot are neyion. 38 Nem metem âmâ waņġa are umalaņdo gewopġât sot bânġe waņġa kâlegen yiep are lokom haruân panbiâ gembo waņġaņe owâim agalep.

Waņġa hogoagep.

39 Akto emet hauņdo hân are ekmâ, “Hân ire wânâno.” dâm pâpkoyi. Hain akmâ haru tuņġuņe siân ñeņ boân ekmâ, “Waņġaņe ġinņân nupiân âġâk.” dâm âi meyi. 40 Hain akmâ waņġagât aņġa areġât tâk hârembiâ gembo tâk siâ waņġa purik katmap are hulaņbiâ bam guto mâron siâ waņġa hâmeņân seru oloņmap are oloņbiâ âġâmbo seruņe mem pando haru ġinņân âġâwerâm agep. 41 Haru ġinņân âġâwerâm akto ekbiâ bo ârândâņ akto waņġa are nupi bâlensiâ talep ain âġâep. Âġâm hâmeņe

neŋ kâriknân ewum tato haru humo panmâ waŋga hamiŋângen kondo hogoagep. ⁴²Kondo hogoakto tembe loko arekne kala busi kâlegen luâk mali arekne haruân gem yoloŋ akmâ arim heambukbâirâm yenjuwerâm agi. ⁴³Hain akbiâ humo yeŋande Paulo kombâi dâm den koyeŋgiep. Den koyeŋgim yoloŋ akmai arekne soŋ sopanmâ ariŋet dâmbo sopanmâ gem ginjângen âgâyi. ⁴⁴Dâ yoloŋ bo akmai arekne âmâ waŋga hogoagep aregât papaŋe humo siâ kaknân yem bâtyeŋande haru hâgâm maleine ginjângen âgâyi. Hain akmâ nen hârok âlepneâk ginjângen âgâyion.

Melite gimbâŋan arim mali.

28 ¹Haru ginjângen âgâeneŋe ainâk luâk siâ togombo kipia ire wânân dâeneŋe Melite dâm maknengiep. ²Akto hân aregât ambolupŋande gala aknengimbiâ nâŋgâeneŋe dâtne agep. Gala aknengimbiâ tânâk togombo hâkneneŋe bâlâpneŋe akto kâlâp hâwurum ombiâ nâŋgâyion. ³Kâlâp nâŋgâm tatenne Pauloŋe kâlâp pitim om hewumdâk siâ mem om tato ululunne kâlegenba hâme hewuk siâŋe onekbop dâm gam Paulogât bâtnân igim bigeim kilep. ⁴Hain akto hân aregât ambolupŋande hâme hewuk arekne Paulogât bâtnân igim kilep are ekmâ hin dâm magaŋgi goaŋgi agi, “Luâk irekne luâk siâ kondo moep aregât hâuŋe haruŋe lauŋân bo pikto mondâpŋât haru ginjângen gambo yu keiŋe hekalaŋdâp mon?” dâyi. ⁵Hain dâmbiâ Pauloŋe bâtnânba kom pando gombo kâlâpneŋe oep. Ondo Paulo hâme hewukne bo igiep hainare akmâ âlepneŋe kilep. ⁶Hain kindo yâkne hin dâyi, “Hâme hewukne igimbo gilâm bâleŋe bo gam ariâp gârâmâ momberâp.” dâyi. Hain dâm aregât tâŋâk ekmâ kili. Ekmâ kinbiâ hain bo akto ekmâ han lâuwâ akmâ hin dâyi, “Luâk ire âmâ luâk niambi me gain?” dâyi.

Pauloŋe luâk siâ kundatdâ are heŋgemgoep.

⁷Akto luâk humoyeŋe siâ kotne Popilio kipia malion are ginjân malep. Akto luâk arekne gala aknengim oloŋ nenekto emetnân âgâm olowâk mandeneŋe hilâm âlâwu bo agep. ⁸Akto ain Popilio eweŋe kundat akmâ hâkne kâlâp akto tep patatak agep. Hain akmâ mando Pauloŋe nâŋgâm yâkgâlân arim kautnân mem Anutu ulilaŋmâ mem heŋgemgoep. ⁹Heŋgemgombo aregât pat kipia ambolupŋande nâŋgâm luâk âmbâle kundat agi are hârogâk meyekmâ togombiâ hainâk mem heŋgemyeŋgum malep. ¹⁰Heŋgem yeŋgumbo aregât hâuŋe okot âlep nâŋgâm gala aknengim sikum ito me wan me wan are nengiyi. Hain akmâ mandeneŋe dewutâ âlâwu bo akto ariwerâm aktenne dâwân sot om nemaigât dâm lokom ba waŋga siân katnengiyi.

Melite are hepunmâ Roma kipia humoân ariyi.

¹¹Akto waŋga are âmâ uliknân Alesandria kipianba togombo tânâk seru sopne akto ain kilep are hâmeŋân lâpioyeŋe lâuwâ danŋândâ hâwim

kepikmâ katmâ waŋga aregât kotŋe “Lâpionenŋe” dâm koli are egion. Ekmâ âmâ mandenŋe dewutâ âlâwu bo akto tânâk sopŋe tâlâgumbo âmâ ¹²waŋga ain âgâenŋe menenekmâ Siraku kipian ariep. Ain arimbo hilâm âlâwu bo agep. ¹³Arewa arim seru humo arekŋe mem pan nenekto Region kipian ariyion. Emet hauŋdo haminenŋangenba seru humo siâ puŋ puŋ pando arim hilâm lâuwâ bo akto Puteoli kipia Italia hân talewân ariep. ¹⁴Arim waŋga hepundenŋe kipia aregât ambolupŋande biwiyenŋe Yesugâlân katmâ malinŋe togom mem kewugu nenekbiâ yâk olop mandenŋe sonda konok bo agep. Akto arewa kei hân arim Roma kipian ariwerâm agion. ¹⁵Hain akmâ arim mandenŋe Yesugât kâmot Roma kipian malinŋe nengât pat nânŋâyigât bikŋande togom kipia kotŋe Apio ain lombo yengât emet siâ kotŋe “Emet Âlâwu” ain togom penânengiyi. Penânengim maŋgan nenekbiâ Pauloŋe yekmâ biwiŋe heronŋe akto Anutugât mepaiŋe miep.

Pauloŋe Yuda yengât bâgilupyenŋaet keiyenŋe makyengiep.

¹⁶Roma kipian arienŋe kiapŋe dâmbu Paulo kala busi kâlegen bo katbiâ emet yânŋân âgâm gem mando aregât tembe loko siânŋe damungombo olowâk maliat. ¹⁷Manmâ hilâm âlâwu bo akto Pauloŋe gutŋet dâmbu Yuda yengât humomolupyenŋe togombiâ hin dâm makyengiep, “Galalupne, keine maktere nânŋâŋet. Nânŋe âmâ bâgilupnenŋande den kârikŋe dâyi are lokom âlepŋeâk manmâ gan. Akto Yuda yengât gasa bo akyengiman. Hain bo aktere hin ina yân hâkâŋne akmâ heyengimbiâ Roma yengât tembe lokolupyenŋande menekmâ Yerusalemgen kala busi kâlegen katnekbiâ talân. ¹⁸Katnekbiâ mandere Roma luâk arekŋe nânŋât keine nânŋâwerâm ainugumbiâ keine maktere nânŋâmbiâ dosane bo talep akto hulaŋ nekberâm agi. ¹⁹Hain akbiâ âmâ Yerusalem yengât humomolupyenŋande kârikŋe akmâ koyengimbiâ aregen gâtŋande Roma yengât humoyenŋande den makmâ hâreniŋbiap dâm magân. Akto galalupne yengât me bâgilupne yengât den mem ge katyengiwêrâm aregât bo togoân. ²⁰Are âmâ Anutuŋe nengât damun nenŋe akbiap dâm huŋgunaŋdo giep aregât Israe luâk nen biwinenŋande konmâ manmaen are emelâk huŋgunaŋdo giep dâre aregât tâk kârikŋande hikonegi. Hikonekbiâ arewa yânŋânŋen togom ye olop tatmâ yâkŋât magaŋgi goaŋgi aknerâm aregât mem oloŋyektere togoâi.” dâep. ²¹Hain dâmbu hin dâyi, “Indâgen Yuda hânân manmaiŋe gâŋgât den bo kulemgom nengiyi. Akto luâk siâ bo huŋgunaŋbiâ nengâlân togom gâŋe wan me wan bâleŋe akmat aregât keiŋe bo makto nânŋâyion. ²²Dâ Yesugât kâmot yengât mem ge katyekberâm siâ siâ akyengimai. Hain dâmbiâ âmâ nânŋâyion. Aregât âmâ gâŋgât biwige ekberâm togoen.” dâyi. ²³Hain dâm magaŋgiwaen dâm aregât sop kali.

Akto sop are tâlâgumbo emet hauŋdo luâk dondâŋe Paulogât emelan âgâm menduguyi. Mendugumbiâ Anutuŋe damunyenŋe akberâm agep

aregât keiŋe makyenŋim Paulone biwiyene Yesugât katŋetgât nânŋâm ulikŋân Anutuŋe Mose akto propetelupne den makyenŋimbo kulemgoyi are bunŋe akto Yesu miawagep aregât keiŋe oyanŋyenŋimbo nânŋâyi. Hain akmâ tatbiâ emet dâgâep. ²⁴Akto bikŋande denŋe are nânŋâm lokoyi. Dâ bikŋande âmâ hâkâŋ agi. ²⁵Hain akmâ papalakbiâ aregât Paulone hin dâm makyenŋiep, “Anutugât Heakŋande propete luâk siâ kotŋe Yesaia are nengât bâgilupnenŋe yenŋât den hin dâm magaŋdo kulemgoeŋe are uŋak bunŋe miawaktâp,

²⁶ “Gâŋe arim luâk âmbâle kâmot humo are hin makyenŋiwen, “Ondopyene katmâ nânŋâmai. Dâ keiŋe biwiyenân bo katmai. Akto dewunyenŋande amâ ekmai. Dâ keiŋe amâ bo ekmâ nânŋâmai. ²⁷Luâk âmbâle kâmot humo are yenŋât biwiyene boâk hâreak dâpŋât ondopyene tigim manmai. Akto dewunyenŋe tigim manmai. Aregât wan me wan ekmâ keiŋe bo nânŋâm henŋemgoma. Akto siâ nânŋâmbiâ biwiyene umatŋe akmap. Akto keiŋânbaŋ bo nânŋâm henŋemgoma. Aregât biwiyene nânŋâlân katbiâ kindo henŋemgowom.” Anutuŋe hain dâep.” Yesaianŋe hain kulemgoeŋe.

²⁸ Aregât hin makyenŋire nânŋâŋet. Anutuŋe damun nenŋe akberâm aktâp aregât patŋe Yuda luâk bo manmai yâkŋe nânŋâwaigât dopŋe aktâp. Yâkŋe âmâ nânŋâmbiâ ârândâŋ akbiap.” dâep. ²⁹Hain dâm makyenŋimbo Yuda yenŋât humomolupyenŋande magaŋgi goaŋgi akmâ lauŋim ariyi.

Paulo Roma kipian mando hombaŋ lâuwâ bo agep.

³⁰ Akto Paulo Roma kipian lombo yenŋât emelan puli panmâ yem mando luâk âmbâle yâkgâlân togoyi are ekmâ maŋganyegep. ³¹ Togombiâ maŋganyekmâ âmâ Anutuŋe damunyenŋe akberâm Nanŋe Yesu huŋgunanŋep, aregât biwiyene yâkgâlân katŋet dâm aregât keiŋe makyenŋiep. Makyenŋim mando siâne den are bo koaŋbiâ âmâ Yesugât keiŋe hamep bâlâk makyenŋim mando hombaŋ lâuwâ bo agep.